

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

MINDER FRA VESTEGNEN

UDGIVET AF
HISTORISK SELSKAB FOR GLOSTRUP, BRØNDBY
ALBERTSLUND OG VALLENSBÆK

MINDER FRA VESTEGNEN

*Redaktion
Egon Funch*

Udgivet af

HISTORISK SELSKAB FOR GLOSTRUP, BRØNDBY,
ALBERTSLUND OG VALLENSBÆK

i anledning af selskabets 50 års jubilæum

Glostrup 1992

Udgivet med velvillig støtte fra Glostrup kommune og Folkebladet for Glostrup,
Brøndby og Vallensbæk.

ISBN 87-88547-07-8.

Trykt hos Forstædernes Bogtrykkeri - tlf. 43 96 14 84.

Bogbinder A. Ladegaard a/s

Oplag 700 eksemplarer.

Omslagsbillede: Hedebønder ved Røde Vejrmølle i forrige århundrede.
Tegning af Eric Klitgaard.

Indhold

Forord af borgmester Gunner Larsen	5
Ejvind Tofte: Historisk Selskab 1942 – 13. februar – 1992	7
Lars Hoffmann Barfod: »Krudtgården« i Vallensbæk	24
Henning Sørensen: Trafikproblemer på Vestegnen	38
Ejvind Tofte: Fra Piazza del Popolo til Glostrup	48
Egon Funch: Da Brøndbyerne truedes af sprængning	69
Victor Bronée: Tragedien bag et sæt lokomotivhjul i Brøndbyvester	78
Ejvind Tofte: Af Glostrup kirkeejeres krønike	85
Henning Sørensen: Anders og Kristine	90
Ejvind Tofte: En stille eksistens, Niels Christoffer Pedersen 1875-1953	97
Egon Funch: Glimt af landbolivet for halvandet hundrede år siden	110
Ejvind Tofte: Hedeboegnen	124
Personregister	131
Stedregister	133

Forord

Da Glostrup i 1991 fejrede sit 800 års jubilæum, fik jeg rig lejlighed til at glæde mig over, at der findes en ganske omfattende litteratur om Glostrups fortid. Vi skylder det jubilerende selskab tak herfor.

Set med kommunale øjne er det også betydningsfuldt, at selskabet straks efter sin stiftelse begyndte at indsamle materiale til et lokalhistorisk arkiv. Det var dengang noget af en pionergerning, og i dag må vi være taknemmelige for, at selskabet på et så tidligt tidspunkt tog denne opgave op. Meget værdifuldt materiale ville ellers være gået tabt.

Arkivmaterialet er senere overgået til de respektive kommuner. I Glostrup har det lokalhistoriske arkiv, der nu drives som en afdeling af Glostrup Bibliotek, til huse i den gamle præstegård, som kommunen har erhvervet og ladet smukt restaurere. Arkivet, der er tilgængeligt for alle, indgår i dag som et naturligt led i den service, kommunen yder beboerne.

Selv om selskabets virkeområde omfatter fire kommuner, var det i Glostrup, det hele begyndte, og de fleste medlemmer bor stadig i Glostrup. Som følge heraf har selskabets bogudgivelser i overvejende grad beskæftiget sig med Glostrup, og i erkendelse heraf har kommunalbestyrelsen i vid udstrækning støttet selskabet økonomisk.

Jeg er glad for, at Historisk Selskab eksisterer, og jeg vil af fuldt hjerte ønske det held og lykke i fremtiden.

Til lykke med jubilæet!

*Gunner Larsen
borgmester*

Provst C. Nedermark, der i årene 1942-46 var Selskabets første formand.

Historisk Selskab 1942 – 13. februar – 1992

af Ejvind Tofte

Landets historiske foreninger har alle deres udspring i skiftende tiders forskellige strømninger. Den første var Den danske historiske Forening, der blev til i de politisk bevægede år o. 1840. Foreningen udgiver stadig Historisk Tidsskrift – et af landets ældste tidsskrifter.

Den danske historiske Forening er landsdækkende og arbejder fortrinsvis med politisk historie. Som følge af højskolebevægelsen og genrejsningen efter 1864 opstod de historiske amtssamfund i tiden o. århundredskiftet. Her blev det kulturhistoriske stof sat i højsædet. Kendskabet til hjemstavns historie og minder var en vigtig ballast på færden fremover.

Mange følte imidlertid, at amtssamfundene var for store. Der kunne være mange mindre lokaliteter, der aldrig nåede at blive omtalt i samfundenes årbøger. Historisk interesserede i Glostrup havde længe haft denne fornemmel-

Ingeniør Poul Høyer var initiativtager til stiftelsen af Historisk Selskab, hvis formand han var fra 1947 til sin død i 1960. Hans indsats som lokalhistoriker var imponerende. Han elskede at dykke ned i kirkebøger og folketællingslister, og hans mange artikler i Glostrup-bogen vidner om en uhyre flid. Den historiske interesse havde rod langt tilbage i slægten. Blandt sine forfædre talte han ingen ringere end Anders Sørensen Vedel.

se. Her kunne man blive medlem af Historisk Samfund for Københavns Amt, hvis væsentligste arbejdsområde var den vestlige del af amtet. Efter amtskommunalreformen i 1970 skiftede foreningen da også navn til Historisk Samfund for Roskilde Amt.

Fra Historisk Selskabs ungdom

Foreløbig skete der dog intet i Glostrup; men endnu engang var det ydre forhold, der kom til at sætte noget i gang. Efter 1940 hvilede den tyske besættelse tungt over Danmark – et tryk, der bl.a. gav sig udslag i en stærkt øget interesse for dansk historie – også lokalhistorie.

Dette var baggrunden for, at syv interesserede Glostrup-borgere torsdag den 13. februar 1942 samledes i læsesalen på Glostrup kommunebibliotek, der dengang havde til huse i Teknisk skoles bygning (den nuværende Ungdomsskole). Hurtigt blev man enige om at stifte foreningen, der fik navnet Historisk Selskab for Glostrup Kommune. Mødet blev betragtet som stiftende generalforsamling, og alle syv blev medlem af den første bestyrelse, der konstituerede sig således:

Bibliotekar Frits Johansen, formand 1946-47.

Provst C. Nedermark formand, ingeniør Poul Høyer næstformand, direktør E. Fischer kasserer, kommunelærer J. Ankjær Nørgaard sekretær, bibliotekar Frits Johansen arkivar og registrator, fhv. kommunesekretær P. Petersen og tegneren Arne Christensen. Hermed var alle emner blandt de fremmødte brugt op, uden at man havde suppleanter eller revisorer. Forskellige navne blev bragt i forslag, og man vedtog, at Poul Høyer skulle kontakte de pågældende i de nærmeste dage. Resultatet blev, at tegneren Stig Aagesen og landsretssagfører Graff blev suppleanter. Til revisor valgtes bankdirektør Kai Petersen og landsretssagfører Viltoft. Til revisorsuppleant lærer E. Onsberg.

Det skulle vise sig, at tanken om en historisk forening i Glostrup var rigtig. I løbet af ganske få måneder havde den nystiftede forening allerede 75 medlemmer. Da man hurtigt udvidede virkeområdet til de omliggende kommuner, ændredes navnet i 1949 til Historisk Selskab for Glostrup og omegn. I 1961 satte Brøndbyernes kommune den betingelse for fortsat økonomisk støtte til Selskabet, at navnet Brøndby figurerede i Selskabets navn. Herved opstod Selskabets lange og lidt besværlige navn.

Kort efter sin stiftelse grundlagde Historisk Selskab et lokalhistorisk arkiv ved at påbegynde indsamling af gamle fotografier og andet. Dette billede er i 1917 taget i Ove Niensens gartneri, på hvis jorder Glostrup Bibliotek senere blev opført. I baggrunden ses apoteket. Handelsgartner Ove Nielsen står midt i billedet med hat og overskæg.

Lokalhistorisk arkiv

Selv om provst Nedermark var formand fra 1942-46 og bibliotekar Frits Johansen fra 1946-47, var Poul Høyer så absolut den drivende kraft i Selskabet – rig på idéer og initiativ. Selv var han formand fra 1947 og til sin død i 1960. En af hans kongstanker var at skabe et lokalhistorisk arkiv. I april 1942 bragtes et indlæg i Folkebladet, hvori man opfordrede folk til at overlade gamle billeder, kort, dokumenter o.lign. til Historisk Selskab. Samtidig begyndte man at optage de første farvelysbilleder fra Glostrup. Opfordringen gav et ganske pænt resultat, og hermed var Lokalhistorisk arkiv grundlagt.

Foreløbig var materialet placeret dels på biblioteket, dels i Poul Høyers kelder; men Høyer havde store visioner med hensyn til arkivet, der imidlertid så absolut krævede kommunal støtte. I 1958 henvendte man sig til Glostrup kommune. Poul Høyer havde udarbejdet en fuldstændig plan over indretning

Fra indvielsen af Sehestedstuen den 19. september 1953. Folk fra egnen har iført sig gamle hede-bodragter for at gøre fortiden lyslevende.

og inventar. Anlægssummen var på 215.000 kr., og de årlige driftsudgifter var anslået til 10.500 kr. Til sammenligning kan det nævnes, at Selskabets medlemskontingent dengang var 4 kr. om året.

Ved et møde med borgmester Vald. Hansen i 1959 viste det sig, at der var meget langt fra drøm til virkelighed. Vald. Hansen var bekendt med, at man kunne låne et kælderlokale i Brøndbyernes rådhus, og selv kunne han tilbyde et skrivebord og et par reoler fra Glostrups gamle rådhus i bryggervillaen.

I 1963 blev arkivet overflyttet til et kælderlokale på det daværende Stats-hospital. Bedre forhold fik det først, da kommunen overtog det i 1976. Den daglige leder blev afdelingsbibliotekar Birgitte Schram. I dag har arkivet til huse på første sal i den gamle præstegård.

Kampen for et museum

Mens det lokalhistoriske arkiv således blev en realitet, fortabte tanken om et museum sig i årenes løb i virkelighedens verden, selv om man i 1951 mente, at nu var man kommet et skridt videre. Ved Tranemosegaard i Brøndbyvester fandtes der i en rest af den tidligere bygning på stedet en velbevaret Hedebo-stue. Stuen tilhørte Nationalmuseet, der dog ikke havde noget imod dens for-

Endnu et eksempel på de billeder, selskabet sikrede for eftertiden: et motiv fra Skolevej i 1910. I baggrunden Glostrup kommuneskole, den senere Højvangskole.

bliven, hvis Historisk Selskab ville påtage sig ansvar og tilsyn. Stuen blev sat istand og åbnet den 19. september 1953. Poul Høyer havde navngivet den Sehestedstuen efter ritmester Axel Sehested, der i 1600-tallet havde ejet Tranemosegaard. Ellers havde Sehested ingen tilknytning til stuen, hvis inventar stammede fra o. 1800. Stuen havde absolut store kulturhistoriske kvaliteter; men den lignede jo de stuer, som man kan se på museerne, f.eks. i Roskilde og Køge. Til at begynde med havde stuen åbent alle søndage i sommermånederne. Historisk Selskab måtte sørge for, at der var opsyn til stede. Det var imidlertid meget få mennesker, der fandt vej til den gamle stue. Derfor gik man over til kun at have åbent den første søndag i sommermånederne – og da kom der slet ingen. – Jo, der kom nogle indbrudstyre, der fjernede en stor samling gamle tintallerkener og en lågkande, der stod på bordet.

Det var helt klart, at denne Sehestedstue først ville komme til sin ret, hvis den var en del af en større enhed.

I januar 1953 var man ellers så tæt på at få et museum, som man kunne komme. Kildegaarden, der stammede fra 1700-tallet, var til salg. Prisen var

Glostrup Gamle Præstegård, opført 1905-06. Her havde Historisk Selskabs første formand, provst C. Nedermark, embedsbolig i årene 1930-54. Den smukke bygning er nu erhvervet af Glostrup kommune, der efter en gennemgribende restaurering har stillet lokalerne til rådighed som mødelokaler for de stedlige foreninger. På første sal har det lokalhistoriske arkiv domicil. Tegning af Eric Klitgaard.

65.000 kr. Historisk Selskab førte intense forhandlinger med ejendomshandler fhv. kommunelærer Edv. Hansen, med kommunen og amtet samt med Nationalmuseet, hvis konsulent museumsinspektør Axel Steensberg udtalte sig meget anerkendende om gårdens kvaliteter. Andelsbanken tilbød et lån på 10.000 kr. på meget fordelagtige vilkår. Men trods alt dette var det umuligt at få økonomien til at hænge sammen.

Kildegården blev dog ikke solgt i denne omgang, og i august 1957 søgte Selskabet atter at rejse midler til et køb, men heller ikke denne gang lykkedes det. Et halvt år senere blev Kildegården købt af Glostrup kommune. På stedet ligger i dag pensionistboligerne, som har bevaret navnet Kildegården.

Museumstanken har senere gentagne gange været rejst. Der var en årrække afsat 5000 kr. på Kulturelt udvalgs budget; men Selskabets bestyrelse måtte erkende, at tanken var urealistisk.

Historisk Selskab beholdt Sehestedstuen lige til 1971. I dette år blev den hjemtaget af Nationalmuseet.

Sognefoged, ekspeditionssekretær H. Fohlmann Jensen, formand 1961-71.

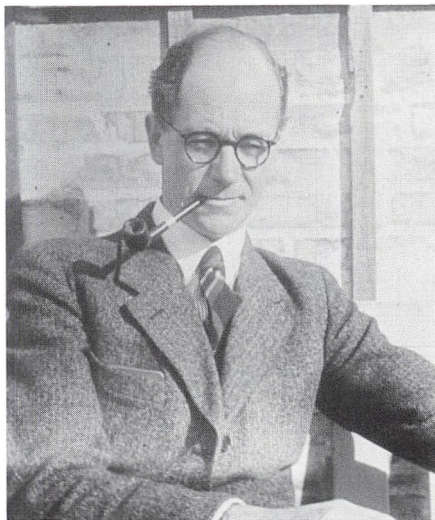
Stamtavler

Poul Høyer har betydet uendelig meget for Historisk Selskab; men hans artikler var ikke hængekøjelitteratur. Man mærker tydeligt på dem, at han fagligt var matematisk skolet. Han interesserede sig meget for gamle markkort, marknavne og jordbundskvalitet. Endnu mere optaget var han af stamtavler og slægtsforbindelser. F.eks. havde han nøje rede på de gamle Brøndby-slægter. Ved et bestyrelsesmøde foreslog Høyer i ramme alvor, at man skulle udarbejde stamtavler for samtlige medlemmer af Historisk Selskab. Der var på dette tidspunkt ca. 180. Forslaget vandt ikke genklang i bestyrelsen. Det var også et udslag af Høyers personalhistoriske interesse, at han i 1956 foreslog, at man aftrykte Glostrup Sogns kirkebog. Forslaget blev vedtaget til trods for en vis skepsis i bestyrelsen både med hensyn til økonomien og til den interesse, der kunne være for værket. Men kirkebogen udkom som bekendt.

Fra den gamle bestyrelses tid

Ved generalforsamlingen i 1957 spurgte Harriet Nielsen om der fandtes nogen paragraf i lovene, som sagde, at kvinder ikke kunne blive medlem af bestyrelsen. Man måtte indrømme, at det gjorde der ikke. Ikke desto mindre hengik

Urmagermester Knud Hansen, formand 1971-82.

der herefter 13 kvindefri år. Det første kvindelige medlem af bestyrelsen var Lone Buhr, der indvalgte i 1970. Indtil da foregik bestyrelsesmøderne på den gode gammeldags patriarkalske facon. De afholdtes på skift rundt om hos medlemmerne. Ægtefællerne var altid medindbudt. Mødet begyndte med kaffebord. Når dette var afsluttet, gik herrerne ind i den anden stue for at drøfte de alvorlige sager, medens damerne hyggede sig. Alle bestyrelsesmedlemmerne røg dengang cigarer, og formanden Fohlmann Jensen, havde indkøbt en kasse Flora Danica til fælles afbenyttelse. Men det var også den eneste luksus, som bestyrelsen tillod sig. Kaffe og kager måtte aftenens vært betale. Fohlmann Jensen havde i 1960 afløst Høyer som formand, idet denne afgik ved døden i dette år.

Glostrups fotograf

Fohlmann Jensen var blevet indvalgt i bestyrelsen i 1951 sammen med urmager Knud Hansen. Fohlmann Jensen gjorde sig især gældende på det administrative område. Hans praktiske sans var mangan gang Selskabet til stor nytte.

Knud Hansen, der iøvrigt efterfulgte Fohlmann Jensen som formand, var fra sin tidlige ungdom meget interesseret i fotografering. Han tog et meget stort antal billeder fra et Glostrup, som nu forlængst er forsvundet. Men han glemte heller ikke nabobyerne. Hans billeder fra Glostrup, Brøndby, Albertslund og Vallensbæk er i dag et kulturhistorisk kildemateriale af stor og uerstattelig værdi.

I en montre i fodgængertunnelen ved Glostrup Storcenter arrangerer selskabet udstillinger af vidt forskelligt indhold. Her ses en udstilling af værker af Claus Ferrold, der foruden at passe sin lægepraksis er en udmærket tegner og fotograf. Desuden var han længe en energisk formand for foreningen Bevar det gamle Glostrup.

Samtidig havde Knud Hansen et stort personalhistorisk kendskab til det lidt ældre Glostrup, en viden der blev udnyttet ved udgivelsen af billedbogen »Glostrup i gamle billeder« 1981.

Blikfang

Udstillinger er intet nyt i Selskabets historie. Allerede på generalforsamlingen på Jernbanehotellet i 1943 var der arrangeret en stor udstilling af Stig Aage-sens originaltegninger fra det gamle Glostrup. De forskellige lokale banker har altid været villige til at stille plads til rådighed for udstillinger. Den første bankudstilling afholdtes i Forstædernes Banks afdeling i Glostrup-Centret i januar-februar 1973. En del kulturhistoriske effekter var stillet til rådighed af næstformanden Bent Petersen.

Specielt efter at Egon Funch overtog formandsposten 1. januar 1983, har der været en stor udstillingsaktivitet. Funch sørgede bl.a. for, at Selskabet fik en udstillingsmontre i fodgængertunnelen mellem stationen og Centret. I mange af disse monter kan man år efter år se den samme udstilling; men Funch sørger altid for, at der med passende mellemrum er noget nyt at se. I byjubilmæumsåret 1991 var der en ny udstilling hver måned.

Artiklens forfatter, viceskoleinspektør Ejvind Tofte, har indlagt sig stor fortjeneste som bestyrelsesmedlem, skribent, foredragsholder og arrangør af egnsture og byvandring. Alle fandt det derfor naturligt, at han på selskabets generalforsamling den 15. marts 1990 blev udnævnt til æresmedlem. Her overrækker formanden, Egon Funch, ham et fornemt diplom, udført af Eric Klitgaard.

Foto: Mogens Hammargren Christensen.

Det er selvfølgelig ikke de store kostbarheder, der udstilles her. På sine talrige besøg på forskellige loppemarkeder har Funch et hurtigt blik for at se, hvad der eventuelt kan bruges til en udstilling, og samtidig ejer han en evne til at få disse tilsyneladende ligegyldige ting til at danne en interessant og meningsfyldt helhed.

Der er ingen tvivl om, at denne udstilling i montren har været med til at henlede opmærksomheden på Historisk Selskab. Stedet passeres dagligt af et stort antal mennesker, og ikke få standser op ved montren.

Lidt mere værdifulde ting har været udstillet på biblioteket, i bankerne og i Lokalhistorisk arkiv. Steder hvor sagerne har været under opsyn. Ved udstillingerne har Funch haft stor hjælp af næstformanden, Bent Petersen, der ejer en betydelig erfaring i udstillinger.

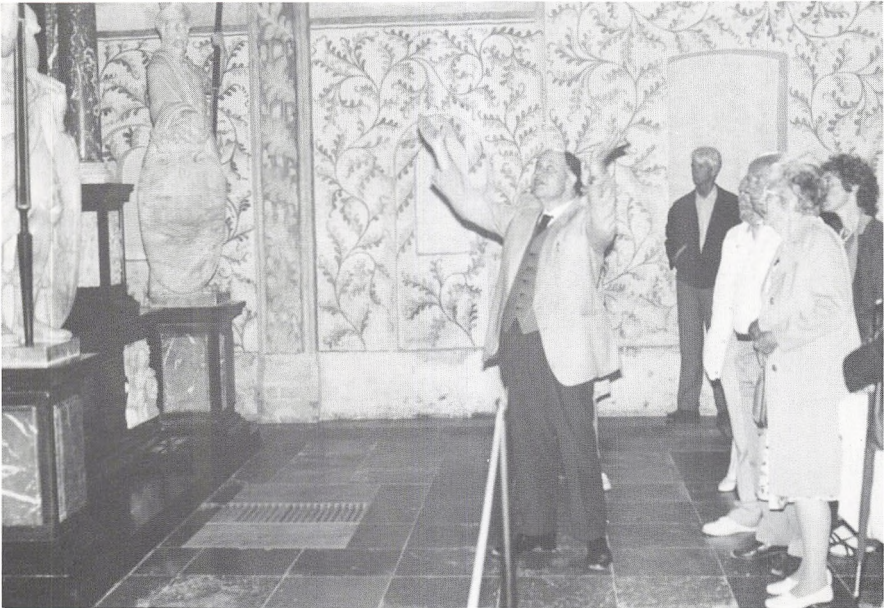

Selskabets årlige egnsture i begyndelsen af september plejer at være vellykkede, hvilket navnlig skyldes Ejvind Tofies grundige forarbejde og humørfyldte foredrag. Her lytter deltagerne til Tofte i Køge Museums maleriske gård den 2. september 1990. Foto: Egon Funch.

Ad kendte og ikke så kendte veje

Egnsturene er en del af Selskabets traditionelle virksomhed. Efter at man under krigen havde arrangeret cykelture til omegnens seværdigheder, foretog man den første egentlige egnstur i 1949 til Lejre og Trelleborg. Herefter var der en pause, men fra og med 1953 har Selskabet regelmæssigt haft en egnstur – i reglen den første søndag i september. I 1950'erne kunne man først køre kl. 10 af hensyn til landmændene, der skulle være færdige med deres gøremål. Egnsturene har opnået stor popularitet og samler hvert år mange deltagere.

I 1961 indvalgte lærer E. Tofte i bestyrelsen. Ved det påfølgende konstituerende møde blev Tofte selskabets sekretær – en post, som han stadig bestrider. Netop de omtalte egnsture har Toftes store interesse. Desuden har han arrangeret byvandring og ekskursioner samt været virksom som skribent og foredragsholder.

Foruden de årlige egnsture arrangerer selskabet byvandring. Den 28. maj 1989 var man i Roskilde Domkirke. Her rækker Ejvind Tofte armene mod himlen i Christian I's kapel, medens han begjæret fortæller om det smukke rum. Foto: Egon Funch.

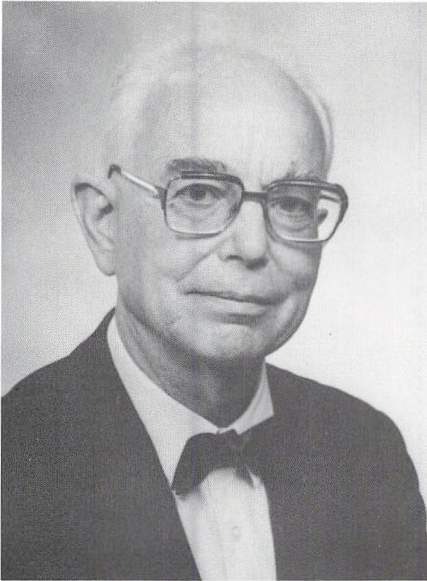
Fra bøgernes verden

Det er måske noget af det allervigtigste for en lokalhistorisk forenings trivsel, at medlemmerne ind imellem hører fra foreningen ved at modtage en bog om lokalhistoriske emner.

I denne henseende har Historisk Selskab da også i fuldt mål levet op til kravene. Den første publikation kom allerede i 1942. Det var »Det gamle Glostrup« med tegninger af Stig Aagesen. Bogen blev en meget stor succes, og den er i dag næsten ikke til at opdrive. Senere udsendte man et særtryk om Glostrup kirke fra Nationalmuseets værk »Danmarks kirker«.

Fra og med 1948 udsendte man regelmæssigt et hæfte af Glostrupbogen. Fem hæfter dannede ét bind. Der nåede i alt at udkomme 26 hæfter (bind 5 bestod af 6 hæfter). Disse fem bind Glostrupbog udgør en rig skat for den lokalhistorisk interesserede.

Meningen var, at modtagerne skulle lade hæfterne indbinde, når et bind var afsluttet. Da bogbinderarbejde efterhånden blev ret dyrt, måtte man forlade dette system og gå over til at udgive enkeltstående bøger. Det vil føre for vidt at opremse alle de forskellige titler; men nævnes skal det, at specielt Egon

Vicekontorchef Egon Funch, formand fra 1983.

Funch har været flittig som lokalhistorisk skribent. Hans sidste bog om sogneforstanderskabets historie i Glostrup viser, at han magter både den egentlige historiske forskning og samtidig evner at fremstille et ikke helt let tilgængeligt stof på elegant og læseværdig måde.

Status

Mange personer er nævnt i denne artikel, men selvfølgelig slet ikke alle, der i kortere eller længere tid har gjort en indsats for Historisk Selskab. En stor del af dem er nu afgået ved døden; men her ved selskabets 50-års jubilæum sender vi i vore tanker en tak til alle, der i dette halve århundrede har været med til at opbygge og opretholde Historisk Selskab.

Af den nuværende bestyrelse er allerede nævnt formand, næstformand, sekretær samt leder af Lokalhistorisk arkiv. Det er en uskreven lov, at arkivets leder er medlem af bestyrelsen. Men foruden disse består bestyrelsen af fhv. gartner Axel Hansen, hvis store interesse er dansk forhistorie. Når der har været brug for dette emne, har han altid været villig til at give råd og vejledning samt til at låne ud af sin righoldige oldsagssamling. Desuden sidder Ingrid Jensen i bestyrelsen. Hendes store interesse er ligeledes arkæologien. Dina Petersen har siden 1979 varetaget det brydsomme og ikke altid lige taknemmelige job som kasserer. Med sin gode praktiske sans har hun altid været i stand til at løse opgaverne til alles tilfredshed.

HISTORISK SELSKAB I 50 ÅR

UDSTILLING I GLOSTRUP GAMLE PRÆSTEGÅRD

Historisk Selskabs jubilæum den 13. februar 1992 blev bl.a. markeret med en udstilling i Glostrup Gamle Præstegård. Udstillingen, hvis plakat viser starten på en af selskabets tidligste udflugter, blev ved en reception om formiddagen åbnet af borgmester Gunner Larsen.

Om aftenen den 13. februar 1992 var der en vellykket jubilæumsfest på Glostrup Bibliotek. Her holder borgmester Gunner Larsen festtalen, flankeret af gamle, lokalhistoriske faner.
Foto: Mogens Hammargren Christensen.

En dag i 1960 – kort efter Poul Høyers død – mødte jeg Egon Funch på gaden. »Ja, hvad skal der nu blive af Historisk Selskab?« ytrede han. Dengang havde han ingen anelse om, at han selv mere end 20 år senere skulle blive den, der gengav Historisk Selskab sin gamle stærke position.

Kilder:

Historisk Selskabs forhandlingsprotokoller 1942-1992.
Protokollerne for 1942-1990 opbevares på Lokalhistorisk arkiv.

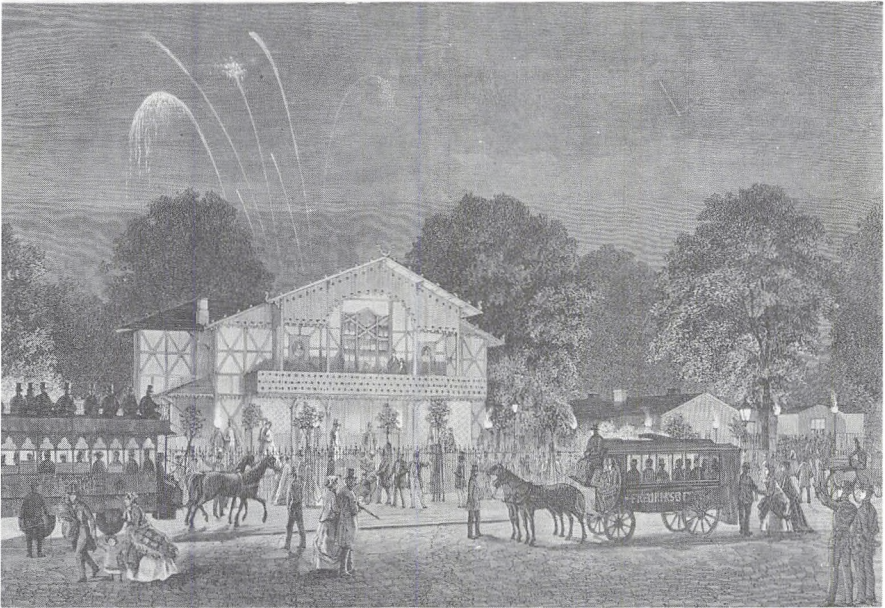

Ved sit 50 års jubilæum den 13. februar 1992 havde selskabet denne bestyrelse (fotograferet den 15. marts 1990).

Siddende fra venstre: Egon Funch (formand), Ejvind Tofte (sekretær) og Axel Hansen. Stående: Dina Petersen (kasserer), Bent Petersen (næstformand), Ingrid Jensen og Birgitte Schram.

Foto: Mogens Hammargren Christensen.

Efter at nærværende artikel er skrevet, er Axel Hansen og Ingrid Jensen på generalforsamlingen den 12. marts 1992 udtrådt af bestyrelsen. I stedet er valgt henholdsvis Birgit Mortensen og Mogens Hammargren Christensen.

Fra Vesterbros Passage kan de sene aftenvandrere og passagererne i hest omnibusserne nyde synet af fyrværkeriet i Tivoli. Træsnit efter tegning af Bernhard Olsen. Illustreret Tidende 29. september 1867.

»Krudtgården« i Vallensbæk

Tivolis kunstfyrværker fortæller om sine forgængere og om en fabrik, der to gange hjemsøgt af dødbringende eksplosioner

af Lars Hoffmann Barfod

Fyrværkeri i Danmark

Krudtet og dermed også fyrværkeriet blev opfundet for ca. 1000 år siden i Østen. Her fandtes nemlig krudtets vigtigste ingrediens, salpeter. De to øvrige bestanddele, svovl og trækul, forekom i Europa. Salpeteret derimod måtte man hente i Bengalen indtil midten af 1800-tallet, hvor man fik andre muligheder. Det tabte i øvrigt sin betydning ved opfindelsen af de moderne spræng-

1600-tallets fyrværkerier var meget forskellige fra i dag. Store figurer fyldt med fyrværkeri udgjorde et vigtigt element, som her Bacchus på vintønden. Desuden havde fyrværkerierne næsten altid en handling om det godes kamp mod det onde.

Fra et manuskript fra 1600-tallet på Det kongelige Bibliotek.

stoffer. Krudtet bringes til Europa af araberne. Det omtales første gang i 1267 hos en engelsk munk ved navn Roger Bacon. I begyndelsen har krudtet mest været anvendt til militære formål. Det kommer til Danmark under krigen med hansestæderne midt i 1300-tallet, og ved Frederik den Andens kroning i 1559 hører vi om et egentligt festfyrværkeri. Under Frederik den Anden og hans søn Christian den Fjerde oplever fyrværkeriet en guldalder, idet de med ødsle fyrværkerier demonstrerer deres magt og væld. Efter deres tid går det tilbage for fyrværkerikunsten i Danmark, og først ved opfindelsen af farverne midt i 1800-tallet oplever den en renæssance. Indtil dette tidspunkt har arbejdet med fyrværkeri næsten udelukkende været udført af soldater (artillerister), men fra tiden omkring Tivolis start får vi også civile fyrværkere.

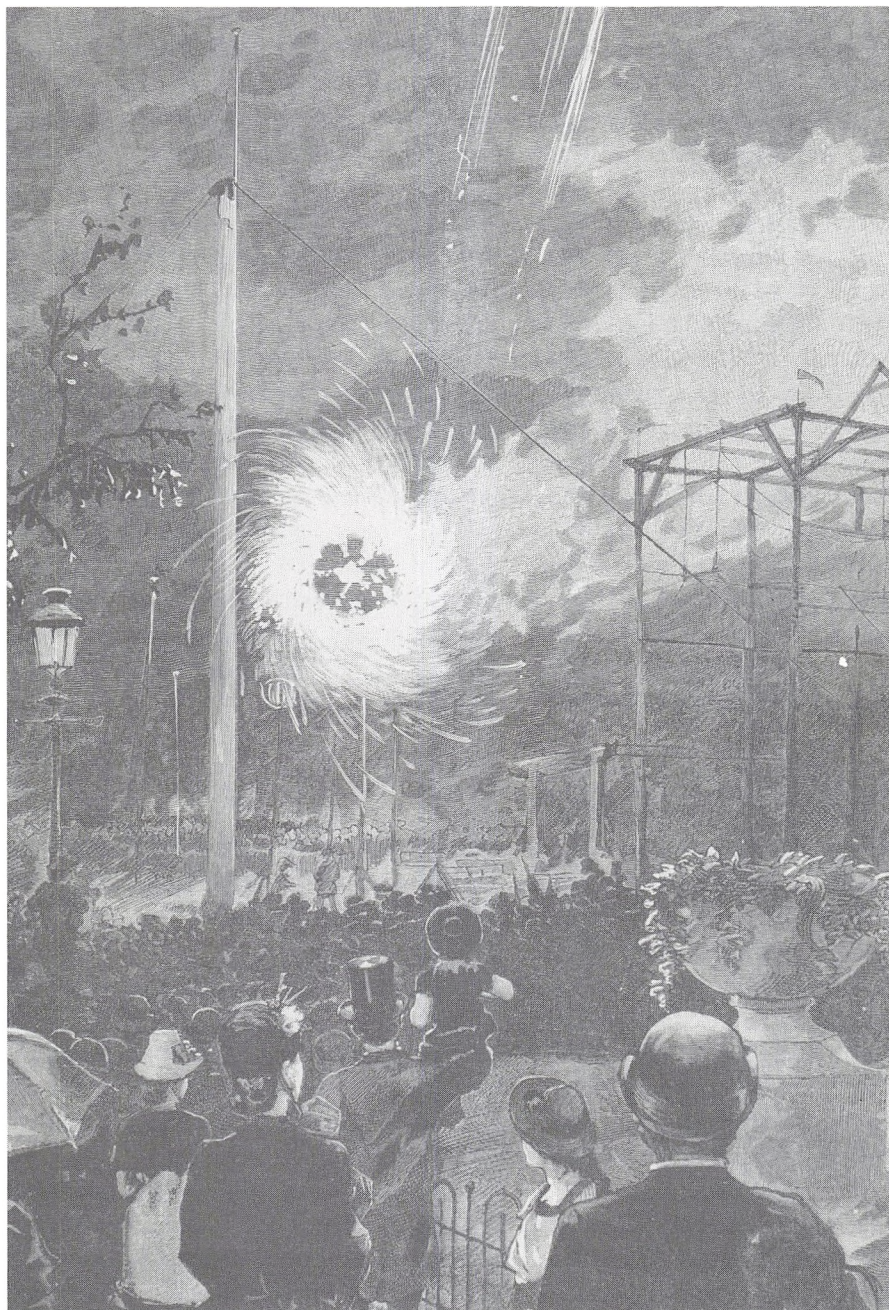
Tivolis første fyrværkere

Allerede fra Tivolis start – den 15. august 1843 – var der fyrværkeri som afslutning på festaftener. Havens første fyrværker hed Høegh Guldberg. Han var postmester i Vordingborg, men dyrkede pyroteknikken som sin yndlingsbeskæftigelse. Guldberg var født i 1802 og døde i 1879. Han har skrevet et par bøger om fyrværkeri, der udkom omkring 1865. Sit fyrværkeri lavede han dels i Vordingborg, dels på »Øen« i Tivoli. I 1844 foretog Tivolis grundlægger, Georg Carstensen, en rejse til Italien. Her engagerede han Gaetano Amici, der arbejdede på Pavens laboratorium i Rom. I begyndelsen skiftes Amici og Guldberg til at afbrænde fyrværkeri i Haven, men efterhånden trænger Amici sin forgænger i baggrunden på grund af sin større farverigdom og variationsevne. I 1852 udløber hans kontrakt med Tivoli. Han forlader Haven og er blandt andet fyrværker for Alhambra, der var grundlagt af Carstensen som en konkurrent til Tivoli. Han vender dog tilbage til Tivoli i 1860. I den mellemliggende tid havde en slægtning til ham, Biaggio Amici, skiftedes med Høegh Guldberg til at afbrænde fyrværkeri i Haven. Fra 1860 til sin død, 68 år gammel, i 1882 er han nu uafbrudt Tivolis fyrværker. Amici blev forgudet af københavnernes og benådet med Dannebrogsmændenes Hæderstegn af Christian den Niende. Hans hus ligger endnu på Amicisvej på Frederiksberg, og på Solbjerg kirkegård kan man se hans pompøse gravmæle. Efter Amici kom Fritz Busch til Tivoli i 1882. Det var ikke nogen let opgave at efterfølge Amici, men efterhånden vandt han københavnernes yndest og bifald. I næsten fyrre år var han havens fyrværker, indtil 1921, hvor han overdrog virksomheden til sin medarbejder Holger Pedersen. Busch døde dog allerede året efter i 1922, 81 år gammel. Hans laboratorium lå i alle årene ved Kongens Enghave. På dette sted fortsætter Holger Pedersen til året 1932, hvor han flytter virksomheden til Vallensbæk.

Holger Pedersen i Vallensbæk

Holger Pedersen var født på Christianshavn i 1890. Han var en tid ansat på Hærens Laboratorium, men kun 16 år gammel kommer han i lære hos Busch og bliver som omtalt hans efterfølger.

I 1921 afbrænder han sit første fyrværkeri i Tivoli. Efterhånden rykker byen tæt på Kongens Enghave, så Holger Pedersen beslutter at flytte virksomheden. Valget falder på Vallensbæk Nordmark, hvor han køber en landbrugsjendom. Den 14. juli 1932 foreligger justitsministerens tilladelse til ibrugtagning af fabrikken, hvor der ifølge tilladelsen må opbevares 200 kg krudt og 2000 kg færdigt fyrværkeri. Fabrikken bestod af en halv snes træ- og stenhuse opstillet i en stor firkant og omgivet af et plankeværk midt i gårdens marker. En del af træhusene var flyttet ud fra Kongens Enghave. Selve gården lå i et

Et flot fyrværkeri i Tivoli i 1885. Træsnit efter tegning af Poul Fischer. Illustreret Tidende 13. september 1885.

hjørne af ejendommen op til Vallensbæk Torvevej. På den anden side af vejen lå en anden gård, hvorfor de to gårde tit blev kaldt tvillingegårdene. Bevoksningen fra de to gårde fik vejen, der løb igennem, til at minde om en hulvej. Holger Pedersen afbrændte fyrværkeri i Tivoli på søndage, samt alle festdage. Afbrændingen foregik altid på Plænen, men med front mod Nimb, i modsætning til i dag, hvor den vender mod Koncertsalen. Hans fyrværkeri var som regel opbygget med tre fronter, hvoraf den første altid var rød og hvid, og den sidste altid det afsluttende bombardement. Det var faktisk kun midternummeret, han varierede. En specialitet for ham var snoraketter. I Holger Pedersens tid indførtes aluminiumet i fyrværkeri. Holger Pedersen blev aldrig i stand til at lave et vandfald af aluminium, til gengæld kunne han lave nogle store sølvfontæner med en lysintensitet, man ikke tidligere havde set. Både i Kongens Enghave og i Vallensbæk havde Holger Pedersen småheld i forbindelse med produktionen, men lørdag den 22. januar 1938 indtraf en eksplosion, som hvad tabet af menneskeliv angår, er den største, der hidtil er forekommet i Danmark. Ved ulykken omkom foruden Holger Pedersen også hans to sønner, den 18-årige Knud og den 14-årige Mogens, samt en 25-årig medhjælper ved navn Svend Nielsen. Desuden blev fabrikantens 15-årige datter Jonna lettere forbrændt. Ulykken skyldtes formentlig en støvekspllosion af aluminium, og dette stof var også årsag til de voldsomme forbrændinger, folkene pådrog sig, og som medførte døden efter nogle timers forløb.

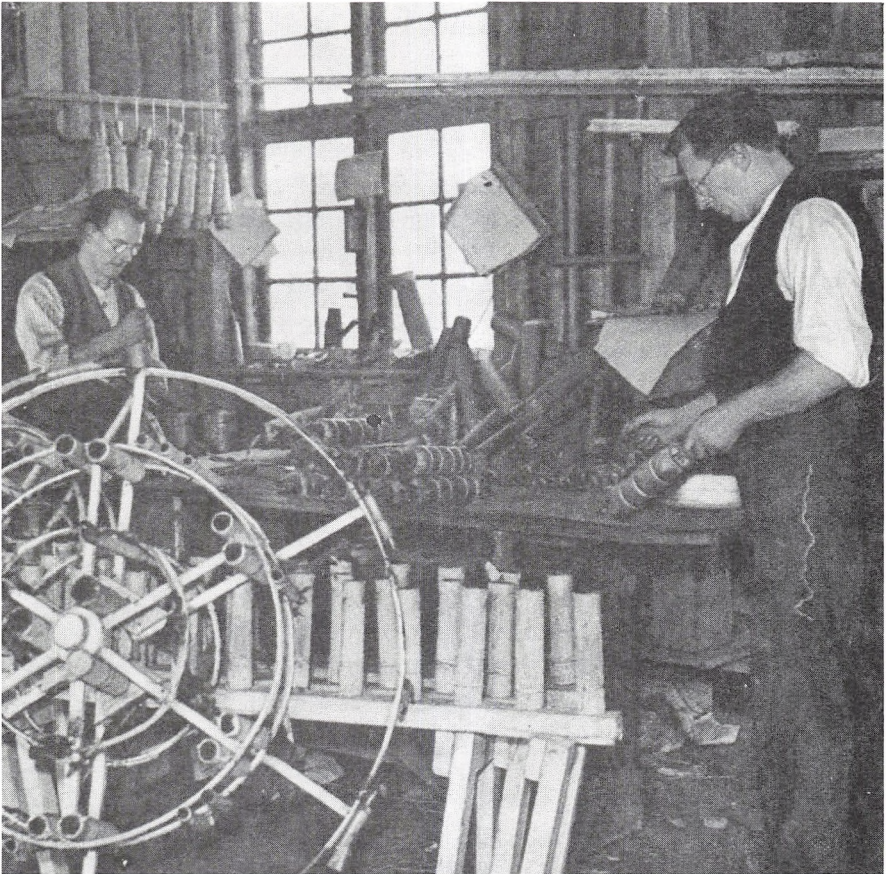
Dramatiske reportager

Ulykken blev naturligvis forsidestof i hovedstadspressen. Således kunne Berlingske Aftenavis allerede samme dag bringe en større artikel under overskriften »Krudtgaarden i Vallensbæk sprunget i Luften i Dag«.

Næste morgen bragte bladene udførlige reportager.

»En dump rullende Lyd – som af Eksplosioner i hurtig Rækkefølge – hørtes i Gaar ved 12½-Tiden over Vallensbæk,« skrev Politiken. »Egnens Folk var ikke i Tvivl om, at der nu var sket en Ulykke paa den saakaldte »Krudtgaarden«, der ejes af Tivoli Kunstfyrværker, Holger Pedersen. Man vidste, hvad Lyden betød fra en tidligere Ulykke, der fandt Sted for to Aar siden. Rædslerne overtraf dog denne Gang de værste Anelser.«

Berlingske Tidende fortalte, at den unge pige af sin far blev hjulpet ud gennem et vindue og slap med lettere sår. Derimod blev de fire andre, der straks var blevet omspændt af flammer, frygtelig forbrændt. Uden for fabrikken måtte de rive deres brændende klæder af sig. Stærkt lidende af pinefulde brandsår styrtede de af sted til den nærliggende gård, hvor Holger Pedersen boede. Sanseløse af smerter rullede de sig i den våde pløjjord.

På fabrikken i Vallensbæk arbejder kunstfyrværker Holger Pedersen (til højre) på det store fyrværkeri, der skal markere Tivolis 91 års fødselsdag den 15. august 1934.

Efter at have hjulpet sin datter i sikkerhed tænkte Holger Pedersen kun på at komme sine sønner og sin medarbejder til hjælp. Han rev døren op ind til værkstedet og førte en for en de blændede og fortumlede mænd ud, men derved kom også hans egne klæder i brand.

Heltinden i Vallensbæk

»Men Jonna stod ikke bare og saa til,« skrev Berlingske Tidende. »Hun viste sig som en Fyrværkers modige Datter, fortrolig med Faren, men uforfærdet. Med de bare Hænder rev hun det brændende Tøj af Mændene eller hjalp dermed, saa at hun selv fik sine Hænder forbrændt. Uden at ænse Smerten fortsatte hun. De fire Mænd var nu næsten nøgne. De var forbrændt over det he-

le. Flere Steder hang Huden i Laser. Saa gav de sig til at løbe de 200 Meter ind til Gaarden.

Her var Fru Pedersen i Færd med at vaske. Stivnet i Rædsel saa hun Mændene komme. Ingen af dem sagde noget. Hver især havde nok at gøre med at kæmpe mod Smerten. Kun Svend Nielsen, som syntes at være værst medtaget, gav nu og da en klagende Lyd fra sig. – – – Da Ambulancerne kom til Gaarden, gik de fire forpinte Mænd frem og tilbage paa Gaardspladsen, saaledes som de hele Tiden havde gjort. Det var et sørgeligt og uhyggeligt Syn. Alle var tavse, ogsaa Jonna. Hun syntes slet ikke at mærke sine egne Smerter, men fulgte hele Tiden Faderen med Øjnene. Saa snart Ambulancefolkene kom, syntes hun at vaagne op, men kun for at give sin Fortvivlelse Luft. Hjertesøkende kom det fra hende:

– Min Far maa ikke dø, min Far maa ikke dø!«

Tilfældigvis befandt læge Axel Hansen, Glostrup, sig i området. Han kom til stede og forbandt kunstfyrværkerens »heltemodige datter«, som Berlingske Tidende kaldte hende.

Hils lille Inge!

De sårede blev bragt til amtssygehuset på Nylandsvej. Da Svend Nielsen kom ind på skadestuen, overvældede smerterne ham i den grad, at der undslap ham et højt skrig. Han vendte sig til den vagthavende læge og spurgte, om hans tilstand var meget alvorlig. Lægen svarede, at han endnu ikke vidste det, men der må have været noget undvigende i svaret, som Nielsen opfattede. Et par år tidligere var han kommet til skade ved en anden eksplosion. Nu sagde han henvendt til ambulancechaufføren: »Nej, denne gang skal jeg dø. Hils min familie! Hils lille Inge!«

Søndagsaviserne kunne give meddelelse om de to sønners og Niensens dødsfald, men først om mandagen kunne pressen meddele, at katastrofen havde krævet sit fjerde dødsoffer, idet også Holger Pedersen havde udåndet.

I Tivoli blev der naturligvis flaget på halv stang.

»Holger Pedersen var en ganske usædvanlig Mand,« udtalte Tivolis direktør, Victor Lemkow. »Han var overordentlig dygtig i sit Fag og umaadelig interesseret. Og han var ordholdende og punktlig til det yderste.«

Tivoli henvendte sig efter denne ulykke til Adolph Hoffmann, der var fyrværker i Randers og desuden betjente de skånske folkeparker.

Brandvæsenet arbejder med Slukningen mellem Ruinerne af „Krudtgaarden“.

Krudtgaarden i Vallensbæk sprunget i Luften i Dag

4 Mennesker livsfarligt forbrændt

Ved 12½-Tiden i Eftermiddags indtraf en voldsom Eksplosion i Kunstfyrværker Holger Petersens Fabrik „Krudtgaarden“ i Vallensbæk, hvorved fire Mennesker blev saa alvorligt forbrændt, at de næppe vil kunne leve, og Fabriksbygningen blev fuldstændig ødelagt.

Kunstfyrværker Holger Petersen leverer bl. a. Fyrværkeri til Tivoli, og det maa være under Fremstillingen af Fyrværkeri, at der paa en eller anden Maade er indtraadt en Eksplosion.

Denne var saa kraftig, at Murene væltede, og mægtige Flammer slog op fra Fabriksbygningen, der er en muret Bygning af 6–8 Meters Længde og kun i en Etage med Tegtag.

deretter for, at Brandvæsenet blev tilkaldt.

Branden blev slukket i Lobet af en halv Times Tid.

Faleks Ambulance fra Damsø blev sendt ud til Stedet, og de 4 Mænd blev bragt til Sygehuset.

— Det er noget af det frygteligste, jeg nogen Sinde har set, siger Overassistent Jacobsen. Da vi kom derud, løb de 4 Mænd rundt ude paa Gaardspladsen, da de ikke kunde holde sig i Ro for Smerter. Alt Tøjet var brændt af dem, og Huden hang i Låser og Saar paa hele Kroppen. Den værst medtagne var Svend Nielsen, som selv var klar over, at han ikke vilde kunne leve.

Han bad mig hilsne hans Kone og hans lille Datter og hans Forældre paa Fyn, og paa Sygehuset gav Overlægen ham straks en Morfinindsprøjtning, saa han

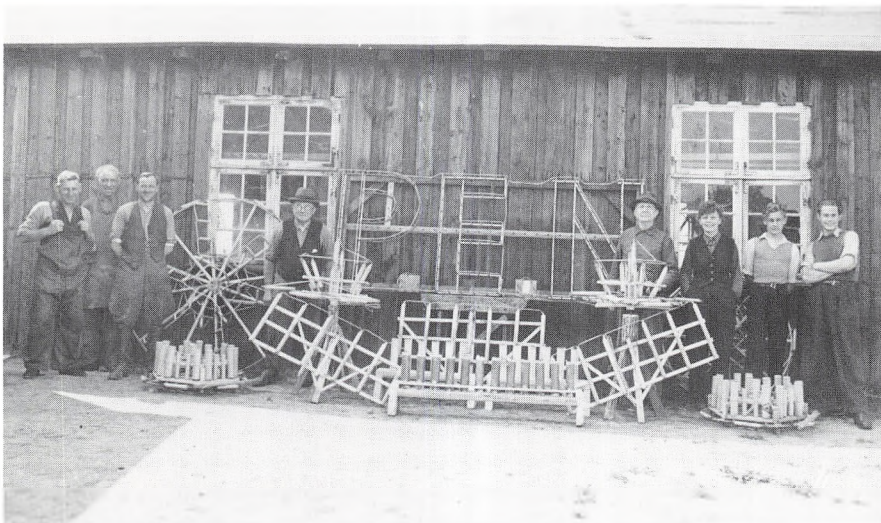
I hovedstadspressen var den store katastrofe i Vallensbæk den 22. januar 1938 naturligvis forside-stof. Allerede samme dag bragte Berlingske Aftenavis denne reportage.

Adolph Hoffmann var en lang årrække også fyrværker for Folkeparkerne i Skåne. Hér er han fotograferet i Lund i 1909 sammen med sin bror Hjalmar (til højre) og Hagbard Jepsen Nielsen (til venstre), der var bror til hans hustru, Karoline.

Adolph Hoffmanns baggrund

Adolph Hoffmanns oldefar, Joseph Hoffmann, kom fra Brünn i Østrig-Ungarn og var født sidst i 1700-tallet. Som artillerist havde han lært at lave fyrværkeri, men Napoleons-krigene tvang ham på landevejen, hvor han måtte leve af det han kunne, nemlig at lave festfyrværkeri. I begyndelsen af 1800-tallet bliver han i Helmstedt gift med datteren af en dukkegøgler, og hermed kommer også gøglet ind i familien. Til Danmark kom de første gang i 1816. Han dør formentlig i 1829 efter at have mistet alt, hvad han ejer, på Hjallerup marked. Efter Joseph fortsatte hans søn Carl både som cirkusdirektør og fyrværker, og han driver det noget videre end sin far. Ved sin død i 1865 ejede han en større ejendom nær Odense. De sidste år levede han mest af at lave fyrværkeri, bl.a. til forlystelseetablissementet Pantheon, der lå i Odense. Hans søn François fortsatte både med cirkus og fyrværkeri. Omkring 1880, efter en Finlandsturné, opgiver François cirkus og helliger sig nu udelukkende fyrværkerikunsten. Han slår sig først ned i Ålborg og senere Randers. Hér dør han i 1910, og hans søn Adolph Hoffmann fortsætter virksomheden på dette sted, til han i 1938 kommer til Tivoli.

Fabrikens personale fotograferet til et ugeblad i 1948.

Fra venstre Otto Barfod (gift med Adolph Hoffmanns datter, Karen), Christian Nielsen (bror til Adolphs hustru, Karoline), Jens Andersen (nevø til Karoline), Richard Bagerskov, der havde lært på Holmen, Adolph Hoffmann, hans datter Elnor, Palle Hoffmann Barfod (søn af Otto og Karen Barfod), samt en medarbejder, der hed John. Bygningen bag dem er den store samlehal i Vallensbæk.

Adolph Hoffmann i Vallensbæk

Som nævnt var Holger Pedersen omkommet i januar 1938. I marts beslutter Tivoli sig for at ansætte Adolph Hoffmann som fyrværker.

På kun en måned skal han således både flytte og være sæsonklar til åbningen af Tivoli i begyndelsen af maj. Med sig tager han sin svigersøn Otto Barfod. Virksomheden i Randers overdrager han til J. C. Christensen, der senere flytter den til Århus. Den 6. maj 1938 afbrænder Adolph Hoffmann sit første fyrværkeri i Tivoli. Slagnummeret er »Niagara-vandfaldet i måneskin«, idet han var i stand til at lave vandfald af aluminium. Allerede næste sæson starter Den anden Verdenskrig, og fabrikken må ligge stille de næste fem år. Det sidste fyrværkeri i sæsonen 1939 bliver aldrig afbrændt på grund af tyskernes indmarch i Polen og står på fabrikken under hele krigen. Under krigen afbrændes kun ét fyrværkeri. Det var til Havens 100 års fødselsdag den 15. august 1943. Fyrværkeriet måtte kun bestå af parterrenumre, dvs. uden luftfyrværkeri. Tilstrømningen til Tivoli den aften var kolossal, publikum sprængte simpelt hen portene, og det var næsten umuligt at få lastbilen med fyrværkeri op gennem Haven. Ellers måtte fabrikken klare sig gennem krigen ved at lave

Fabrikken i Vallensbæk omkring 1950.

bordbomber og generatortændstikker. Efter befrielsen i maj 1945 varede det noget, før fabrikken kunne komme i gang på grund af mangel på materialer. I juli produceredes de første fyrværkerier, men med store problemer, og de varer ved de følgende par år. Sidst i fyrrerne ombygger Tivoli fabrikken og tilbygger bl.a. en stenglænge med seks værksteder og frokoststue samt bad. Årene efter krigen var gode for fyrværkeribranchen, bl.a. fordi der ingen import fandt sted. Således blev der også produceret en del nytårsfyrværkeri dengang. I begyndelsen af halvtredserne lavede fabrikken i samarbejde med Universal Reklame en række meget besøgte ildfester på Bellevue.

Det berømteste fyrværkeri, fabrikken laver, er nok det, der blev afbrændt ved Langelinie i anledning af Elizabeth den Andens besøg i 1957.

En ny tragedie

Den 22. august 1962 hjemsøgte fabrikken i Vallensbæk atter af en eksplosion. Ved den dræbtes den 83-årige Adolph Hoffmann. Ulykken skyldtes selvantændelse af ca. 200 sølvflammer (vandfaldsbrændere) i det værksted, hvor han arbejdede. Vandfaldet skulle have været brugt til det store jubilæumsfyrværkeri i anledning af 150 året for Georg Carstensens fødsel. Fyrværkeriet blev dog gennemført, men uden vandfald.

Også den nye ulykke blev forsidestof. Den indtraf ved 14.30-tiden, da der hørtes en voldsom eksplosion fra fabrikkens sydøstlige hjørne. Da de tililende nåede frem til bygningerne, slog store flammer ud fra døre og vinduer.

Tivoli's fyrværker dræbt ved eksplosion

Den 83-årige Adolph Hoffmann dræbt i sin virksomhed i Vallensbæk

Den kendte Tivoli-kunstfyrværker, den 83-årige Adolph Hoffmann, blev i går eftermiddags dræbt ved en eksplosion med efterfølgende brand på sin virksomhed Københavns Pyrotekniske Etablissement på Vallensbæk Torvevej. Han blev fundet af Falck-reddere et par meter inden for døren i det ene af to sammenhængende lokaler, hvor han formentlig har været i færd med fyrværkeri-fabrikation.

Ulykken skete ved 14.30-tiden, da hans familie og medarbejdere på fabrikken hørte en voldsom eksplosion fra fabrikkens sydsøtlige hjørne, hvor de to sammenhængende lokaler findes, adskilt fra bygningens øvrige del ved en mur. Da familien nåede

ud på gårdspladsen foran bygningens sydsøtlige hjørne, slog store flammer ud fra såvel døre som vinduer.

Hoffmanns barnebarn, den 17-årige *Lars Hoffmann Barfoed*, der er medhjælper på fyrværkerifabrikken, måtte, da han skulle passere døren for at nå frem til en telefon, bogstaveligt talt springe gennem ildtungerne, der slog ud fra de brændende lokaler. Det var hverken for ham eller andre på det tidspunkt muligt at trænge ind i bygningen.

Falcks Redningskorps sendte fra sin station i Tåstrup to sprøjter og to ambulancer, bemandet med i alt ti reddere. Det lykkedes de to reddere fra den først ankomne ambulance, *Jørgen Frausing* og *Flint Andersen*, da de erfarede, at der befandt sig et menneske i de brændende lokaler, at trænge ind gennem døren og ildtungerne. Et par meter inden for fandt de den gamle fyrværker liggende udstrakt på gul-

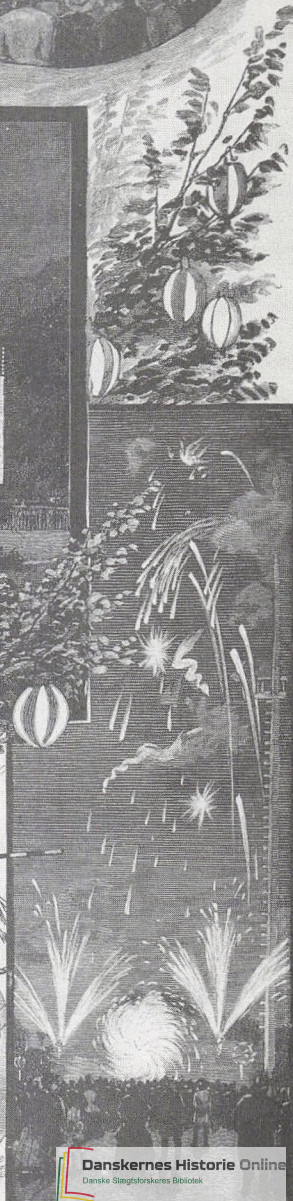
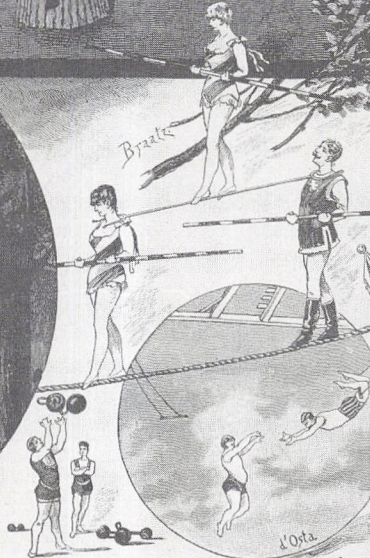
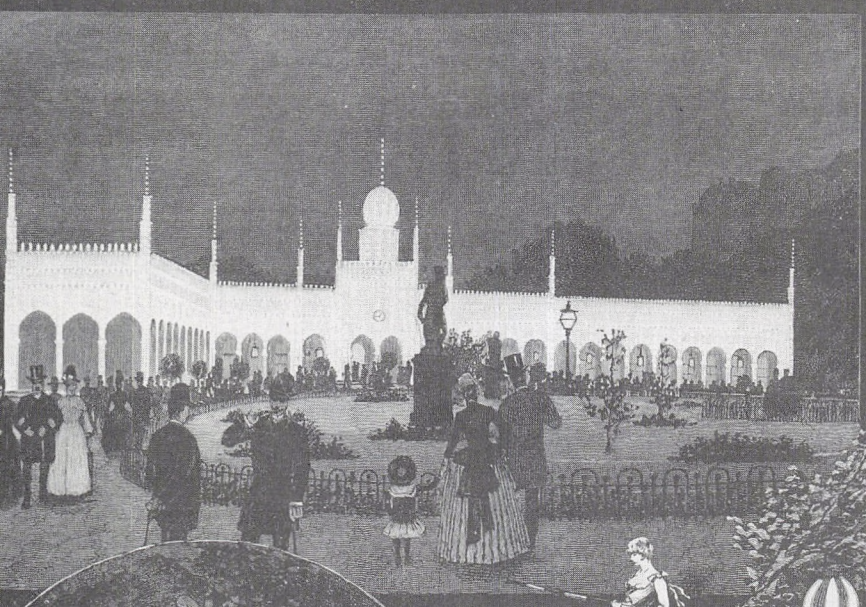
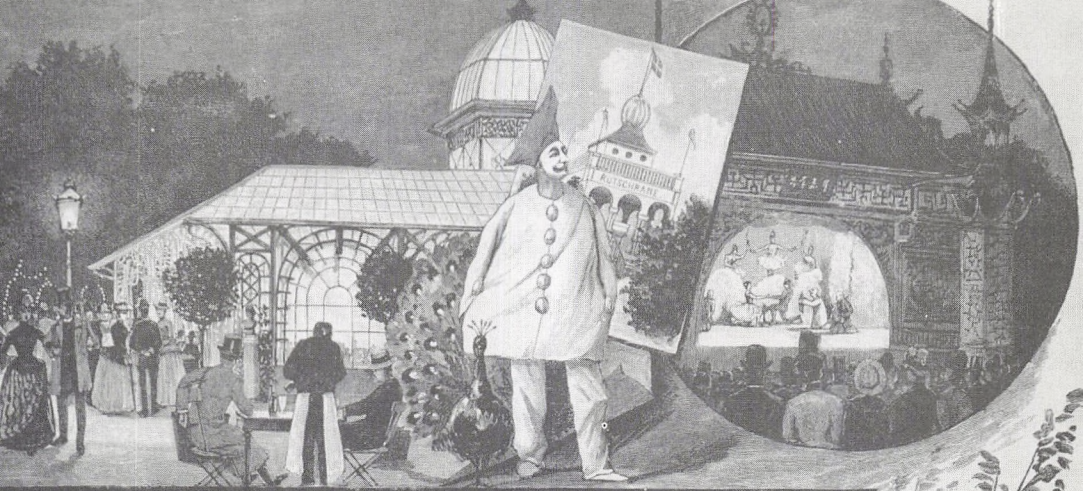
Begyndelsen af *Berlingske Tidendes* artikel den 23. august 1962 om Adolph Hoffmanns død. Som det ses, nævnes denne artikels forfatter, *Lars Hoffmann Barfoed*, i teksten.

Falcks Redningskorps i Taastrup sendte straks to sprøjter og to ambulancer af sted. Da de to reddere i den først ankomne ambulance hørte, at der befandt sig et menneske i de brændende lokaler, lykkedes det dem at trænge ind gennem den brændende dør. Et par meter indenfor fandt de den gamle kunstfyrværker liggende udstrakt på gulvet.

Fra Vallensbæk til Tune

Efter Adolph Hoffmanns død overtog hans svigersøn Otto Barfod virksomheden. I 1966 var byen rykket så tæt på, at Tivolis Fyrværkerifabrik atter måtte flytte, denne gang til Tune nær Roskilde, hvor Tivoli lod opføre en stor moderne fabrik, der var sæsonklar til 1. maj 1967, en sæson med store opgaver til Dronning Margrethes bryllup og Københavns 800 års byjubilæum. Denne fabrik overtog Otto Barfods søn, Lars, i 1974. I skrivende stund eksisterer denne fabrik i bedste velgående, med forfatteren af nærværende artikel som den ottende i rækken af kunstfyrværkere i Tivoli.

Skal en kunstner skildre en række Tivolimotiver, har fyrværkeriet sin naturlige plads – som på denne tegning af Carsten Ravn. Træsnit i Illustreret Familie-Journal 15. august 1886.

Trafikproblemer på Vestegnen

En S-bane var livsvigtig for skabelsen af det moderne Albertslund

af Henning Sørensen

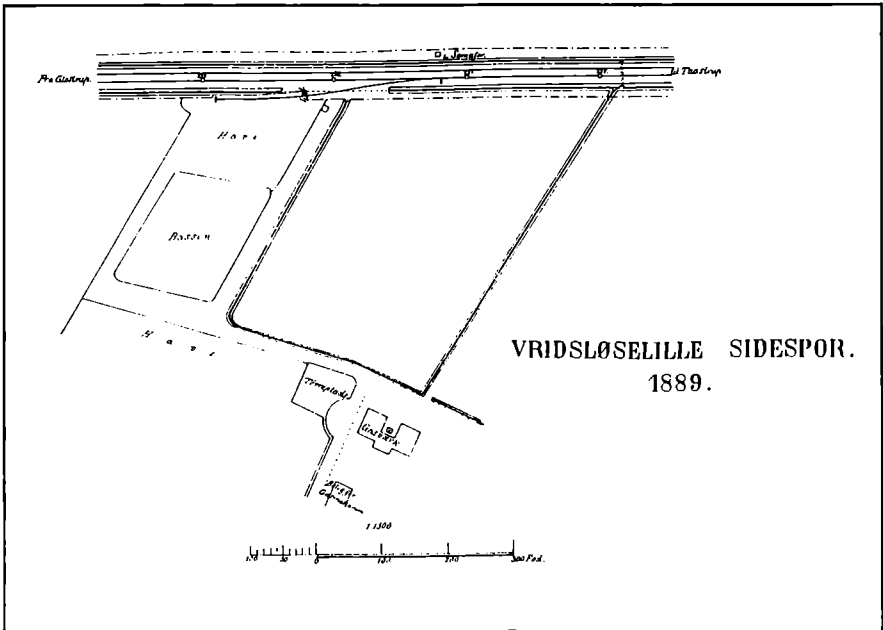
Da jernbanen mellem København og Roskilde blev taget i brug i 1847, havde den ikke den store praktiske betydning. Skulle man rejse mellem dens to endepunkter, sparede man selvfølgelig nogle timer, i forhold til den langsommere postvogn på ruten, men de fleste passagerer betragtede nok toget som et lidt kuriøst transportmiddel, der kunne bruges til søndagsturen. I banens første år var det en meget brugt fornøjelse at tage toget fra Københavns station til Valby og spadsere hjem!

Banen havde ved indvielsen kun 4 mellemstationer: Valby, Glostrup, Køgevej og Hedehusene. Der var ikke nogen bebyggelse af betydning omkring de tre sidstnævnte. Glostrup station lå lidt uden for landsbyen omkring kirken. Køgevejens station – der senere blev til Taastrup – var primært anlagt, fordi man her kunne foretage omstigning til dagvognene mod Sydsjælland og Falster.

Efterhånden kom der bebyggelse omkring stationerne, og Vestegnen fik dermed landets første »stationsbyer«. Mellem Glostrup og Taastrup lå landsbyen Vridsløselille, der også i midten af 1800-tallet oplevede en begyndende vækst, men af helt andre årsager. På Vridsløselille bys mark havde man nemlig i 1859 indviet den store statsinstitution »Vridsløselille Forbedringshus«. Det var et nyt statsfængsel placeret på den bare mark tæt ved jernbanen. En del af de ansatte på fængslet bosatte sig efterhånden i nærheden af deres arbejdsplads, fortrinsvis langs med Roskilde landevej. Der opførtes en række tjenesteboliger, men mange af funktionærerne byggede selv egne villaer.

Manglende transportmuligheder

Med omkring 700 indbyggere ved århundredeskiftet var Vridsløselille blevet til mere end en landsby. Derfor var der et stigende behov for offentlig transport, men den eneste mulighed var at gå eller cykle til Glostrup eller Taastrup station. Først i 1920'erne startede rutebilkørslen på Roskildevej. Ved fængslet var anlagt et sidespor beregnet for af- og pålæsning af såvel varer som fanger, men det kunne ikke benyttes af de lokale beboere. Dog fik man i 1880'erne en aftale med Statsbanerne om, at nogle bestemte aftentog standsede ekstraordi-

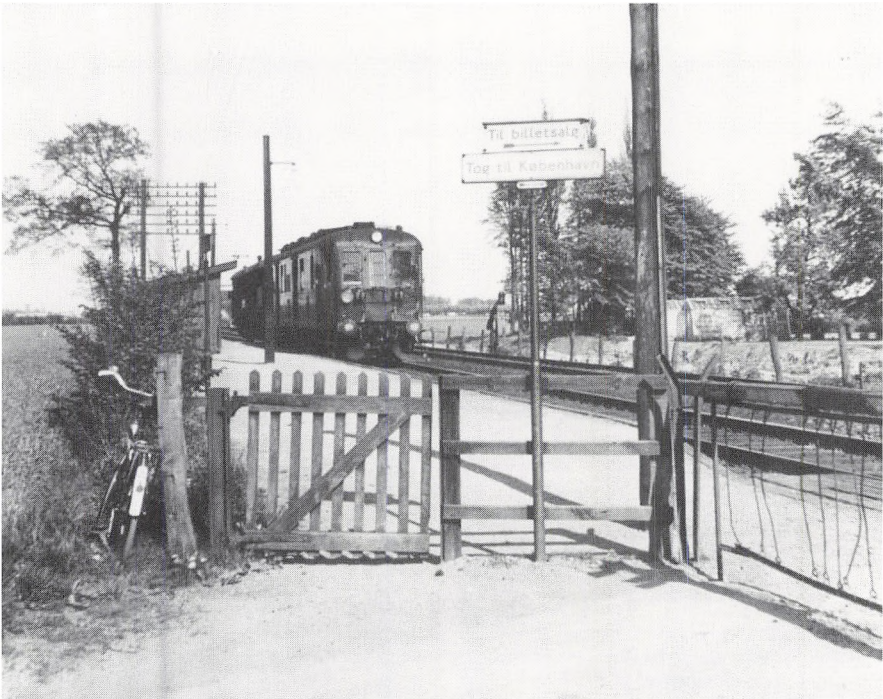

Sidesporet, hvor af- og påtæsning af fanger og leverancer til fængslet kunne ske.
Tegning i Jernbanemuseet.

nært. »Teatertogene« som de kaldtes, gav de ansatte ved fængslet mulighed for at gå i byen i København. Senere blev antallet af standsende tog større, og der blev etableret venteskur og trinbræt ved Albertslundvejen. Billetter skulle man købe hos fængslets præst, og prisen var den samme som fra Taastrup.

De forholdsvis få tog, som betjente Vridsløselille trinbræt, var dog – i forhold til de egentlige stationers trafikbetjening – medvirkende til, at Vridsløselilles beboere på et tidligt tidspunkt følte sig som stedbørn i udviklingen af den kollektive, københavnske trafik.

Efter århundredeskiftet, hvor Københavns kommune indlemmede Brønshøj, Vigerslev m.m., strakte sporvejsnettet sig længere og længere ud i forstæderne. Glostrup havde allerede i 1905 fremsat forslag om at få en sporvognsline, men uden resultat. I 1925 foreslog ingeniør Svend Aage Faber, at hele den københavnske nærtrafik skulle elektrificeres. Året efter blev der nedsat en »elektrificeringskommission«, hvis arbejde mandede ud i et forslag om elektrisk drift til Holte, Klampenborg og Valby. Elektrificering af strækningen til Roskilde anså man for at være alt for dyr. Det ville nemlig blive nødvendigt at anlægge to helt nye spor, ved siden af de eksisterende, for at de elektriske nærtrafiktog ikke skulle »køre i vejen« for fjerntogene.

Vridsløselille trinbræt lå for enden af Albertslundvej. Selv om bommene ofte gik ned, for at tog kunne passere, var det kun få tog der standsede her.

I 1930 blev kommissionens forslag vedtaget af rigsdagen, og arbejdet med anlæg af »S-banen«, som den kom til at hedde, gik i gang. 4 år efter – den 3. april 1934 – kørte det første eldrevne tog på det københavnske net. Foreløbig var der kun strøm på strækningen Valby-Hellerup og Frederiksberg-Klampenborg, men man planlagde udvidelser. Elektrificering af jernbanerne til Ballerup og Glostrup var inde i billedet, ligesom en bane langs Køge Bugt stod på ønskesedlen.

Den tyske besættelse af Danmark i 1940 betød, at S-togsplanerne blev lagt i mølpose. Man fik dog under besættelsen færdiggjort strækningen fra Valby til Vanløse, således at bybaneringen var sluttet. Planlægningen af de fremtidige S-baner fortsatte imidlertid i skyggen af krigen. Bl.a. arbejdede man på projektering af linien til Ballerup, hvor områderne omkring Herlev, Islev og Skovlunde var i vækst.

Denne strækning fik S-tog i 1949 og dermed forbindelse til Københavns centrum hvert 20. minut. Beboerne langs Roskilde-banen måtte stadig nøjes med de lokale motortog, som kun standsede en gang i timen eller sjældnere.

Her ses blokposten og venteskurene på Vridsløselille trinbræt i 1958. Unægtelig var forholdene primitive.

Initiativrige »græsrodde«

Mens statsbanerne og forskellige trafikkommissioner arbejdede med udbygningen af S-togsnettet, foregik et »græsrodsarbejde« på en helt anden front. I Vridsløselille Grundejerforening, der var dannet i 1935, havde man ved flere lejligheder drøftet ideen om elektrificering af jernbanen helt til Taastrup. På forskellig vis søgte foreningen at øve indflydelse på den statslige trafikpolitik, først og fremmest ved at skrive breve til statsbanernes generaldirektorat med forslag til forbedringer. Meget held havde foreningen nu ikke i denne sag. Hvad man opnåede med de talrige henvendelser var stort set kun, at der blev opført et cykelskur ved trinbrættet i Vridsløselille, og at billetterne til togene også blev gyldige til rutebilerne mellem Taastrup og Ålholm Plads.

I 1938 tog grundejerforeningen initiativ til at afholde et møde, hvor hele spørgsmålet om Vestegnens trafikbetjening skulle diskuteres. Man inviterede Taastrups og Glostrups grundejerforeninger, Hendriksholm Grundejerforening i Rødovre og Holmegaard Grundejerforening i Hvidovre til at være medarrangører af det store trafikmøde. Også de særlige foreninger af »kortrejsende«, altså dem, der havde abonnementskort til togene, var med.

På mindre end en måned fik man sendt indbydelser til medlemmer af sognerådene langs Roskildebanelen, amtsrådsmedlemmer, kredsens folketingsmand, N. P. Nielsen, trafikminister og generaldirektør. Som oplæg til debat lod man trykke et lille program med de 4 punkter, der skulle være trafikmødets dagsorden. De 4 punkter var:

- Anlæggelse af et ekstra spor mellem København og Taastrup.
- Iværksættelse af ½-times drift for lokaltogene.
- Oprettelse af en trolleybus-linie fra Taastrup til Kongens Nytorv.
- Gennemførelse af mere retfærdige takster i nærtrafikken.

Et velbesøgt trafikmøde

Mødet blev afholdt på jernbanehotellet i Glostrup og trak fuldt hus. Der var omkring 500 deltagere, og mødet blev dermed »et af de største, der har været holdt på egnen«, som en avis skrev.

Bag kravet om anlæg af et ekstra spor gemte sig en jalousi over, at beboerne langs Ballerup-linien nu kunne se frem til at få elektrisk drift. Et ekstra spor var helt nødvendigt, for at trafikken på vestbanen kunne intensiveres. »Strækningen København-Roskilde skal overføre hele lyntogstrafikken, alle kontinentalekspresserne, hurtigtog og så godt som hele godstogstrafikken til København«, hed det i oplægget. Der var altså ikke noget at sige til, at det var vanskeligt at få plads til de tog, der skulle standse i Vridsløselille.

Som køreplanen var i 1930'erne, var det ikke nogen let sag at være pendler. Intervallerne mellem togafgangene kunne være op til 1½ time. »Tusinder af fast ansatte må gå halve timer på gaden i København, fordi der ikke er forbindelse på den tid af dagen, hvor disse mennesker har brug for et tog«, lød det i et af indlægene på mødet.

De meget indviklede afgangstider betød også, at en hel del rejsende opgav at bruge toget, og i stedet cyklede på arbejde. Det var i mange tilfælde hurtigere end at vente på et tog. »Tid er penge, også for andre end lyntogsrejsende« hed det i programmet. Man sporer en vis misundelse over det nye tekniske vidunder.

På mødet blev der stillet krav om, at alle lokaltogene mod København gennemførtes til Østerport. Det gjorde nogle tog faktisk allerede – det fremgik blot ikke af køreplanen, så man kunne ikke på forhånd vide, hvor toget havde endestation!

Trafikmødet behandlede ikke blot spørgsmålet om toggangen. Arrangørerne lagde vægt på kravet om en trolleybuslinie til Kongens Nytorv, for at tilgode de mennesker, der ikke boede umiddelbart ved stationerne, men langs med landevejen. Der kørte ganske vist, som tidligere nævnt, en rutebil, men den havde endestation ved Ålholm Plads, hvor man måtte skifte til sporvogn,

når man skulle helt ind til byen. Forhandlinger med Statsbanerne havde dog resulteret i, at rutebilen, når S-banen mellem Valby og Vanløse kom i drift, skulle forlænges til den nye station ved Valby Langgade. Skifte skulle man dog alligevel for at tilbagelægge en rejse på måske 15 km. (Rutebilen eksisterer i øvrigt stadig, nu som HT's linie 123, der stadig har endestation ved Langgade station!)

Endelig indeholdt trafikmødets program et krav om, at taksterne på vestbanen blev gjort mere retfærdige. Man fremførte, at billetterne var 25-30 % dyrere end på Holte-banen (hvor passagererne oven i købet var mere velhavende, mente man). Hvad man ønskede, var et fælles tarif-system for hele nærtrafikken – et ønske der først blev opfyldt med dannelsen af HT i 1973.

Statsbanernes repræsentant på mødet, trafikinspektør M. E. Jensen, kunne ikke imødekomme de fremsatte krav, men kun trøste lidt. Han sagde: »Der er folk, der har det værre end beboerne på Vestegnen«, iflg. referat i Glostrup Avis.

Trafikudvalget lægger kræfterne i

Det store trafikmøde mundede dels ud i, at deltagerne enstemmigt vedtog en resolution med de fire hovedkrav, dels at der blev nedsat et udvalg med en repræsentant for hver af de arrangerende foreninger. Dermed var »Trafikudvalget for de vestlige Omegnskommuner« født.

Udvalget kom til at bestå af 14 medlemmer. De arrangerende foreninger var med, ligesom de implicerede sogneråd var repræsenteret, foruden 3 amtsråds-medlemmer. I 1939 sendte trafikudvalget en delegation til trafikminister Niels Fisker. Audiensen kom der ikke noget ud af. Fisker mente, at når egnen havde fået en god hovedlandevej (hovedvej A1 var blevet udbygget i 1937), måtte det i første række være den, der bar trafikken. Et ekstra jernbanespor kunne der ikke blive tale om. Det ville blive alt for dyrt. Statsbanerne anslog, at anlægs-udgifterne ville komme op på 15 mill. kr., bl.a. fordi der skulle laves store ud-fletningsanlæg ved Vigerslev. Fisker mente altså, at man måtte satse på rutebilerne. At udvalgsmedlemmerne kunne påvise, at rejsetiden med rutebil var mere end dobbelt så lang som med toget, gjorde ikke noget indtryk på ministeren.

Inden delegationen tog hjem, fik den dog løfte om, at forhandlingerne kunne fortsætte på embedsmandsplan. Der var altså foreløbig ikke noget håb om at få nogen af kravene opfyldt. Trafikudvalget enedes derfor om at lave en ny strategi, hvor kræfterne skulle bruges på kravet om trolleybuslinien. De fortsatte forhandlinger var dog resultatløse. Et møde med statsbanernes general-direktør Peter Knutzen gav ikke skred i sagerne. Han stod også stejlt på syns-punktet, at landevejen skulle bære trafikken.

Efter endnu et møde i ministeriet, der »til tider var ret bevæget«, vendte man atter hjem, uden at have opnået noget som helst. Efter mødet var der krigsråd på Herstedernes Kommunekontor, og folketingsmand Poul Sørensen var til stede. Han lovede at tage kontakt til andre folketingsmedlemmer, for derigennem at få planerne realiseret. Det lykkedes ikke, men at disse kontakter på længere sigt har haft en effekt, er ikke utænkeligt.

Sidst på året 1941 planlagde man endnu et debatmøde i Glostrup, men folketingsmand N. P. Nielsen frarådede det, »på grund af forholdene«. Den tyske besættelse af Danmark var begyndt at sætte sine spor, også i toggangen. Forsinkelserne var betragtelige og rutebildriften indskrænket til praktisk talt ingenting. Så krigen stoppede i realiteten trafikudvalgets arbejde i nogle år.

Efter krigen begyndte Statsbanerne så småt at lave de nødvendige jordarbejder ved Vigerslev, så en forlængelse af S-banen mod vest kunne komme i gang. Jordarbejderne blev udført som beskæftigelsesarbejde. Senere tog man fat på selve baneanlægget og planlagde stationer ved Hvidovre, Brøndbyøster og Glostrup, som indtil videre skulle være endestation. Da den siddende statslige trafikkommission i 1953 barslede med sin endelige betænkning, der bl.a. indeholdt forslag om S-bane til Glostrup, var dette anlægsarbejde faktisk tæt på sin afslutning. Den 17. juni 1953 tog man linien i brug, og dermed havde de »inderste« vestegnskommuner fået 20 minutters drift.

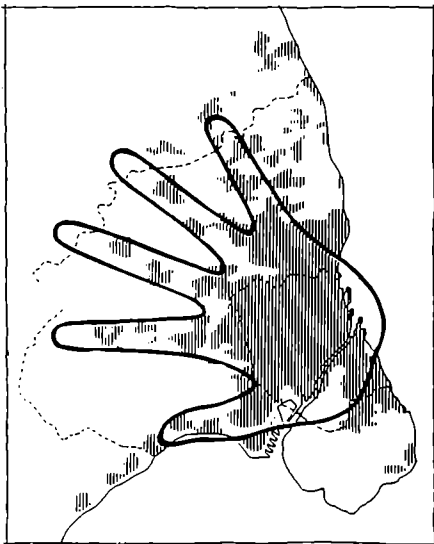
S-tog til fingerspidsen

S-banerne var skelettet i den omfattende plan for byudviklingen i hovedstadsrådet – »fingerplanen« – som Egnsplankontoret med arkitekt Peter Bredsdorff i spidsen, udsendte i 1947. Som fingre fra en håndflade skulle banerne strække sig ud i Københavns omegn. Byvæksten skulle koncentreres langs fingrene (altså S-banerne), mens mellemrummene skulle reserveres til grønne arealer. Vestegnensfingeren – planens pegefinger – fik altså kun delvis sin livsnerve i 1950'erne. Forbindelsen ud til fingerspidsen manglede stadig.

I 1947 samledes hele Trafikudvalget for de vestlige Omegnskommuner (normalt var det kun et mindre arbejdsudvalg der trådte sammen) på Lipperts Hotel i Taastrup. Anledningen var, at København-Roskilde banen fyldte 100 år. Der var festmiddag, trafikminister Niels Elgaard var til stede sammen med højststående embedsmænd. Det blev en »intim og behagelig aften, der bragte udvalget i nærmere kontakt med de embedsmænd, der har den største indflydelse på udvalgets mål«, hed det i referatet. Lobbyisme er ikke bare et begreb, der hører vores tid til!

Hvorvidt udvalgets arbejde rent faktisk påvirkede beslutningerne i ministerium og generaldirektorat er vanskeligt at bedømme. En kendsgerning er det imidlertid, at Statsbanerne omkring 1950 seriøst arbejdede med planerne om

Princippet i »Fingerplanen« var, at byvæksten skulle ske langs fingrene, hvor blandt andet S-baner sørgede for trafikbetjeningen.

forlængelse af S-banen til Taastrup. Foreløbig forholdt man sig dog afventende, fordi det var uklart hvordan passagergrundlaget i Herstederne ville blive fremover.

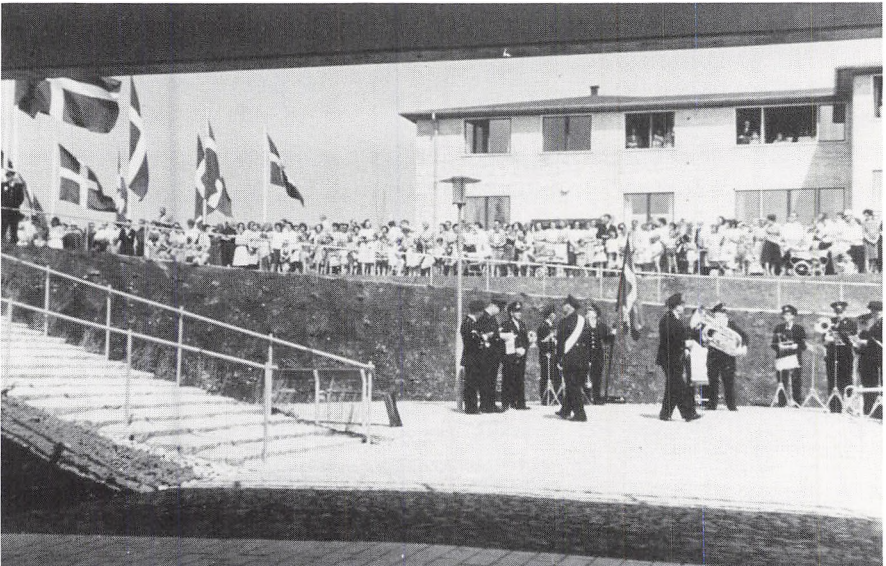
Fra fængselsby til forstad

Herstedernes kommune havde i 1946 forsøgt at købe gården »Albertslund«, der lå syd for jernbanen. Imidlertid købte Landbohøjskolen gården, for at anvende den som forsøgsgård. Netop arealerne omkring »Albertslund«-gården var i fingerplanen udpeget som et af de områder, der var velegnet til byvækst – forudsat at der kom en S-togsstation, naturligvis. Landbohøjskolen spærrede altså for udbygningsplanerne i Herstederne, og så længe der ikke var udsigt til en befolkningsvækst her, var videreførelsen af S-banen til Taastrup ikke rentabel.

Trafik og boligministeriets repræsentanter holdt i april 1950 et møde med Landbrugsministeriet om sagen, og fik overtalt Landbohøjskolen til at sælge til Herstederne. Sagen skulle så være i orden, men kort tid efter var der sognerådvalg, og i Herstedernes sogneråd blev det socialdemokratiske (og byudviklings-venlige) styre væltet til fordel for et borgerligt flertal. Venstremanden Aage Jørgensen blev det nye sogneråds formand, og han var ikke interesseret i, at kommunen skulle overtage »Albertslund«. Dermed satte han en ny stopklods for byudviklingen og S-baneforlængelse, netop som man troede forhindringerne var ryddet af vejen.

Albertslund station indvies maj 1963. Huset i baggrunden er gården »Albertslund«, på hvis jord den nye by blev opført.

Endnu et billede fra indvielsen af Albertslund station. Som man ser, foregik den med fuld musik.

Albertslund, mens den endnu var ung i 1964. Da S-banen kom året før, var forudsætningen for byudviklingen opfyldt, og snart efter kunne de første Albertslundere flytte ind.

Ved det næste sognerådvalg i 1954 genvandt socialdemokraterne flertallet. Formand for det nye råd blev Hans Nielsen, der i 1940'erne havde været en af de varme fortalere for købet af »Albertslund«. Nu var der omsider grønt lys for at udvikle Vridsløselille fra en fængselsby til en moderne forstadsbebyggelse.

Der kom atter gang i byplanarbejdet, og i 1957 udkom »Skitseudkast til en dispositionsplan for en ny by ved Albertslund«, der i detaljer beskrev den by, der skulle bygges. Også S-togslinien til Taastrup kunne der tages fat på, eftersom passagergrundlaget ved Vridsløselille ville blive sikret med opførelsen af Albertslund-byen. I 1958-59 kom der en særlig bevilling på finansloven på 19,1 mill. kr. til projektet, og i 1963 kørte det festligt udsmykkede indvielses-tog for første gang på den nye linie.

Kilder:

John Poulsen m. fl.: *Københavns S-bane 1934-1984*. Banebøger, 1984.

Beretning om udbygningen af den storkøbenhavnske nærbanetrafik, afgivet af de af Folketinget valgte statsrevisorer. 1971.

Morten Flindt Larsen: *Vridsløselille trinbræt*. 1991. (Upubliceret).

Vridsløselille Grundejerforenings arkiv (i Lokalhistorisk Samling, Albertslund):

Sager vedr. Trafikudvalget 1939-1949.

Diverse korrespondance 1935-1945.

Forhandlingsprotokol 1935-1944.

Vilhelm Bergsøe

Dr. phil. Vilhelm Bergsøe (1835-1911) var oprindeligt zoolog, men en alvorlig øjenssygdom førte ham ind på forfatterbanen. Næsten blind dikterede han sin første roman, »Fra Piazza del Popolo« (1866), til forskellige bekendte. Selv om romanen blev mødt med skarp kritik, opnåede den i kraft af sine livlige scener og sin behændigt slyngede handling en enorm popularitet og kom i talrige oplag. Hans næste roman, »Fra den gamle Fabrik« (1869), blev også en succes, og den fulgte af adskillige andre. Han har desuden skrevet videnskabelige værker og formfuldendte digte. Hans store kærlighed til Rom kom blandt andet til udtryk i pragtværket »Rom under Pius den Niende« (1877). Vilhelm Bergsøe var en fremragende numismatiker og har skrevet bøger om mønter og medaljer. Han var fader til civilingeniør Paul Bergsøe, der grundlagde den fabrik, som behandles i denne artikel. Træsnit af H. P. Hansen i Illustreret Tidende 26/12 1880.

Fabrikkens logo: løven med oksehovedet. En svensk forbindelse hævdede, at hans kunder var irriterede over mærket – åbenbart over det gådefulde i motivet. Svend Bergsøe skriver: »Jeg indrømmer, at løven med oksehovedet får folk til at studse et øjeblik – men er det ikke netop meningen med et varemærke?«

Fra Piazza del Popolo til Glostrup

Paul Bergsøe & Søn – Et metalværks storhed og fald

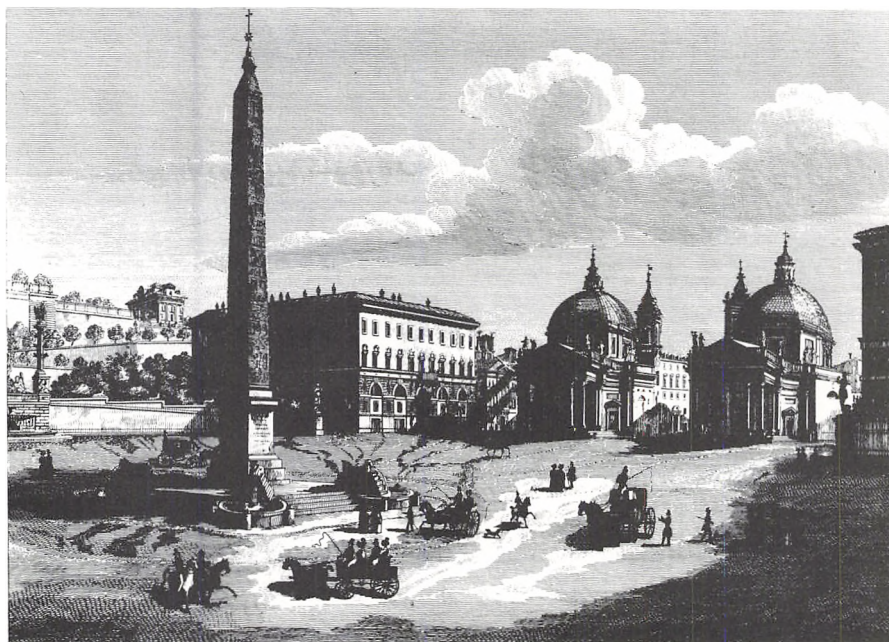
af Ejvind Tofte

Den gamle digter

Vilhelm Bergsøe er vel nok bedst kendt som forfatter. Hans bøger henter deres sceneri fra såvel Danmark som Italien. Bedst kendt er »Fra Piazza del Popolo«; men også hans store rigt illustrerede bog »Rom under Pius IX« er det stadig en glæde at fordybe sig i. Af fag var han zoolog og erhvervede sig doktorgraden på en skarpsindig afhandling om sværdfisk. Desuden var han en ivrig samler, bl.a. af medaljer. Bergsøes bog om medaljer er stadig uundværlig for samlere. Desuden dyrkede han et helt specielt samlerområde, nemlig lejlighedssange – både om kendte og ukendte. Folk, som vidste besked om hans passion, sørgede altid for at sende ham de eksemplarer af slagsen, som de stødte på. Bergsøe havde titusinder af dem. Omhyggeligt ordnede og katalogiseret fyldte de flere skabe i hans til alt held rummelige arbejdsværelse. Efter hans død (1911) overgik de til Det kgl. Bibliotek. Samlingen er af stor generalogisk og kulturhistorisk interesse.

Ofte opholdt Vilhelm Bergsøe sig i Italien, således som han har skildret det i sin bog »Under Palmer og Pinjer«.

En dag i 1862 da han vandrede på den romerske Campagne, fandt han en antik gemme, d.v.s. signet eller smykke. Motivet var en løve, der tumlede med et oksehoved. Denne løve skulle senere blive anvendt som logo for firmaet Paul Bergsøe & Søn.

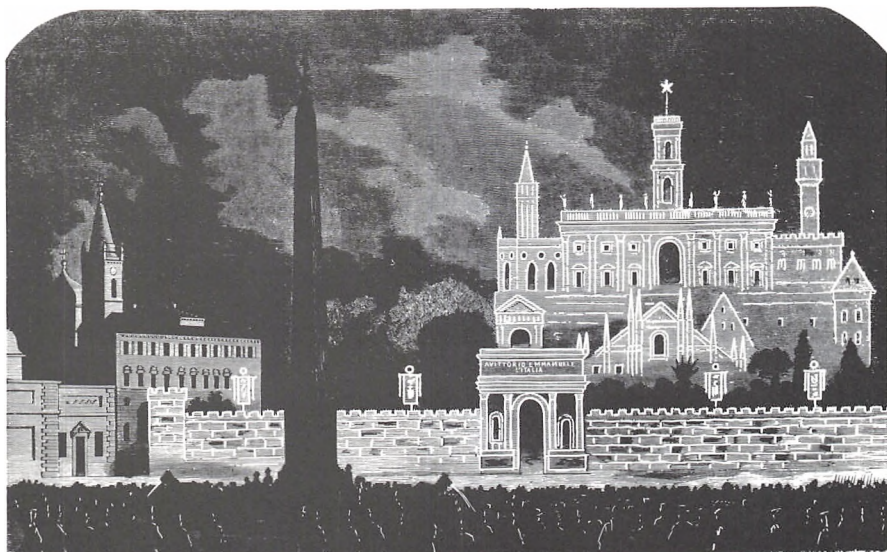

Før jernbanernes og luftfartens tid drog de fleste nordiske rejsende ind i Rom gennem den nordlige byport, Porta del Popolo. Så snart de var kommet gennem porten, viste det berømte torv, Piazza del Popolo, sig for dem som en skønhedsåbenbaring efter den lange rejse. Vilhelm Bergsøes herlige roman gjorde naturligvis pladsen særlig populær for besøgende fra Danmark. Kobberstik fra 1833 af Domenico Amici.

Eksperimenter

Vilhelm Bergsøes søn, Paul interesserede sig også for naturvidenskab, først og fremmest fysik og kemi. Efter studentereksamen kom han på Polyteknisk Læreanstalt. Som 22-årig student fremstillede han i 1895 sit eget røntgenapparat, primitivt var det; men det virkede. Også galvanoplastik, d.v.s. at man ved hjælp af elektrolyse kan fremstille nøjagtige kopier af metalgenstande, syslede han meget med.

I 1899 blev Paul Bergsøe polyteknisk kandidat. Noget fast arbejde var det ikke muligt at få; men tiden var jo opfindelsernes guldalder. Derfor blev Bergsøe involveret i en række forskellige projekter; bl.a. i den lidt kuriøse sag om de hovedløse tændstikker samt fremstilling af båndoptagere. De hovedløse blev ingen succes. Ved stor luftfugtighed kunne de ikke tænde. På en varm sommerdag risikerede man til gengæld, at hele æsken pludselig fattede af. Båndoptageren blev fremstillet af opfinderen S. Lemvig Fog; men opfin-

I Lars Hoffmann Barfods artikel »Krudtgården i Vallensbæk« læser vi om fyrværkerierne i Tivoli. Her ses første fase af et fyrværkeri på Piazza del Popolo den 24/4 1871, den traditionelle årsdag for Roms grundlæggelse i 753 f.Kr. De prægtigt illuminerede bygninger, man tror at se, eksisterer ikke; de er skabt af ild, der om et øjeblik slukkes og afløses af raketter, sole, sværmere og bengalske flammer, der oplyser den romerske aftenhimmel. Træsnit efter en skitse af F. C. Lund. Illustreret Tidende 7/5 1871.

delsen kom en halv snes år for tidligt. O. år 1900 kunne man kun finde på at bruge den som automatisk telefonsvarer.

Herefter besluttede Paul Bergsøe at blive selvstændig, hvad han også havde gode muligheder for. Han var dygtig, initiativrig og opfindsom.

Gamle konservesdåser

Den 3. maj 1902 begyndte han sin virksomhed på Bülowsvej på Frederiksberg. Bergsøe arbejdede med genudvinding af forskellige metaller, hvoraf de vigtigste var tin og bly. Først kastede han sig over gamle konservesdåser, der indeholder ca. 7% tin – resten er jern. Da det københavnske affald dengang ikke blev sorteret, var det tidskrævende at fremskaffe de gamle konservesdåser. I Berlin blev affaldet derimod sorteret, og her kunne han hente alle de dåser, han ville. Imidlertid fandt toldvæsenet ud af, at han skulle betale told af de brugte dåser: Tre skilling pr. pund. Dette var i 1904. Alle andre var 30 år før gået over til at regne i kroner og øre, men toldvæsenet førte stadig sit regnskab i daler, mark og skilling. Med denne told kunne projektet ikke betale sig, og Paul Bergsøe måtte nøjes med de danske dåser.

Civilingeniør Paul Bergsøe levede fra 1872 til 1963. Han er her fotograferet i et af sine sidste leveår.

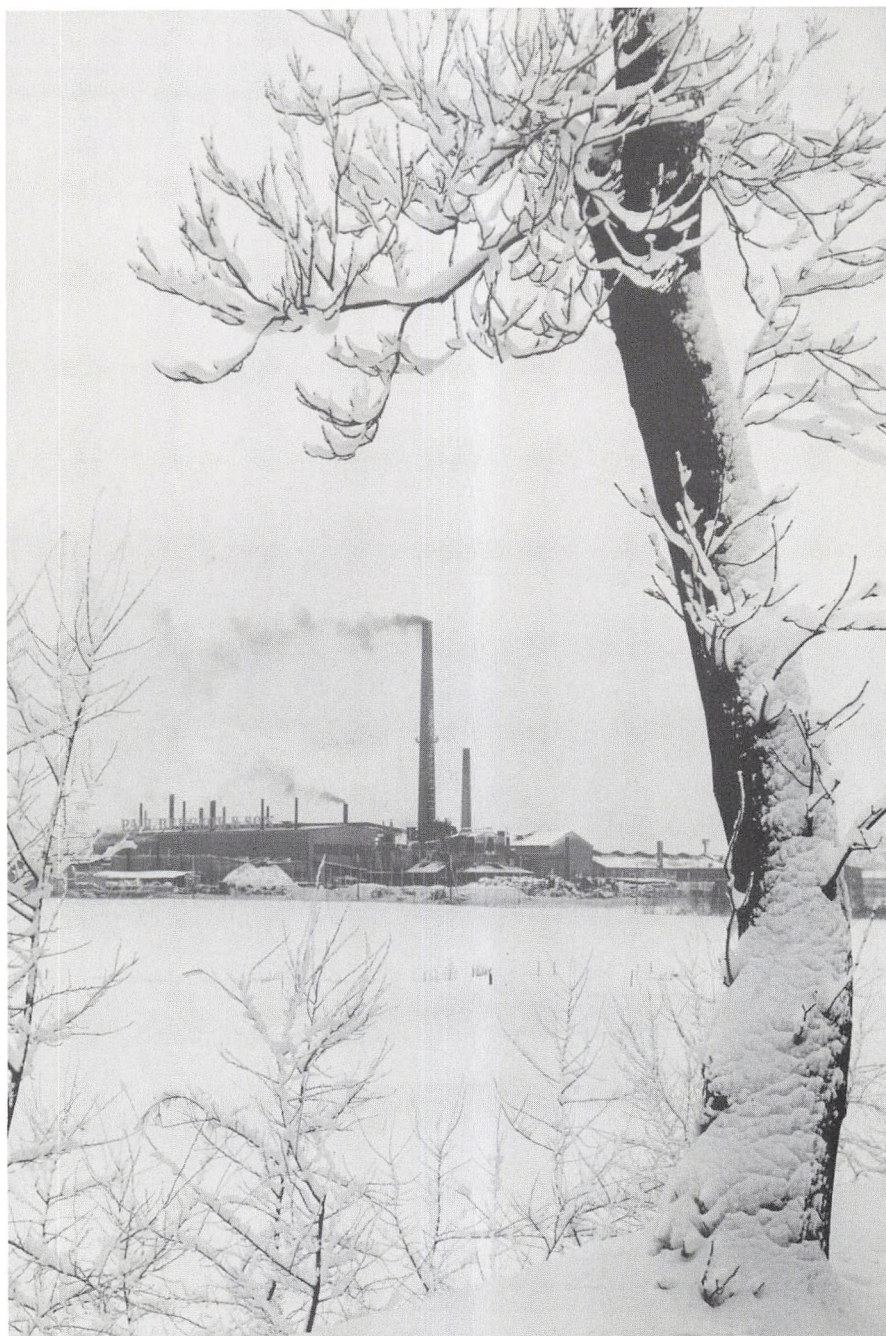
Arbejdet med de gamle konserverdåser var absolut ikke lugtfrit. Allerede i 1904 blev Paul Bergsøe meldt til politiet af en nabo for lugtgener. Der var altså gammel tradition for, at den i sig selv prisværdige genbrugsvirksomhed kom i strid med miljøhensynet.

Men trods vanskelighederne fik Paul Bergsøe fremstillet sine første tinbarrer. Mærket på 100 % rent tin er et lam med et korsflag. Jernet solgte han til B & W.

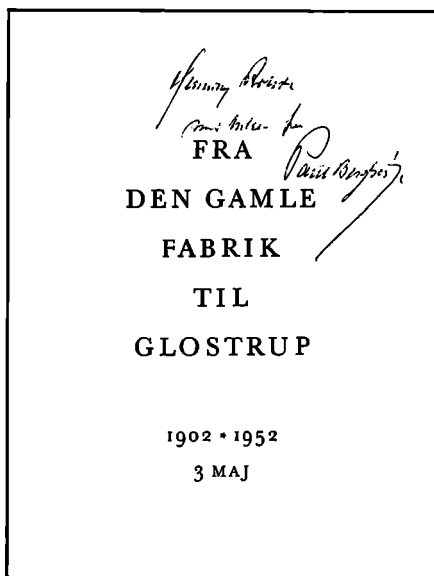
Til at begynde med havde Paul Bergsøe to ansatte. Den ene blev sendt i byen for at fremskaffe metallaftald, f.eks. gamle kapsler fra vinflasker. De består af 6 % tin, og resten er bly. Den ansatte besøgte også byens ostehandlere for at

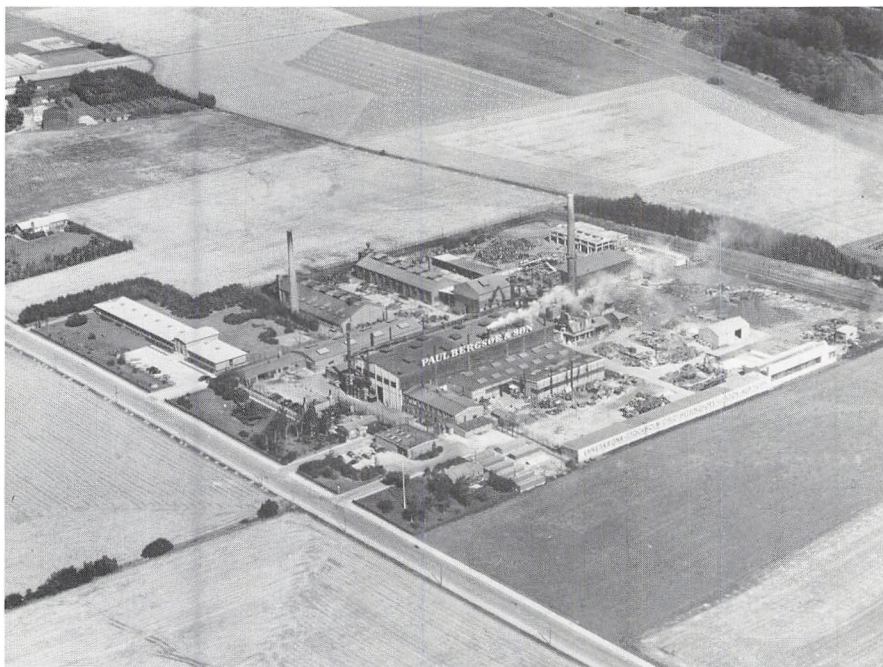
Da Det forenede Dampskibsselskabs S/S Frederik VIII i 1926 skulle repareres, afgav rederiet ordre på 6.000 kg lejemetal af en legering, som Svend Bergsøe selv havde komponeret og døbt »Frederik VIII-metal«. Det var fabrikkens hidtil største ordre. Her ses en barre af metallet, forsynet med firmaets logo.

Et malerisk billede af fabrikken i vinterdragt.

Ved firmaets 50 års jubilæum i 1952 udkom et festskrift, der med en hentydning til Vilhelm Bergsøes roman »Fra den gamle Fabrik« var blevet døbt »Fra den gamle Fabrik til Glostrup«. Her ses titelbladet med Paul Bergsøes dedikation til teaterchef Henning Rohde.

På dette luftfotografi skimter man bynavnene Landskrona, Stockholm, Oslo, Helsingfors, London og New York. Virksomheden bragte Glostrups navn ud over kloden!

Her ses Paul Bergsøe flankeret af sine to sønner: maleren og forfatteren Flemming Bergsøe (til venstre) og fabrikant Svend Bergsøe. Til højre skuespillerinden Bodil Kjer.

købe staniolaffald. Før plastikkens tid brugte ostehandlerne uanede mængder af staniol. Han besøgte også Carlsberg og Tuborg. Her pillede han sølv- og guldpapir af eksportøflaskerne.

I 1912 gjorde man et helt skattefund. Nordisk Films fabrik i Frihavnen fremkaldte kopier af alle de film, som selskabet udsendte. Fikservandet hældte de ud i havnen. Dette fikservand indeholdt bl.a. sølv, som Paul Bergsøe fik lov til at forsøge på at udvinde. Den første raffinering af det opsamlede slam gav 202 kg rent sølv.

Hos produkthandlerne købte man meget gammelt kasseret tin, deriblandt pottemål, tintallerkener og krus. Der var således en mængde antikviteter imellem. Meget var bulet, men det kunne rettes op og repareres. Tidligt havde Paul Bergsøe en anselig samling. Så længe Glostrupfabrikken eksisterede, var den udstillet i forhallen.

Fra Polyteknisk Forenings udstilling på Danmarks tekniske Højskole i november 1954.

Efterhånden var forholdene på Bülowsvej for trange. I 1937 købte firmaet derfor Fraligsgården i Hvissinge (63 tdr. land). Den nye hovedhal stod færdig i 1940. Her drejede det sig i øvrigt også om genbrug, idet hallen var købt af B & W.

Indianernes guld

I 1941 trak Paul Bergsøe sig tilbage fra fabrikkens daglige ledelse til fordel for sønnen Svend, der i øvrigt også var kendt for sit arbejde for større færdsels-sikkerhed. Han fortsatte dog som teknisk konsulent; ellers helligede han sig nu sine videnskabelige undersøgelser samt udarbejdelsen af en lang række populære radioforedrag. Blandt hans videnskabelige arbejder kan nævnes, at han klarlagde alle de metallurgiske metoder med guld, platin, kobber og bly, som indianerne i Ecuador havde benyttet før Columbus. Disse metoder havde hidtil været ukendte. Paul Bergsøe døde i 1963.

Fra en udstilling i Saloniki i 1961.

Omvej til Landskrona

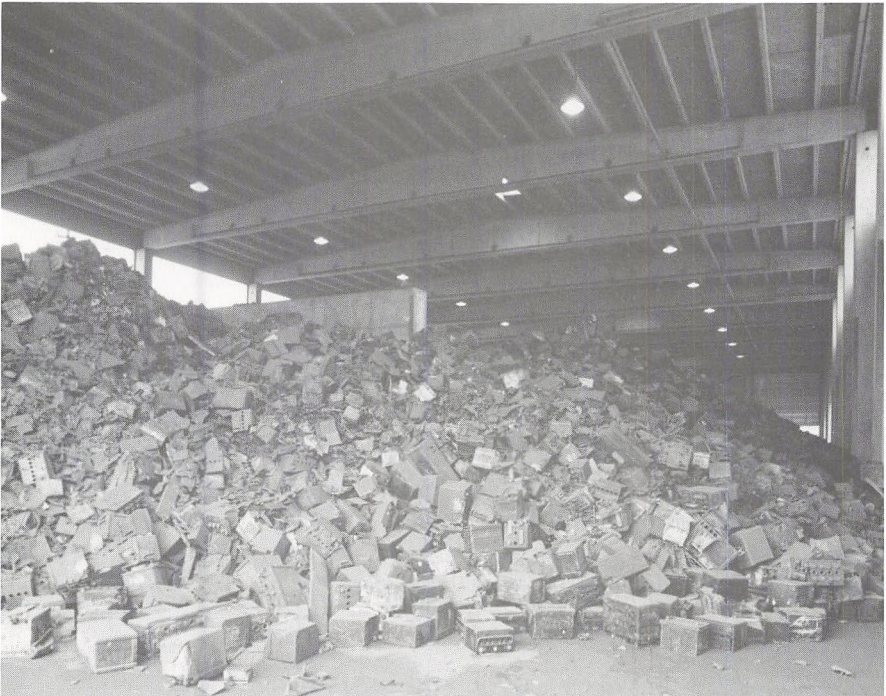
Omkring 1940 dukkede der planer op om at oprette et lignende metalværk i Sverige. I Sverige lå der store mængder af skrot, og mærkværdigvis havde man ikke en virksomhed, der var i stand til at behandle det. Først havde man tænkt sig værket placeret i Gøteborg. Dette blev dog ikke til noget, hvorefter man satsede på Helsingborg. Der fulgte lange og besværlige forhandlinger med de svenske myndigheder uden noget synligt resultat. En aften i 1942, da Svend Bergsøe og hans folk spiste middag på Grand Hotel i Helsingborg, dukkede borgmesteren og seks kommunalbestyrelsesmedlemmer fra Landskrona pludselig op. De fortalte, at de havde den helt rigtige grund og meget gerne ville have virksomheden til Landskrona. Og således blev det. I løbet af 1943 opførte Monberg & Thorsen den svenske afdeling. I 1944 gik virksomheden i gang, til trods for at krig og besættelse lagde ekstra store vanskeligheder i vejen. I øvrigt havde frihedsbevægelsen god nytte af denne kontakt mellem Glostrup og Landskrona. Herom fortæller Egon Funch i sin bog »De tunge dage«. Landskronafabrikken er stadig i fuld gang.

Imperiet falder

Paul Bergsøe & Søn havde sine bedste år fra o. 1940 til o. 1975. Virksomheden havde en sund økonomi og havde etableret afdelinger rundt om i verden,

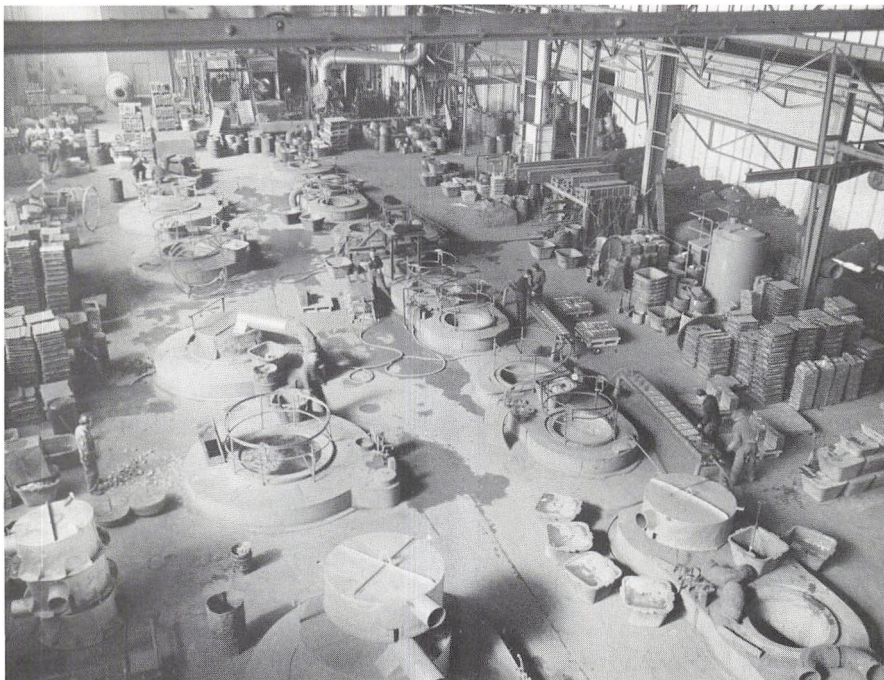

På den verdenskendte fabrik har der været fotograferet utallige gange. Dette billede er taget af Erik Petersen o. 1955.

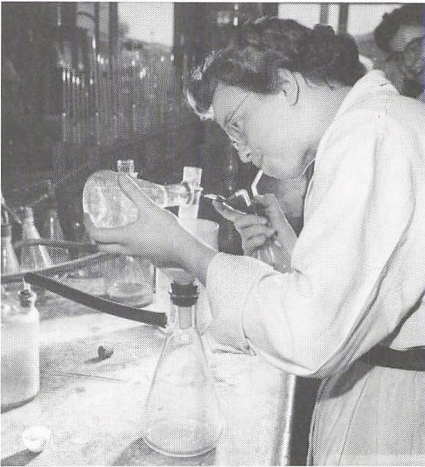

Et bjerg af skrot venter på at blive omsmeltet.

*Nogle af motiverne på fabriksområderne kan virke som abstrakte kunstværker.
Foto o. 1955.*

Udsigt over fabrikkens hovedhal o. 1952. Desuden fandtes haller for zinksmeltning, aluminiumsmeltning, jernstøberi og maskinværksted.

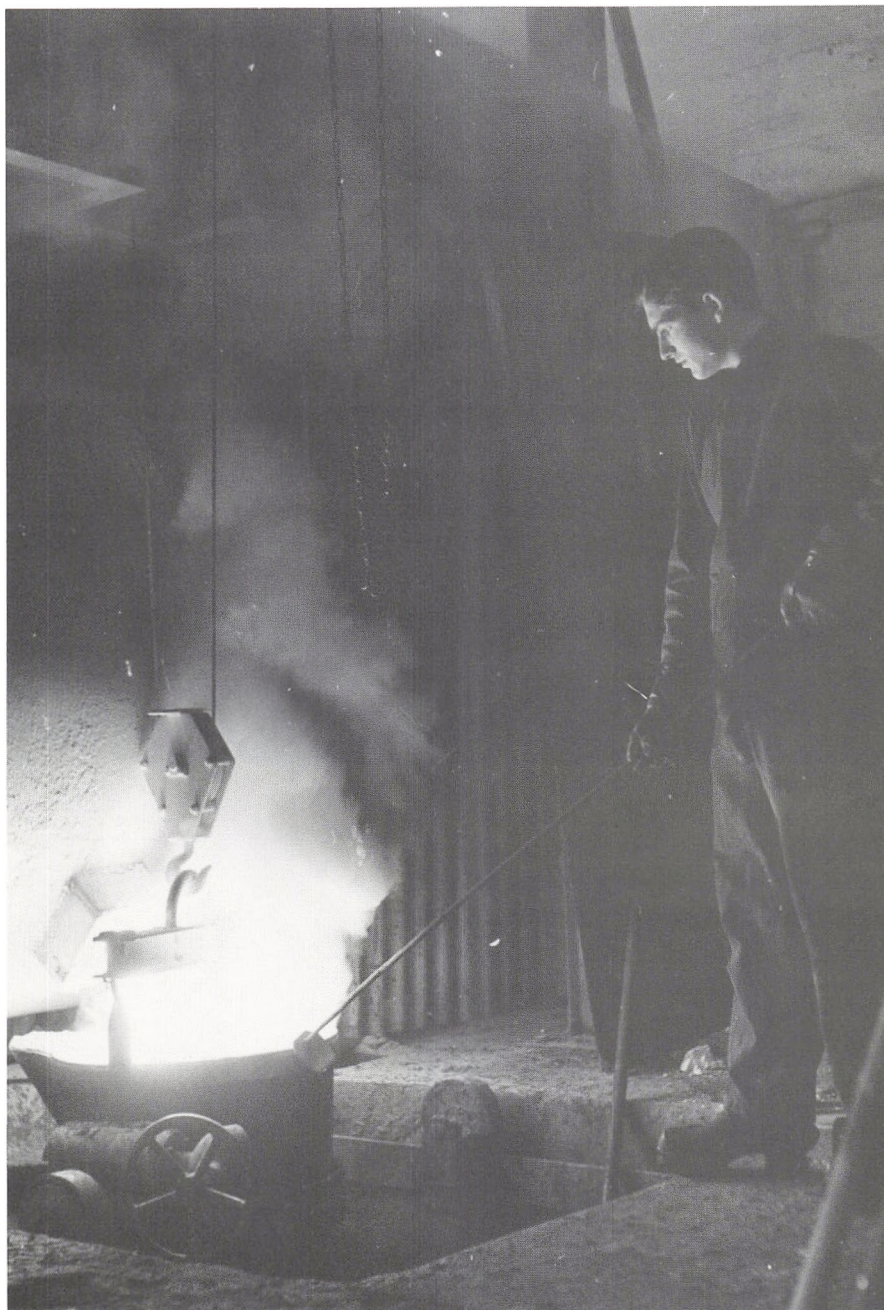
Fra laboratoriet. Foto o. 1955.

f.eks. i Brasilien, Peru, Colombia, Venezuela, Bolivia, Trinidad, Nigeria samt Tyskland og USA. I de første 35 Glostrup-år var der meget få klager over røg og støv. Affald var der ganske vist, f.eks. blyslugger. Men hvad? – de var jo gode til at lægge i bunden af markveje. En gang imellem lugtede der også lidt af svovl, men det blæste vel bort. Med den stigende miljøbevidsthed i løbet af 1970'erne kom virksomheden imidlertid i søgelyset med forskellige målinger og undersøgelser. Blyindholdet i dyrkede grøntsager virkede alarmerende. Et uheld med svovludslip bevirkede, at en hel stribe af stedsegrønne vækster i det såkaldte Pip-kvarter gik ud. Firmaet blev skarpt kritiseret af såvel enkeltpersoner som organisationer, således kårede NOAH i 1982 Svend Bergsøe som årets miljøsvin.

Da det ikke var muligt at svare på alle de mange angreb, udsendte Paul Bergsøe & Søn i 1982 en husstandsomdelt avis. I denne gjorde man gældende, at man var en genbrugsvirksomhed, og genbrug gik miljøorganisationerne jo også ind for. Man modtog årligt ca. 60.000 tons metalaffald, deraf ca. 30.000 tons kasserede batterier, der indeholdt o. 6.000 tons bly. I 1981 var den årlige produktion på 35.000 tons bly og tin, 4.000 tons kobber, 2.000 tons zink og aluminium og 18 tons sølv – lidt guld blev det også til, nemlig 75 kg.

I avisen fortaltes da også om de mange miljømæssige foranstaltninger man havde taget. Firmaet havde ofret o. 100 millioner kr. på dette felt.

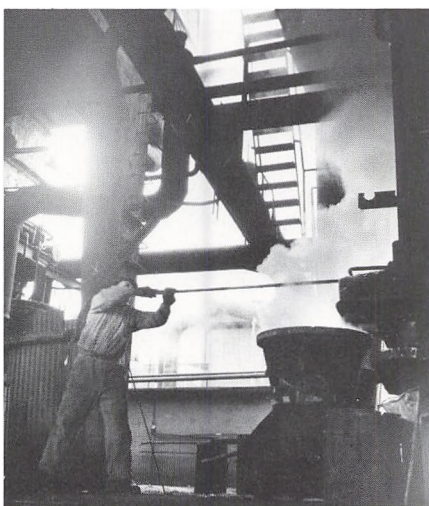
Samtidig med disse store investeringer kom der et drastisk fald i råvarepriserne på verdensmarkedet – og i 1985 måtte virksomheden lukke. En stor arbejdsplads var forsvundet fra Glostrup.

*En scene som denne, hvor lys og mørke brydes, ville have været noget for Rembrandt.
Foto o. 1952.*

På fabrikken fandtes denne skulptur, der gengiver firmaets logo.

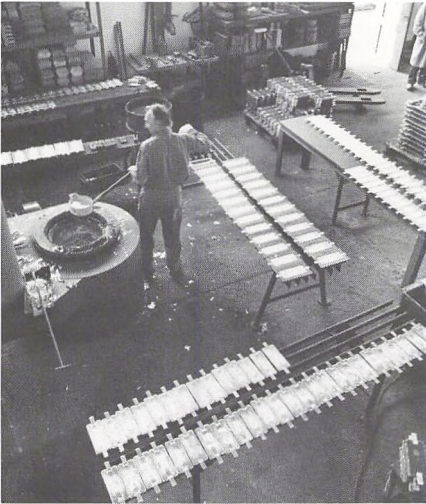

Christian den Fjerde stod som bekendt i røg og damp. Det gjorde Bergsøes arbejdere også!

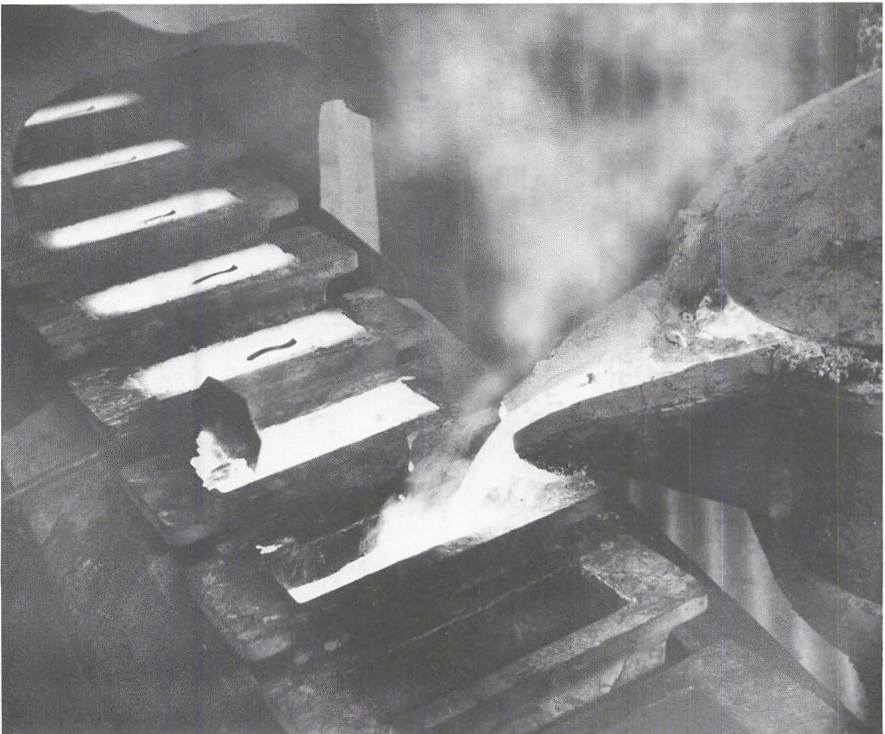
Svend Bergsøe demonstrerer en arbejdsgang for Prins Henrik, der i dagens anledning har fået sin specielle beskyttelseshjelm.

Skriftmetal, hvidtmetal og loddetin pakket til eksport. Man bemærker firmaets logo på kasserne. Foto o. 1952.

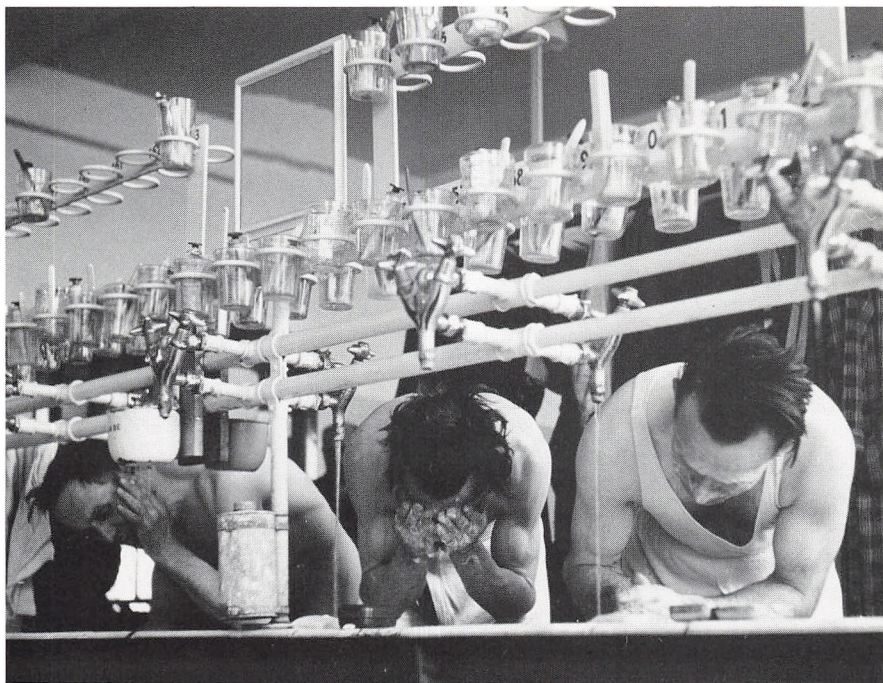

Det krævede stor påpasselighed af arbejderne at omgås det flydende metal. Foto o. 1952.

Automatisk støbning af metalbarrer o. 1955. Foto: Erik Petersen.

På de lange gange kunne personalet betjene sig af løbehjul. 1950-erne. Foto: Nicolai.

På en fabrik, der behandlede mere eller mindre giftige metaller, var det naturligvis vigtigt, at personalet havde gode vaske- og bademuligheder. Foto o. 1955.

*Den 22/10 1962 smeltede fabrikken 800.000 enkroner for Den kongelige Mønt.
Foto: Associated Press.*

*Et par hundrede arbejdspladser forsvandt, da Bergsøe drejede nøglen om. Inventar og maskiner kom under hammeren. Her hos portneren kunne man købe auktionskataloger.
Foto: Eric Klitgaard.*

Fra en auktion den 14/6 1985. De ansatte knuste en tåre, da deres arbejdsplads blev solgt i småbidder. Foto: Eric Klitgaard.

Efterspil

I juni 1985 begyndte auktionerne over Paul Bergsøe & Søns efterladenskaber. Alle maskiner, inventar, gaffeltrucks, kraner, ovne, renseanlæg og bilparken skulle sælges. I forhold til anskaffelsessummen var det ikke de store penge, der kom ind. For 800 kr. reddede en mand sig en hel trillebør fuld af termometre. »Her er for mange tusinde kroner, hvis de skulle købes som nye – og så fik jeg minsandten også trillebøren med«.

Hallerne blev efterhånden ribbet for alt. Bergsøe forsvandt og tilbage ligger et 16 hektar stort område, hvor jorden er forurennet af bly og cadmium. Det er blevet sagt, at dersom den gamle Paul Bergsøe havde levet, ville han have fundet på en metode til at genudvinde metal af forurennet jord. Er der nogen, som i dag kan finde ud af det?

Kilder:

Bergsøe, Flemming (red.) *Fra den gamle fabrik til Glostrup*. 1952.

Bergsøe, Paul. *De tre Vinduer*. Erindringer og Tidsbilleder. 1945.

Dansk biografisk Leksikon. Bind 1. 3. udgave. 1979.

Avisartikler:

Svend Bergsøe. 70 år. Dagbladet. 14. sept. 1972.

Millionbeløb brugt på miljøinvesteringer. Folkebladet. 11. maj 1977.

Det har været 25 interessante og udviklende år. Interview med direktør Preben Klehn. Folkebladet. 26. august 1981.

Gammel koncern på auktion. Jyllandsposten. 14. juni 1985.

Et imperium i blik og bly. Folkebladet. 2. juli 1986.

Da Brøndbyerne truedes af sprængning

To gange forsøgte Brøndbyvester at forstøde Brøndbyøster, men uden held

af Egon Funch

Da Christian VIII ved anordning af 13. august 1841 gav befolkningen i landdistrikterne et vist selvstyre, var begrebet landkommune en nydannelse. Det var den kirkelige sogneinddeling, der dannede grundlag for kommunerne, men i tilfælde, hvor en præst fungerede i to eller flere sogne, udgjorde disse en samlet kommune. Det var altså pastoraternes – og ikke sognenes – udstrækning, der fastlagde kommunegrænserne.

Sogne, der på denne måde kom til at høre sammen, skulle dog ikke være helt afskåret fra at blive selvstændige kommuner. I anordningens § 1 hed det: »Saafremt de i Følge den ovenanførte Regel under et fælleds Sogneforstanderskab henhørende Sogne i noget Tilfælde skulde ønske at adskille deres Communalvæsen, vil det gennem Amtsraadet og med dets Betænkning være at foredrage for Vort Danske Cancellie, der, naar særdeles Omstændigheder tale derfor, kan bifalde Adskillelsen.«

Det viste sig ret hurtigt, at samlivet mellem Brøndbyvester og Brøndbyøster sogne, der tilsammen udgjorde Brøndbyernes kommune, ikke var helt så harmonisk, som man kunne ønske. Brøndbyvester, der havde ca. 675 indbyggere, var ikke begejstret for forbindelsen med Brøndbyøster, hvis folketal kun var på godt 450.

Det første forsøg

Allerede i 1844 forsøgte Brøndbyvester at blive selvstændig, idet fem sogneforstandere, der alle boede i Brøndbyvester (herunder formanden, gårdejer Peder Jørgensen), ansøgte Det kgl. danske Kancelli (som man i dyb underdanighed kaldte »det *høikongelige* danske Cancellie«) om, at Brøndbyvester og Brøndbyøster måtte blive adskilt i kommunal henseende. Som motivering henviste man kun til de ulige hartkornsbyrder, som den nye matrikel havde medført (herom senere).

Blandt underskriverne var pastor Peter Holm, der var kapellan i Brøndbyerne i årene 1838-45. Den hidtidige sognepræst, Jørgen Chr. Svitzer, var afskediget den 22. marts 1844, og embedet var stadig vakant. Det var således som fungerende sognepræst, Holm skrev under, idet sognepræsten altid var medlem af forstanderskabet.

Andragendet var dateret den 1. juni 1844. Dagen efter blev Gunni Busck kaldet til embedet som sognepræst. Antagelig var det ikke helt velbetænkt af Peter Holm at medunderskrive andragendet, idet han jo som embedsmand repræsenterede begge sogne. I hvert fald havde Gunni Busck visse sjælekvaler, da han i 1867 blev anmodet om at tage stilling til et lignende andragende.

Henvendelsen fra de fem sogneforstandere blev ganske korrekt indgivet til Brøndbyernes sogneforstanderskab, der uden at tage stilling til sagen videre sendte den til amtsrådet, der ikke kunne anbefale den ansøgte adskillelse. Hertil sluttede kancelliet sig i en kort skrivelse af 8. oktober 1844, og herefter var Brøndbyvesters frihedstrang i denne omgang manet i jorden.

Efter at have slikket sårene i en årrække kom Brøndbyvesterfolkene imidlertid igen – og nu med fornyet styrke og et sandt overflødhedshorn af argumenter.

En omfangsrig ansøgning

Det skete i et til amtsrådet indgivet andragende af 26. september 1867. Vedtagelsen af den første kommunallov, der var stadfæstet af kongen den 6. juli 1867, havde aktualiseret sagen.

I lovens § 1 hed det bl.a.:

»Skulde i enkelte Tilfælde Flertallet af Vælgerne i et af de under et fælles Sogneraad henhørende Sogne ønske at adskille disse Sognes Communalvæsen, kan Amtsraadet med Indenrigsministerens Samtykke tilstaae saadan Adskillelse, naar særegne Omstændigheder tale derfor.«

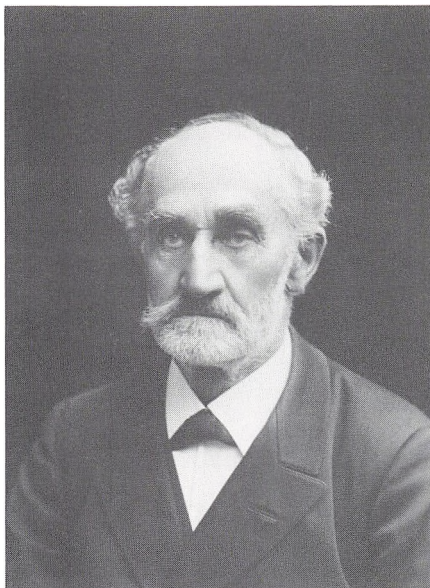
Ansøgningen omfattede ikke mindre end ni tætskrevne foliosider (samt et vigtigt bilag, der senere omtales). Den var underskrevet af 119 borgere i Brøndbyvester, nemlig samtlige vælgere med undtagelse af sognepræsten. Det må således siges, at lovens bestemmelse om, at flertallet af vælgere skulle ønske en adskillelse, i allerhøjeste grad var opfyldt.

Alle underskriverne var mænd. Kvinder havde dengang ikke valget og var derfor normalt uden politisk indflydelse, med mindre de – som dronning Victoria i England – tilfældigvis havde arvet en trone.

Den omfangsrige ansøgning var dygtigt affattet af sogneforstander Jørgen C. Sørensen. Titlen sogneforstander betød ikke, at han var formand for det kommunale råd (hvad han kort efter blev), men kun, at han var medlem af sogneforstanderskabet.

Ejeren af Kirkebjerggård, Jørgen Christian Sørensen, er en markant skikkelse i Brøndbys historie. Han var født den 26. marts 1836 i Brøndbyvester og arvede i 1857 efter en morbroder Kirkebjerggård, som han ejede til 1912. I 1864 indvalgte han i sogneforstanderskabet, og pr. 1. januar 1868 blev han sognerådsformand. Han udtrådte af sognerådet i 1870. Medlem af Køben-

*Ejeren af Kirkebjerggård, Jørgen C. Sørensen (1836-1915), førte an i Brøndbyvesters bestræbelser på at blive af med Brøndbyøster. Han var en stor mand på egnen.
Foto: Det kgl. Bibliotek.*

havns amtsråd var han fra 1871 til 1895, men han stræbte videre og formåede også at gøre sig gældende på det landspolitiske plan. Han var højremand og søgte ved folketingsvalget i 1884 valg i Køgekredsen med ingen mindre end Viggo Hørup som modkandidat. Hørup gik af med sejren, men det blev et plaster på såret, at Jørgen C. Sørensen i 1891 kom ind i landstinget, hvor han havde sæde til 1906.

Da venstremanden, indenrigsminister Enevold Sørensen den 12. oktober 1904 havde fremsat et lovforslag om gennemførelse af almindelig kommunal valgret, gik Jørgen C. Sørensen i landstinget den 1. april 1905 mod forslaget, idet han følte sig overbevist om, at de fleste gårdmænd ikke var tilhængere af en sådan reform. Hans højreorientering gik man ikke fejl af.

I tidens løb beklædte han et betydeligt antal offentlige tillidshverv. På Glostruppegnen mindes han ikke mindst som medstifter af Glostrup private Realskole og Brøndbyvester Asyl. Gennem 38 år ledede han asyls drift som formand (og kasserer).

I 1892 blev han ridder af Dannebrog og i 1909 dannebrogsmænd.

Han døde den 1. marts 1915.

Hans søn Søren Niels Sørensen, der ejede Hvissingegården, var medlem af Glostrup sogneråd fra 1901 til 1906.

Brøndbyvester rytterskole o. 1905. Bygningen brændte i 1931, men blev senere genopført.

Dygtig argumentation

Hvad var det da for tvingende grunde, Jørgen C. Sørensen havde fundet frem til? Ja, det er imponerende, hvor mange vægtige ræsonnementer han kunne føre i marken. Det ville tage for megen plads at referere dem i enkeltheder, men de vigtigste skal nævnes.

Han begynder med, at allerede indførelsen af den nye matrikel pr. 1. januar 1844 havde gjort en adskillelse ønskelig (således som de fem sogneforstandere havde skrevet i 1844). Tidligere havde de to sogne omtrent lige meget hartkorn, nemlig Brøndbyvester godt 239 tønder og Brøndbyøster godt 228 tønder, men nu var Brøndbyvesters hartkorn forhøjet til godt 334 tønder, hvori- mod Brøndbyøsters var reduceret til godt 172 tønder. Da talrige kommunale byrder pålignedes efter hartkorn, ville der efter Jørgen C. Sørensens mening opstå et misforhold i Brøndbyvesters disfavør, idet velstanden i Brøndbyøster utvivlsomt var større end i Brøndbyvester.

Hvad skolevæsenet angik, havde Brøndbyvester ikke til hensigt at høste nogen økonomisk fordel ved at blive selvstændig. Man ønskede blot at udbygge den skoleordning, der allerede var indført i Brøndbyvester, nemlig at der i tre år havde eksisteret en privatskole ved siden af den offentlige (der var tale om en lille friskole, som sognepræst Gunni Busck havde oprettet). I øvrigt var privatskolen ikke mere privat, end at Brøndbyvester havde afholdt betydelige

udgifter til den, og i tilfælde af selvstændighed ville Brøndbyøster ikke alene blive fri for al snak om at bidrage til privatskolen, men også være forskånet for at deltage i de udgifter, som ville være nødvendige til udvidelse af rytterskolen og ansættelse af en andenlærer, såfremt privatskolen skulle gå nedenunder og hjem.

På vejvæsenets område ville adskillelsen formentlig ikke medføre ændrede byrder for beboerne i nogen af sognene, og noget lignende måtte gælde for brandvæsen, fremskaffelse af heste til hæren osv.

De værdige trængende

Vigtigere end alt dette var det imidlertid, at Brøndbyvester efter at være blevet selvstændig agtede at indføre en fri fattigforsørgelse ved siden af den offentlige. Med ansøgningen fulgte et bilag på fem foliosider med en plan for en sådan understøttelsesforening. Planen var forsynet med 126 underskrifter, idet ikke blot de 119 vælgere, men også nogle personer uden valgret – herunder enkelte damer – havde skrevet under. Åbenbart var det en folkesag at komme af med Brøndbyøster.

Planens udgangspunkt var, at Brøndbyvesters beboere i tilfælde af adskillelse havde forpligtet sig til frivilligt og ekstra at erlægge et beløb svarende til en tredjedel af den årlige obligatoriske fattigskat i sognet. Midlerne skulle anvendes til sådanne trængende, »som værdigen har stræbt og stræbe efter bedste Evne at undgaa at falde det offentlige Fattigvæsen til Byrde«. Ikke mindst var man indstillet på at tilvejebringe billige boliger til de værdige trængende. Bestyrelsen skulle bestå af sognepræsten, et medlem af bestyrelsen for den ved lov af 8. marts 1856 oprettede »De fattiges Kasse«, et medlem af Husmændenes Sygekasse og fire medlemmer, der skulle vælges dels af sogneforstanderskabet og dels direkte af beboerne. Bestyrelsen skulle ikke have andre regler at gå frem efter end »Samvittighed og bedste Skjønnende«.

Jørgen C. Sørensen mente, at en forening som den påtænkte ville være umulig, såfremt sognene fortsat skulle høre sammen. »Det er,« skrev han, »utvivlsomt ulige lettere for Bestyrelsen af en fri Fattigunderstøttelse i en mindre Kreds end i en større at erhverve og vedligeholde sig den Tillid, som ikke vil kunne undværes, dersom der skal kunne virkes med Held, og Virksomheden blive af Varighed.«

Meget, meget andet skrev Sørensen med sin flydende pen.

Det var blevet mere og mere byrdefuldt at være sogneforstander, mente han. I Brøndbyernes kommune ville næppe et eneste medlem modtage genvalg, såfremt han skulle være med til at styre begge sogne. Noget af det besværligste var at skulle rejse til møderne »og dér ofte tilbringe lange Tider til Unytte; thi det høre vi saa ofte omtale, at det ene Sogns Sager næsten altid

udelukkende afgjøres af de Medlemmer, som ere hjemmehørende i samme sogn. – – – Saaledes reise til de idelige Møder Medlemmerne fra Brøndbyvester til Brøndbyøster og omvendt, medens de fleste Sager ligesaagodt kunde afgjøres hjemme. – – – Hertil kommer, at det har sin store Ubehagelighed at være Medlem af Brøndbyernes Sogneforstanderskab saalænge begge Sogne ere samlede, idet den Anskuelse hos Brøndbyøsters Beboere er temmelig herskende, at Mænd fra Brøndbyvester ikke tilstrækkeligen kunne interessere sig for Brøndbyøster Sogns Anliggender, navnlig naar disse i enkelte Tilfælde komme i Strid med Brøndbyvesters Interesser.«

Efter amtsrådets ønske blev sagen den 16. oktober 1867 behandlet i sogneforstanderskabet, som derefter afgav sin erklæring. Den gik ud på, at af forstanderskabets ni medlemmer anbefalede flertallet på seks (nemlig dem fra Brøndbyvester) adskillelsen, hvorimod Niels Nielsen af Brøndbyøster gik imod. To andre Brøndbyøsterfolk (Christopher Christensen og Peder Nielsen) undlod at afgive stemme.

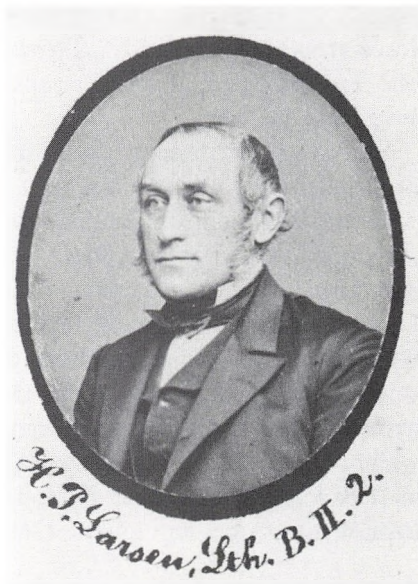
Gunni Busck (1798-1869) var en af landets kendteste præster. Økonomisk sad han så godt i det, at han dækkede en væsentlig del af udgifterne ved udgivelsen af Grundtvigs »Sangværk til den danske Kirke«. Da Busck døde, skrev Grundtvig et mindedigt om sin gamle ven. Tegning af P. C. Skovgaard.

Præsten i knibe

Der var en mand, som kom lidt i knibe i sagen. Det var Grundtvigs gode ven Gunni Busck, der som sognepræst for begge de stridende sogne ikke var begejstret for at bekende kulør. Imidlertid var han udtrykkeligt blevet opfordret dertil, og han udtalte da, at han helst så den kommunale forbindelse mellem

Landstingsmand H. P. Larsen (1823-1891) var som medlem af Københavns amtsråd stærk modstander af en deling af Brøndbyernes kommune. Senere blev han grundejer i Brøndbyøster, idet han ejede Pilegården fra 1869 til 1873. I 1889 blev han etatsråd.

Foto fra ca. 1866 i Det kgl. Bibliotek.

sognene bevaret, såfremt dette kunne ske med sikkerhed for den private skoles opretholdelse og med indførelse af det frivillige fattigvæsen. Såfremt dette ikke var muligt, burde sognene nok adskilles.

Gunni Buscks erklæring er dateret den 10. oktober 1867. Netop i disse dage havde den kendte sjælesørger ellers andet at tænke på. Dagen i forvejen – den 9. oktober – havde han haft besøg af selveste kirkeministeren, biskop P. Chr. Kierkegaard – en broder til Søren Kierkegaard. Ministerbesøget gjaldt en penibel sag. Grundtvig havde haft sit sidste anfald af sindssyge og var blevet suspenderet fra sit embede i Vartov. Nu var han kommet til hægterne igen og var i stand til at bestride embedsforretningerne, men om de nærmere enkeltheder måtte der forhandles, og Grundtvig var måske ikke særlig nem at tale med i øjeblikket. I denne situation bad kirkeministeren Busck om at lede forhandlingerne, idet han nok var den, der bedst kunne gøre det uden at såre Grundtvig – en opgave, som Busck med sin fine taktfølelse klarede med bravur.

Delte meninger i amtsrådet

Stiftamtmand Carl Fr. Simony forelagde det omfangsrige andragende for medlemmerne af »Comiteen for blandede Sager«, der var, hvad vi i dag ville kalde et stående udvalg. Komiteen havde normalt tre medlemmer, men det ene af disse, proprietær C. V. Thalbitzer, Cathrinebjerg, var fornylig afgået ved døden, og da de to øvrige medlemmer, gårdejer C. Berg, Veilegård, og propri-

etær J. E. Rasmussen, Beringgård, følte sig så usikre, at de ønskede sagen forelagt samtlige amtsrådsmedlemmer, blev der indhentet udtalelser fra dem alle. Hvert medlem afgav da en skriftlig og udførligt motiveret erklæring om sin stilling til sagen.

Kun to var ubetinget positive. Det var gårdejer Lars Jacobsen, Ledøje, og proprietær Carl Rée, Vanløsehøj.

Derimod var landstingsmand, gårdejer H. P. Larsen, Søborggård, ubetinget modstander af en adskillelse. Han sluttede sin udførlige udtalelse med, at »det forekommer mig, at disse Sogne burde være nogle af de sidste Sogne her i Landet, som burde adskilles med Hensyn til Communalvæsenet, og jeg kan ikke stemme for, at de blive blandt de Første.« Til denne kategoriske afvisning sluttede proprietær C. Holstein, Dyrehavegård, sig, og heller ikke stiftamtmanden fandt ansøgningen velbegrunnet.

Som kuriosum kan nævnes, at H. P. Larsen, der slet ikke kunne tænke sig, at Brøndbyøster så brutalt skulle forstødes, snart efter selv blev grundejer i Brøndbyøster, idet han i årene 1869-73 ejede Pilegården.

Afslaget

Da sagen kom til behandling på amtsrådets møde den 4. februar 1868, stod Lars Jacobsen alene med ønsket om et imødekommende svar, idet Rée var sygemeldt.

I skrivelse af 29. februar 1868 meddelte amtsrådet derefter Brøndbyernes sogneråd (som det hidtidige sogneforstanderskab hed efter landkommunallovens ikrafttræden den 1. januar 1868), at amtsrådet ikke »har kunnet overbevise sig om, at der ere *saadanne særegne Omstændigheder* tilstede i de paa-gjældende Sogne, at der i Henhold til Lov om Landkommunernes Styrelse m.v. af 6. Juli 1867, § 1, sidste Stykke, er Anledning til at bevirke dem adskilte med Hensyn til deres Communalvæsen, og kan Amtsrådet saaledes ikke samtykke i den begjærte Adskillelse.«

Det sidste ord var sagt. Der var ingen appellmulighed. Brøndbyvester og Brøndbyøster fortsatte deres partnerskab, og i dag er en skilsmisse mellem dem nok en umulighed. De senere års kommunalreformer har ikke tilstræbt deling af kommuner, men tværtimod betydelige sammenlægninger, og i 1973 var det ligefrem på tale, at Brøndby og Glostrup skulle lægges sammen. Det blev ikke til noget, men ingen kan vide, hvad fremtiden bærer i sit skød.

Kilder:

A. Betz m. fl.: 250 år i Brøndbyerne. 1971.

la Cour, L. F.: Sogneraad og Amsraad, I-III (1941-48).

Dansk biografisk Leksikon, XIV (1938) - biografi af H. P. Larsen.

Danske kancelli, 2. departements journalsag 3238/1844 - T. 2322 (i Rigsarkivet).

Elberling, Victor: Rigsdagens Medlemmer gennem 100 Aar, II (1949) - biografier af H. P. Larsen og Jørgen C. Sørensen.

Glostrupbogen, I-V (1948-74).

Kongelig Anordning af 13. August 1841 angaaende Landcommunevæsenet.

Københavns amtsråds forhandlingsprotokol (i Landsarkivet).

Københavns amtsråds journalsager G.K.A. 207-278/44 og K.A.R. 164-67 (i Landsarkivet).

Lov af 6. Juli 1867 om Landcommunernes Styrelse m. v.

Wiberg, S. V.: Almindelig dansk Præstehistorie, II (genoptryk 1960) - om Peter Holm.

Sou underliged med det med Sjællandens Regerende
Følelse af 20de f. M. for nogle Sognerforstandere af Brønd-
byvester for til indkommende Regerende om at adskillelse
af Brøndbyvester og Brøndbyvester Regns i kommunal
forstand, skulle Man til foruden flærsning og ind-
se i Sjælland Regerende tjansfligst om det, at Man om
Regerende om at se an sig, at den angifte Regerende
ikke kan tilføje
Det Kongelige Danske Kancelli den 8de October 1844
Maus J. M. Larsen.

Danske Kancellis skrivelse af 8. oktober 1844 med et kort og klart afslag på Brøndbyvesters første ansøgning om adskillelse fra Brøndbyvester. Landsarkivet.

Tragedien bag et sæt lokomotivhjul i Brøndbyvester

af Victor Bronée

Som et kunstnerisk monument står der på et lille stykke jernbaneskinne et sæt drivhjul fra et damplokomotiv placeret ved Gildhøjhjemmet, tæt ved Brøndby rådhus. Det minder os om en tid, som var engang. Men disse hjul stammer fra en P-maskine, og der er en dramatisk historie i forbindelse med denne. Min stedfar Chr. Frederiksen var i sine unge dage banearbejder på Glostrup station. Hans far var baneformand. Da jeg var barn, har jeg tit siddet og lyttet til deres historier fra jernbanen, for allerede da var jeg meget toginteresseret. Det mest spændende var at høre om Vigerslev-ulykken. Den uhyggelige historie om det største toguheld i Danmark.

Om denne ulykke blev der tit snakket. Min far var med til at rydde op efter ulykken og få det store lokomotiv bragt på ret køl.

Om ulykken skal her berettes – den skete jo så tæt på Glostrup og Brøndby – og den var ganske frygtelig.

Det var en lørdag aften, og det var den 1. november 1919. Min far, nogle søskende og hans forældre sad og spillede kort, og der kom ikke så mange tog, så de registrerede, at nu kom eksprestoget fra Korsør forspændt en af de forholdsvis nye store lokomotiver – en P-maskine – den gang en af Europas smukkeste maskiner. Ganske få minutter efter skete så den frygteligste ulykke. Eksprestoget kørte med fuld fart ind i et holdende tog fra Kalundborg på dæmningen mellem Hvidovrevej og Vigerslevvej. Vognene var af træ, så omfanget af ulykken var katastrofalt. Ulykken krævede 40 menneskeliv, mens 26 sårede førtes til hospitalerne.

I Jernbanebladet fortæller en hr. H. E. Rybo om årsagerne til ulykken, der blev forårsaget af forskellige tilfældigheder.

Ulykkens årsag nr. 1

Den egentlige årsag til katastrofen kan føres helt tilbage til, at et fodermesterpar og deres 8-årige dreng skulle rejse fra Merløse til en ny plads i Humlebæk. Da de ved 14-tiden ankom til Tølløse station med privatbanetoget fra Høng, går de den forkerte vej på perronen, således at statsbanetoget til København kørte fra dem. De måtte derfor vente fire timer på Tølløse station, til næste tog mod København kørte ved 18-tiden.

Medens man opholdt sig i ventesalen, var samme dreng meget urolig og støjende til stor bekymring for stationens personale.

Da toget med 20 minutters forsinkelse – det var skiftedag, der den gang gav ekstra mange rejsende på banerne og derfor nogen forsinkelse – var i nærheden af Hvidovrevej åbner samme dreng kupédøren og styrter ned i det udadgående spor fra København. Der blev trukket i nødbremsen, og toget blev hurtigt bragt til standsning. Et par togbetjente gik ud ad sporet og fandt kort efter den hårdt kvæstede dreng.

Den anden årsag

På Bangs tobaksfabrik i Køge var sent på eftermiddagen udbrudt en større brand, som det lokale brandvæsen ikke mente at kunne klare selv, hvorfor man rekvirerede hjælp fra Københavns brandvæsen.

Indtil brandvæsenet blev motoriseret, holdt der altid tre åbne godsvogne på en rampe på Københavns godsbanegård parat til at kunne befordre en damp-sprøjte, en stigevogn og en stationssprøjte til større ildebrande på Sjælland.

Her var navnlig tænkt på brande på nordsjællandske slotte, men man rykkede altid ud, når købstæderne forlangte det.

Dette brandtog skulle efter planen forlængst have passeret Vigerslev krydsningsstation for Kalundborg-toget, men der var noget kludder med at få ledningerne til togets vacuumbremse tæt, så toget kom først af sted fra Godsbanegården med 20 minutters forsinkelse.

Da brandtoget endnu ikke havde vist sig, blev der givet signal til gennemkørsel for Kalundborg-toget fra Vigerslev station. Så sker førømtalte uheld med drengen, der faldt af toget, hvorfor Kalundborg-toget var standset, og da brandtoget nu nærmede sig Vigerslev station, ville den vagthavende på stationen ikke sinke brandtoget yderligere, hvorfor han stillede signalet for Kalundborg-toget på »stop« og satte gennemkørsel for brandtoget.

Årsag nr. 3

For at denne skiften signaler kunne lade sig gøre, måtte der gøres indgreb i stationens tekniske sikkerhedssystem, som det vil føre for vidt at beskrive udføreligt her. Kort fortalt fjerner man glasset for et såkaldt blokøje, hvorved der gives mulighed for at udløse blokapparatet kunstigt. Normalt er det togene, der gør det, når de passerer signalet, men da Kalundborg-toget ikke var kommet forbi, måtte det som anført gøres ad kunstig vej. Dette er fuldt lovligt for den, der betjener apparatet, og der sker normalt intet derved, når det gøres rigtigt. Desværre gjorde manden i posten i dette tilfælde det eneste, han ikke måtte, idet han efter at have udløst blokapparatet kunstigt på ovenfor beskrevne måde, tillige drejede på håndtaget i blokken, hvorved han frigav signalet i blokposten ved Brøndbyøstervej, der omgående satte signal for eksprestoget fra Korsør. Manden i posten på Vigerslev station opdagede kort efter sin fejlbetjening og ringede pr. telefon til Brøndbyøster-blokken om at standse toget, men da var det allerede passeret der.

Den tabte dreng

Da togpersonalet kom tilbage med den tabte dreng, ser de, at der kommer et tog fra København (brandtoget), og ved at svinge med en rød håndlygte fik de toget til at standse, da de var i fare for at blive kørt ned. Som følge af denne standsning og hvad der skete senere, kom brandtoget ikke til Køge, hvor man havde fået ilden under kontrol.

Den lemlæstede dreng blev lagt i Kalundborg-togets pakvogn, og da der atter var givet signal til gennemkørsel på Vigerslev station, satte toget sig i gang mod Valby station.

Vognene var dengang af træ, og det betød, at de blev mast til pindebrænde.

Katastrofen sker

Eksprestoget nærmede sig nu hurtigt, og i den regndisede novemberaften har det været vanskeligt for lokopersonalet at se de røde slutlygter på Kalundborg-toget, der kun lige havde sat sig i gang.

Omtrent på det sted, hvor Damhusstien går under banen nu, kørte Korsør-toget bag ind i Kalundborg-toget. Sammenstødet var frygteligt. De 5 bageste personvogne klemtes sammen som harmonikaer og væltede ned ad dæmningen. Korsør-togets P-maskine væltede også ned ad skråningen og lagde sig med hjulene i vejret oven på de knuste jernbanevogne. Maskinen trak yderligere 3 vogne med sig ned ad dæmningen.

Elendige redningsforhold

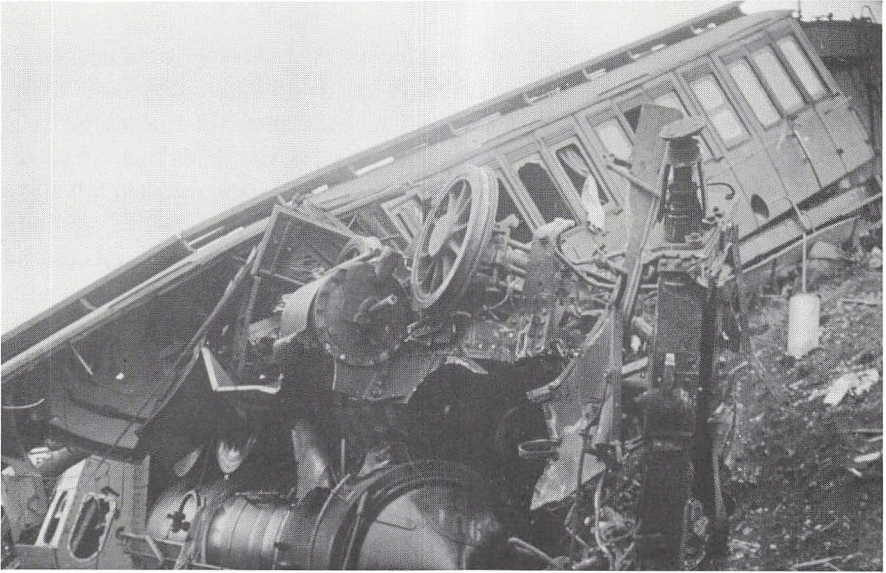
Det varede både hele og halve timer, før der kom en nogenlunde organiseret redningsaktion i gang. I de første timer var den eneste belysning toppersonlets olielygter. Byens ambulancer var få, så det tog tid at komme til og fra hospitalerne. Falcks redningskorps, der var startet for private penge, var på daværende tidspunkt en meget lille virksomhed, hvis største opgave var at begrænse skader ved ildebrande ved at tildække maskiner og bohaver med presenninger.

Redningsarbejdet var naturligvis meget besværligt med det væltede materiel liggende op ad den stejle skråning. Efter et par timers forløb kom der en meget beskeden belysning i stand i den bælgmørke nat ved uheldsstedet. Ved midnatstid, tre timer efter ulykken var sket, var redningsarbejdet efterhånden sat så nogenlunde i gang. DSB havde fået ambulancetog frem fra både København og Roskilde, og disse blev med assistance fra de mange fremmødte læger og sygeplejersker benyttet ved foreløbig forbindelse af tilskadekomne.

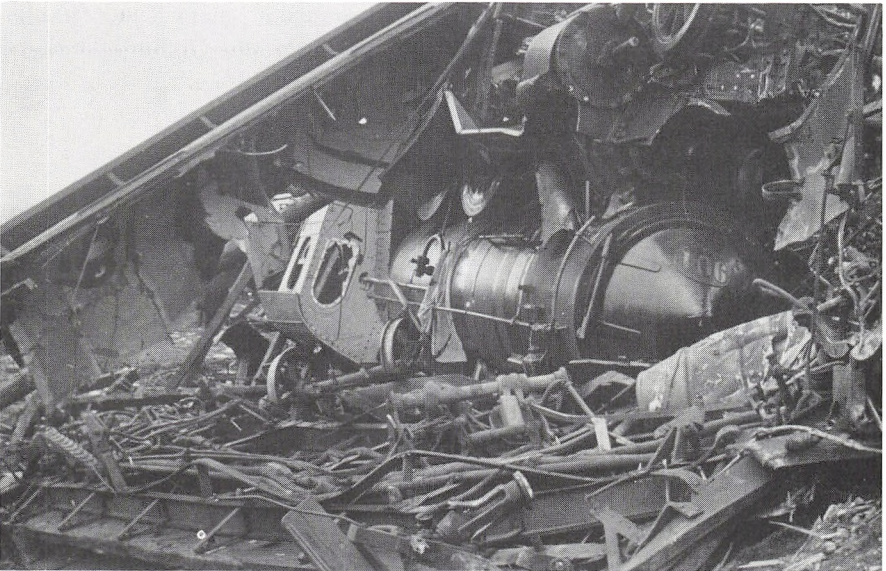
Der var ikke noget, der hed skærebærer den gang, så Falcks og DSBs hjælpevognsmandskab måtte for at få de indespærrede rejsende frem benytte save, økser og spiger, alt på så primitiv en måde, at man i dag ikke kan gøre sig begreb herom. Da det blev dag, gik det bedre med redningsarbejdet, men alligevel havde man på dette tidspunkt kun fået 9 af de mange dræbte frem fra ruinerne.

Al toggang mellem København og Roskilde kom først i gang efter midnat, og da kun på ét spor mellem Valby og Glostrup.

Om søndagen var tilstrømningen af mennesker til uheldsstedet så stor, at der måtte rekvireres soldater til at holde dem på afstand.

På billederne kan man danne sig et indtryk af ulykkens omfang.

Epilog

Det er en gammel kendsgerning, at der skal være flere årsager til at fremkalde en ulykke, og vi kan så begynde at repetere: var de nu kommet med det første tog fra Tølløse, var drengen ikke faldet af ulykkestoget, var brandtoget ikke blevet forsinket af bremseledningsvanskeligheder, havde det ikke givet anledning til den fejle betjening af blokapparatet i Vigerslev, og ulykken ville ikke være sket.

Sådan kan der ræsonneres ved de fleste ulykker, men det er, som alt sket ved skæbnens magt, siger Rybo til sidst i sin beretning.

I øvrigt vil jeg tilføje

i relation til det sidste, at min onkel var i Roskilde sammen med to kolleger, hvor de var ude at more sig. De skulle med Kalundborg-toget til København, men da de skulle med toget, havde min onkel fået »blod på tanden«, som man siger, og han vinkede farvel til sine kammerater og gik op i byen for at komme ud at danse. Begge hans kammerater blev dræbt ved togulykken.

Lokomotivet, P 904, blev sat i stand igen. Det har senere været involveret i mindre ulykker. I 1943 blev maskinen ombygget og forlænget med et sæt ekstra drivhjul og blev litereret PR 904.

Natten mellem den 1. og 2. november 1951 kørte to godstog fremført af henholdsvis PR nr. 904 og R nr. 946 mod hinanden på Brørup station. Den ene af fyrbøderne blev dræbt, mens den anden fyrbøder og begge lokomotivførerne og en pakmester kom alvorligt til skade. PR nr. 904 blev så stærkt beskadiget ved ulykken, at den kort efter blev udrangeret, mens R nr. 946 blev repareret, og et sæt drivhjul fra 904 står som sagt ved Gildhøjhjemmet i Brøndby.

Christian V udstedte Danske Lov den 15. april 1683. I århundreder var den grundlaget for dansk retspleje. Litografi.

Af Glostrup kirkeejeres krønike

af Ejvind Tofte

Indtil 1334 ejedes Glostrup kirke af Snubbeslægten. Denne slægt havde sandsynligvis også i sin tid taget initiativ til kirkens opførelse. Ved et møde i 1334 overdrog syv medlemmer af slægten kirken til Roskilde domkirke; måske under indtryk af de herskende urolige forhold. Det var i den kongeløse tid, hvor de holstenske grever rådede i landet. Man har vel tænkt, at kirken var mere sikker under domkirken end i privat eje.

Roskilde domkirke beholdt nu Glostrup kirke lige til 1688. En del af kirkegodset blev inddraget ved reformationen i 1536; men domkirken fik dog lov til at beholde en del af sine landsbykirker, der iblandt altså Glostrup. Disse landsbykirker blev bortforpagtet for en bestemt årlig sum. Forpagteren, der bar den gamle titel kannik, fik kirketiende, men skulle til gengæld sørge for lønninger til kirkens personale og for bygningernes vedligeholdelse. En del af tienden skulle indbetales til biskoppen. Det medførte et administrativt og regnskabsmæssigt arbejde at være kirkeforpagter. Hvor meget han personligt fik ud af det, var selvfølgelig et spørgsmål om, hvor meget han ofrede på kirkens vedligeholdelse og udsmykning.

Den kendteste af disse forpagtere var Otto Brockenhuus til Volderslev fra 1560 til 1594. Han skænkede både glasmalerier og en ny altertavle til kirken. Af denne tavle opbevares endnu et fragment på Lokalhistorisk arkiv.

Kirkeejeren og Danske Lov

I 1688 overgik Glostrup og Vallensbæk kirker til Caspar Schøller. Han var borgmesterson fra Køge og blev uddannet til jurist. Fra 1678 virkede han som kabinetssekretær, indtil han i 1697 blev højesteretsdommer. Han var medlem af talrige regeringskommissioner, bl.a. den kommission, der forberedte udarbejdelsen af Christian V.'s Danske Lov.

Som kompensation for, at han i fire år ingen løn havde fået, blev der i 1683 meddelt ham eneret på at udgive og sælge Danske Lov. Nogen guldgrube blev det absolut ikke. Det nødvendige behov var hurtigt dækket, og kun få almindelige mennesker satte deres penge i det ret kostbare bogværk. Allerede et par år efter klagede Caspar Schøller sin nød til Danske Kancelli; men han fik her at vide, at når han havde eneretten til udgivelsen, havde han også det økonomiske ansvar. Til sidst fik man dog medlidenhed med den betrængte kabinetssekretær; idet man fandt ud af, at Roskilde domkirke passende kunne aflevere nogle af sine landsbykirker til Caspar Schøller, som herved ville få indtægten af dem. Blandt disse kirker var som nævnt Glostrup kirke. Hvor glad Caspar Schøller var for denne ordning, er ikke godt at sige. Han havde sikkert fore-

EXTRACT

Af Hans Kongl: Maj: allernaadigste Privilegio.

Hans Kongelig Majestet haver Allernaadigt bevilget Cancellie-Raad og Cammer-Secreterer Caspar Schøller til Lellinge og Spangager Gaarde / og hans Arvinger / eller hvem hand / eller de / denne Frihed skulle ville overdrage / denne Lov i Danstt og ellers i hvad andet Tungemaal den skulle kunde blive oversat paa / alleene at maa lade trykke og sal holde udj tredive Mars Tid / fra Publicationens Dato at regne / og / om nogen anden skulle inden forskreven Tids Forløb fordrifte sig den enten her at eftertrykke/eller trykt at indføre/eller fal at holde/ da skal hand have forbrut alle de Exemplarier hand fand have med at fare/ og give i Straf for hvert Exemplar hand saaledis betreffis med Et Tusind Rix-Daler til lige Deele imellem bemælte Cancellie-Raad/de Fattige og Ungiveren/og derfor uden som Kongens Mandaters motvillige Overtræder være General Fiscal's Tilsale undergiden.

På den sidste side i Danske Lov findes et uddrag af bekendtgørelsen om Caspar Schøllers eneret til at trykke og udgive lovbogen. Selv om Caspar Schøller fik tilladelse til at indføre toldfrit papir til trykningen, blev det alligevel ingen økonomisk succes.

Prentet i Kiøbenhavn af Joachim Schmidtgen/
Aar 1683.

»Bidstrup ved Roeskilde« – kobberstik af S. H. Petersen (1788-1860).

trukket nogle kontanter. Der fulgte jo et ret stort administrativt arbejde med ved at være kirke ejer. Kirke ejerens forpligtelser var de samme som forpagterens, dog med lidt bedre økonomi, idet en ejer jo var fritaget for forpagtningsafgiften.

Efter Caspar Schøller kom der en række ret hurtigt skiftende ejere. I længst tid – fra 1714 til 1734 – blev kirken ejet af fru Magdalene Lindemann.

Byens gods

I 1755 købtes Glostrup og Vallensbæk kirker af rådstueskriver Hans Nicolai Nissen. Han var en betydelig administrativ begavelse og havde gjort en glimrende karriere inden for forskellige forvaltninger. På kirkekøbets tid var han som nævnt rådstueskriver på Københavns rådhus. Rådstueskriveren havde ledelsen af den samlede administration – en stilling, der i vore dage svarer til kommunaldirektør.

En af de ting, der specielt interesserede Nissen, var bøndernes forhold på byens gods, Bistrup ved Roskilde. I 1661 havde Frederik III. som tak for byens indsats under Svenskekrigene skænket staden København dette betydelige

gods. Foruden hovedgården hørte 388 gårde, 159 huse og 10 møller ind under Bistrup.

Da spørgsmålet omkring landboreformen blev aktuelt i sidste halvdel af 1700-tallet, kunne Københavns kommune jo heller ikke holde sig tilbage. Nissen var hovedmanden bag en nyordning, der blev vedtaget af borgerrepræsentationen den 14. november 1763. I følge denne blev det hidtidige hoveri afløst af en fast årlig pengeafgift.

»Ædle og velfornemme«

Åbenbart må der have været nogle medlemmer, der har været irriteret over rådstueskriverens virke. Til mødet den 3. juni 1763 var der indsendt en klage over H. N. Nissen. I sin egenskab af rådstueskriver var det ham, der udsendte de forskellige meddelelser til medlemmerne. I disse skrivelser undlod han tiltaleformen »ædle og velfornemme«. At klagen var noget, man havde fundet frem for at drille Nissen, er helt oplagt. Tiltaleformen havde ikke været anvendt siden den forrige rådstueskrivers tid, og det lå 14 år tilbage i tiden.

I novembermødet 1763 kunne overpræsidenten meddele, at han havde talt med rådstueskriver Nissen om sagen, og denne havde lovet for fremtiden at behandle medlemmerne med sædvanlig høflighed og i sine skrivelser anvende de overleverede former.

Arvefæstere

Denne »næse« kunne Nissen godt leve med, og sin interesse for landboreformerne tabte han ikke. Til marts mødet 1768 havde Nissen udarbejdet et koncept til vedtagelse af en arvefæsteordning. Ved behandlingen fik udkastet en mængde tilføjelser og ændringer. I Nissens udkast stod der bl.a. kort og klart, at arvefæsterne »i alt anses som de selv virkelig ejede denne gård«. Efter meget besvær kom sætningen da også med, men med en tilføjelse om, at man endelig ikke måtte glemme, at Københavns kommune var den rette ejer.

Nissens tilværelse på Københavns rådhus var måske ikke altid lige let; men her kendte han dog de mennesker han havde med at gøre. Noget andet var det, da der kom et anonymt og stærkt ærekrænkende skrift ind ad døren til Nissens ellers så hyggelige hjem i Nørregade 3. Om det var fjender på rådhuset, der stod bag, vides ikke, men skriftet skulle for alvor formørke Nissens sidste dage. Herom kan man læse i Egon Funchs »Etatsråd Nissen og skobørstelitteraturen« i artikelsamlingen »Omkring Glostrup kirke«.

Kildemateriale:

Danmarks Kirker. Københavns Amt. 1. 1944.

Dansk Biografisk Leksikon. 13. 1983.

Danske slotte og herregårde. 4. 1964.

Funch, Egon: Etatsråd Nissen og »skobørstelitteraturen« i *Omkring Glostrup Kirke.* 1989.

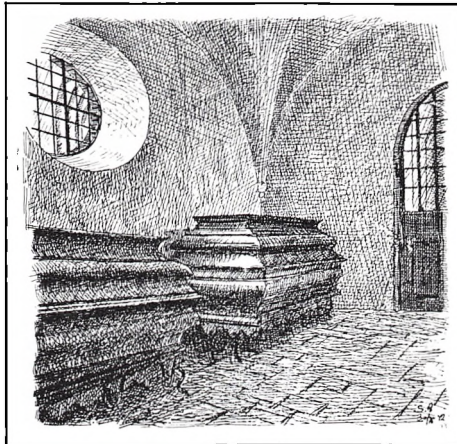
Høyer, Poul: Søren Kornerup og Kirkeejere. Utrykte optegnelser i Lokalhistorisk arkiv. U.å.

Justesen, Merete og Arthur Fang: *Hedebogårde.* 1973.

Linvald, Axel: *Bistrup. Byens Gods.* 1661-1931. 1932.

Petersen, Anders: *Vallø og Omegn.* 1877.

Trap, J. P.: *Danmark. Københavns Amt.* 1960.

I det Nissenske Kapel ved Glostrup Kirke er etatsråd Nissen og hans hustru gravsat. På denne tegning af Stig Aagesen ses deres kister.

Anders og Kristine

Hvordan Herstedernes sogneråd behandlede sine første pensionister

af Henning Sørensen

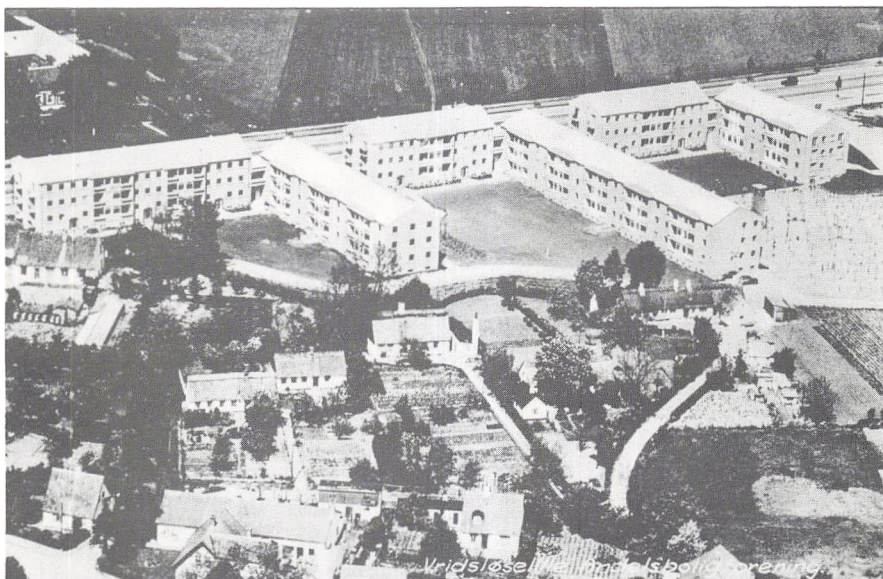
Der har altid været behov for offentlig omsorg for de nederste i samfundet. De gamle, uarbejdsdygtige, fattige og svagelige har måttet sætte deres lid til andres næstekærlighed, enten denne så var i offentligt regi eller helt privat. I middelalderen var det stort set kun de gejstlige institutioner, klostre, hospita-ler og helligåndshuse, der tog sig af denne gruppe.

Senere bestod en væsentlig del af forsørgelsen i, at f.eks. de fattige »gik på omgang« i sognet, dvs. at de på skift boede hos landsbyens gårdmænd eller andre, der havde overskud. Efterhånden kom de på denne måde hele byen rundt. Denne praksis var udbredt langt op i 1800-tallet.

I Herstedøster og Herstedvester sogne opgjorde man i 1832 antallet af fat-tige til 24. De blev dels forsørget ved at »gå på omgang«, dels gennem en fast, offentlig understøttelse i form af brænde, klæder eller penge til husleje. I året 1832 var den samlede udgift til fattigforsørgelse i de to sogne på 600 rigsdaler, alt inklusive. Til sammenligning brugte man 216 rigsdaler på skolevæsenet.

I nogle sogne oprettede man fattiggårde, hvor man kunne anbringe dem, der måtte forsørges af det offentlige. En fattiggård var en slags »anstalt«, hvor de »indlagte« (det kaldte man dem!) måtte arbejde for at få kost og logi. Man var ikke anbragt under tvang. Enhver kunne forlade fattiggårdene – men så kunne man ikke regne med at få hjælp fra det offentlige. Oprettelsen af fat-tiggårde skete over hele landet i løbet af 1800-tallet, og »fattiggårds-bevægelsen« kulminerede hen imod slutningen af århundredet. Herstederne fik aldrig nogen fattiggård. Til gengæld var der flere steder i kommunen fat-tighuse, der først og fremmest tjente til at give de betrængte tag over hovedet. Fattighusenes beboere havde ingen arbejdspligt.

At være afhængig af det offentliges hjælp – »at være på sognet« – var soci- alt set en temmelig alvorlig sag. Som fattighjælpsmodtager blev man nemlig frataget en række af de almindelige, borgerlige rettigheder. F.eks. kunne man ikke gifte sig uden sognerådets tilladelse, hvis man indenfor de sidste fem år havde modtaget fattighjælp, der ikke var betalt tilbage. 1849-grundloven hav- de endvidere fastslået, at man ikke havde valget så længe man modtog of- fentlig hjælp. De fattigkommissioner, der siden starten af 1800-tallet førte til- syn med sognenes fattige, havde i visse tilfælde råderet over de understøttedes ejendele.

Vridsløselille.

Luftfoto 1950. Man ser både en del af den gamle landsby og etagehusene i »Toften« der var blandt de første af slagsen i Albertslund. Lidt til venstre for billedets midte ligger tre stråttækte huse på linie. Det midterste var Anders og Kristines hus.

Disse indskrænkninger i den enkeltes frihed tjente naturligvis til at afskrække så mange som muligt fra overhovedet at søge om fattighjælp. Mange undlod derfor at udnytte de muligheder, der trods alt var for at blive hjulpet igennem en trangssituation. I 1850'erne opstod mange steder de såkaldte »fattiggasser«, som var private hjælpe-kasser, der fungerede udenom det offentlige system, og som derfor kunne yde hjælp uden at de understøttede måtte opleve ydmygende indskrænkninger i deres borgerlige rettigheder.

Bedre forhold for de ældre

I 1860'erne begyndte man fra statens side at arbejde for en reform af fattigfor-sørgelsen. En kommission arbejdede på en mere tidssvarende lovgivning, men det politiske dødvande i 1880'erne under den konservative regeringsleder Estrup, forhalede reformprocessen. Både Højre og Venstre delte dog frygten for det voksende socialdemokratis krav om sociale reformer, og i 1891 kunne man omsider vedtage både en ny fattiglov og – som noget nyt – en lov om alderdomsunderstøttelse.

Dermed blev Danmark et af de første lande i verden, der indførte en alderdomspension, som var adskilt fra fattighjælpen. Lovens grundlæggende prin-

cip var »ret fremfor trang«. Alligevel kom administrationen af loven, der var overdraget sognerådene, til i høj grad at bero på skøn langt ind i dette århundrede.

Understøttelsesberettiget efter den nye lov var alle over 60 år, som var uformuende, havde bopæl i Danmark og ikke de sidste 10 år havde modtaget nogen form for fattighjælp. Desuden var det et krav, at man var ude af stand til at forsørge sig selv.

Det var nyt for sognerådene at skulle administrere en lov, der nu ikke længere havde de deklasserende virkninger, som fattighjælpen havde. Lad os prøve at se på, hvordan Herstedernes sogneråd behandlede sine første pensionister.

Anders søger om hjælp

Anders Petersen var født i 1813. I 1858 var han flyttet sammen med sin kone Kristine til et lille hus i Vridsløselille. Til huset hørte der en beskeden have, men derudover ikke nogen jord. Anders og Kristine måtte leve af de indtægter, de kunne få ved tilfældigt arbejde for andre. Parret fik formentlig aldrig nogen børn. Til gengæld havde de ofte et eller flere plejebørn hos sig. For eksempel havde de i 1880 Ane Jensigne, som sognet betalte for, og den 4-årige Ane Marie, der blev understøttet af sine forældre. Samtidig boede gamle Anders Nielsen i huset hos dem. Han var 78 år og levede af fattighjælp. Gamle Anders havde tidligere været forpagter af bomhuset ved Roskildevej og opkrævet penge af de vejfarende, når de passerede bommen. Han havde også arbejdet som vejmand i en periode.

Betalingen for plejebørnene og huslejen for Anders Nielsen gav et tilskud til Anders og Kristines husholdning.

Da loven om alderdomsunderstøttelse blev vedtaget i 1891, var Anders Petersen ikke længere i stand til at arbejde. Han var 78 år og svagelig. I de senere år havde han og Kristine klaret sig så godt de kunne, men holdt næsen oven vande, så de ikke behøvede at »komme på sognet«. I juli 1891 gik Anders til sognerådsformanden for at få et ansøgningsskema, hvorpå han kunne søge om at få alderdomsunderstøttelse. Dermed blev han en af Herstedernes første pensionister.

Anders søgte om det maksimale beløb – 200 kr. om året. På sognerådets møde i juli behandlede de ialt 17 ansøgninger, der var kommet ind. Anders fik kun bevilliget 50 kr. I december samme år blev støtten dog sat op til 100 kr., og dermed kom husstandsindkomsten for Anders og Kristine op på ialt 228 kr. Foruden en lejeindtægt på 28 kr., kunne Kristine tjene 100 kr. ved småjobs.

N. 12. 1891.

Begæring om Alderdomsunderstøttelse

i Gehold til Loven af 9de April 1891

af

Nørstedesnes Kommune

fra

(fulde Navn og Stilling)

Anders Petersen, Husbond

boende

i Vidsløselille

født den

18. August 1813 Sengeløse Sogn Nørstedsnes Amt.

Nedenstående Spørgsmaal besvares saa ubtømmende som muligt og Legitimationspapirer og øvrige Bevisligheder, som Andrageren kan fremstaafe, vedlægges.

- 1) Har Andrageren i de sidste 10 Aar uafbrudt haft fast Ophold heri Landet og i bekræftende Fald hvor og hvorlænge paa hvert enkelt Sted?

Andrageren har boet i Vidsløselille i 63 Aar

- 2) Har Andrageren i Løbet af de sidste 10 Aar modtaget nogenformhelt Fattighjælp til sig selv eller til Hustru, ægte eller uægte Børn, Adoptivbørn eller Stedbørn og i bekræftende Fald, hvori har Understøttelsen bestaaet, naar er den ydet og af hvilken Kommune?

Nej

- 3) Er Andrageren i Løbet af de sidste 10 Aar ved Dom funden Skyldig i Vælgængereri eller Betleri?

Nej

Husmand Anders Petersens første ansøgning om alderdomsunderstøttelse.

Fattighuset i Vridsløselille.

Det er uvist, hvornår huset er taget i brug, men sandsynligvis har det været i funktion indtil 1933. Huset blev nedrevet i 1946.

Anders og Kristine havde ikke behov for at flytte ind i fattighuset, selv om deres økonomi var stram.

Året efter var 25 personer på aldersunderstøttelse, 16 mænd og 9 kvinder. Dertil kom 2, som var bosiddende i andre kommuner, men som fik understøttelse fra Herstederne. Af de ialt 27 var de 14 i 60'erne, 11 i 70'erne og 2 over 80 år.

Det højeste beløb, der blev udbetalt til en familie, var 200 kr., det laveste 40 kr. Hvis man går ud fra 1890-folketællingens aldersangivelse, var ca. 10 % af kommunens befolkning over 60, men af disse var det kun 10 %, som søgte om understøttelse. Aldersunderstøttelsen tilfaldt altså kun godt én procent af den samlede befolkning i Herstederne.

Den straffede Kristine

Når Anders og Kristine ikke fik det maksimale beløb, skyldtes det dels at de faktisk delvis var i stand til at forsørge sig selv. Men der var en anden faktor, som spillede ind. I ansøgningskemaet skulle man oplyse, om man havde været straffet. Det betød, at Kristine måtte bekende, at hun helt tilbage i 1867

havde modtaget – og afsonet – en dom på tre års forbedringshusarbejde. Hun var dømt efter straffelovens § 190, som sagde: »Den der med overlæg skiller et andet menneske ved livet, straffes på livet«.

Kristine havde været med til at slå et andet menneske ihjel. Sammen med en gårdmand fra Vridsløselille, havde hun forsøgt at ombringe hans kone med rottegift. Han var ulykkeligt gift, og ønskede at slå sin kone ihjel. Kristine, som var hans elskerinde, tog med ham til Roskilde for på apoteket at købe nogle rottepilller, som de sammen forsøgte at lokke konen til at spise. Det lykkedes ikke, og det var – mente Højesteret – en formildende omstændighed, så da Kristine ikke var alene om forbrydelsen, blev straffen reduceret fra livstidsstraf til 3 års forbedringshusarbejde.

Selv om dommen forlængst var afsonet, fulgte den alligevel Kristine som en form for brændemærke. Der var dog en mulighed for at blive endeligt rensat, nemlig ved gennem en kongelig resolution at få æresoprejsning. Det lykkedes i september 1892, og så var der ingen hindring for, at Anders og Kristine kunne få den maksimale understøttelse: 200 kr.

Hvordan Kristine klarede sig

Den 27. januar 1893 døde Anders, 80 år gammel. I den årlige ansøgning til sognerådet om alderdomsunderstøttelse havde han et halvt år tidligere skrevet: »Andrageren er meget svagelig og ofte i længere tid sengeliggende«. Kristine måtte efter Anders' død klare sig for den halve understøttelse. I en alder af 68 år havde hun stadig plejebørn i huset, og lejede en del af huset ud. Desuden strikkede hun lidt for folk, når lejlighed bød sig. I 1895 søgte hun om forhøjelse af understøttelsen. Det blev afslået. 2 år senere skrev hun i ansøgningskemaet: »Jeg er ikke i stand til at arbejde mere«, og oplysningen blev bekræftet af to mænd i sognet der »kendte andragerindens forhold«, som det hed. De skulle, ifølge skemaets ordlyd, attestere at hendes »trang ikke er begrundet i handlinger, ved hvilke hun til fordel for børn eller andre har betaget sig selv midlerne til sit underhold, i hendes uordentlige eller ødsle levned, eller på anden måde er selvforskyldt«.

Det blev heller ikke til nogen forhøjelse denne gang, men i 1901 da hun søgte om at få 50 kr. ekstra, fik hun 20. Næste år søgte hun om at få 200 kr. ialt – og fik 140. I 1903 skrev hun blot i skemaet, at hun søgte om det nødvendigste til livets ophold, uden at angive beløb. Det gav 20 kr. ekstra. Ét år skrev hendes pennefører i skemaet (hun var for svagelig til at skrive selv), at »Andragerinden, der snart er 77 år, blev sidste efterår væltet af en ko og fik forvredet sin fod, så hun nu er ude af stand til at arbejde«. Alle kneb gjaldt, når sognerådsmedlemmernes medlidenhed skulle vækkes!

I de kommunale protokoller kan vi følge Kristines ansøgninger år for år, frem til 1919. Beløbet stiger støt, men det gør udgifterne til husholdningen også. I 1920 er der for første gang ingen ansøgning fra Kristine i sognerådets protokol over ansøgninger om alderdomsunderstøttelse. Antagelig er hun død, 85 år gammel. Havde hun levet et par år endnu, var understøttelsen i 1923 kommet til at hedde aldersrente. På det tidspunkt bortfaldt skønsprincippet i tildelingen, men den gamle skelnen mellem »værdig« og »uværdig« eksisterede stadig i tildelingen af fattighjælp. Først i 1933 afskaffedes begrebet fattighjælp helt.

Kilder:

S. Sterm: *Statistisk-topographisk beskrivelse over Københavns Amt*. 2. del. 1836.

Højesteretstidende 1867, nr. 8 (side 113-116).

Ansøgninger om alderdomsforsørgelse. 1891-1910 (Herstedernes kommunes arkiv i Lokalhistorisk Samling, Albertslund).

Hovedbog for ydet alderdomsunderstøttelse 1914-1921 (Herstedernes kommunes arkiv i Lokalhistorisk Samling, Albertslund).

*Niels Christoffer Pedersen.
Bartho Foto 1944.*

En stille eksistens Niels Christoffer Pedersen 1875-1953

af Ejvind Tofte

Ude på Herstedøster mark – omtrent hvor Silvan byggemarked nu ligger – lå der i 1871 et lille husmandssted (matr. nr. 3c af Herstedøster). Her boede en enke, Maren Albrechtsdatter, med sin 5 års datter. Hendes mand var død i en alder af kun 37 år.

I Herringløse levede samtidigt en 42-årig ungkarl Anders Pedersen. Skulle han giftes, var det jo ved at være på høje tid. Folk, der kendte dem begge, mente at der nok kunne blive et ægtepar af dem. En tjenstvillig person havde talt med enken. Det blev aftalt, at Anders Pedersen skulle aflægge et besøg. Hvis Maren syntes om ham, skulle hun lægge dug på bordet.

Anders kom. De sad lidt og snakkede om vind, vejr og høstudsigter. Endelig spørger Maren, om ikke Anders ville have en bid brød. Jo, tak, det ville

Herstedøsters gamle præstegård fra 1864. Nu nedrevet. Det var her hos pastor Schiøler, at Niels Christoffer hentede sin første læsning. Foto: Bent Petersen 1956.

han da gerne. Nu kom det spændende øjeblik. Der blev lagt dug på bordet – og året efter i 1872 blev parret viet i Herstedøster kirke.

I dette ægteskab fødtes i 1875 sønnen Niels Christoffer Pedersen. Med de aldrende forældre voksede han op som en »gammelklog« dreng. Han var velbegavet og levende interesseret i sine omgivelser. Han var en ivrig iagttager, når militæret holdt efterårsmanøvre på Herstedøster mark. Han kunne nøje gøre rede for, hvorledes artilleristerne »prossede« kanonerne af, dvs. satte dem i stilling og spændte hestene fra. Tydeligt huskede han det flakkende flammeskær på østhimlen hin oktobernat i 1884, da Christiansborg slot nedbrændte. Rygtet om, hvad der foregik, var også nået til Herstedøster. Med gysen hørte han beretningerne om den mystiske sorte hund, der undertiden viste sig i Herstedøster. Den kunne umuligt høre til i denne verden, og dens tilsynkomst varslede aldrig noget godt. Morsommere var det at høre om en gammel Herstedøster-præst, der listede sig ud på galante eventyr forklædt som spøgelse. Til sidst blev han dog afsløret af en uforfærdet tjenestepige.

I skolen sugede Niels Christoffer al den viden til sig, som landsbyskolen kunne præstere. Han hjalp til med mange gøremål på husmandsstedet. Men stadig havde han i sig en brændende trang til at vide mere om verden og mennesker. Han tog mod til sig, gik op til sognepræsten, pastor Schiøler, og spurgte om han måtte låne en bog. Derhjemme havde de ikke så meget af den slags. Det fik han selvfølgelig lov til. Når dagens dont var til ende, sad han om aftenen og studerede præstens bøger, romaner, kirkehistoriske skrifter, naturhistoriske bøger. Alt blev slugt. Men en dag måtte Schiøler bekende, at nu havde han ikke mere en bog, som Niels Christoffer ikke havde læst. »Men prøv at gå ned til provst Koch i Glostrup, han har mange flere bøger end jeg har. Jeg skal give dig en anbefalingskrivelse med«. Således lød pastor Schiølers ord, og med skrivelsen i hånden gik den unge mand til Glostrup. Han blev vel modtaget af provst Koch. Det var endnu i den gamle stråtækte præstegårds tid.

Huset på Sydvestvej 6 rummede to mindre lejligheder. Den ene blev beboet af Niels Christoffer Pedersen og hans mor, Maren, der døde i 1918. I den anden boede Anders Pedersen og hans familie. Postkort o. 1915.

Efterhånden som Niels Christoffer begyndte at tjene lidt penge, brugte han alt, hvad han kunne afse til at skabe sin egen bogsamling. Det blev en hel mani hos ham. Stadig flere bøger, stadig ny viden. Men hans dagligdag svarede unægtelig ikke til hans drømme. En dag kom han forbi Jonstrup seminarium. I haven gik nogle seminarister i samtale. Niels Christoffer følte en nagende længsel i sig. Om han dog blot var én af dem. Det måtte være den fuldkomne lykke at være et sted, hvor man lærte noget, for engang senere at kunne dele ud af sin viden til andre. Men hans forældre ville ikke høre tale om den slags pjat. Der var mere end rigelig brug for hans arbejdskraft hjemme på Hersted-øster mark.

I maj 1900 gik forældrene på aftægt. Aftægtsparret skulle have en stue til rådighed samt nyde kost, lys, varme, vask og renlighed, pleje, læge og medicin. Af det mere kuriøse kan anføres, at det omhyggeligt var ført til protokols, at der skulle være uhindret adgang til retiraden (det gammeldags lokum). Købsprisen var derfor kun sat til 3500 kr. I handel og vandel var husmandsstedet 9000 kr. værd. Men det var sandelig også en ret tung byrde, der blev lagt på den ugifte søn. Forældrene havde nok forventet, at han snart ville gifte sig. Han havde jo længe været gode venner med Kristiane Jørgensen på Gamle Landevej. Men af en eller anden grund blev der aldrig noget ud af det, og Niels Christoffer forblev ugift hele livet.

En sommerdag i haven på Sydvestvej.
Foto: Michael Olsen 1920.

Det blev nogle drøje år. Megen tid blev der ikke tilovers til de kære bøger. Da faderen døde i 1909, besluttede Niels Christoffer at sælge ejendommen. Han fik den ganske pænt betalt. Herefter flyttede Niels og hans moder Maren ned til en kusine Marie Pedersen gift med gasværksarbejder Anders Pedersen. De boede på Sydvestvej 6 i et hus, som de havde lejet af baneformand P. C. Rasmussen. Samme baneformand skaffede Niels Christoffer arbejde på Frederiksberg station. Nu havde han fast arbejdstid. Bogsamlingen voksede, og ofte besøgte han de københavnske museer. Om søndagen overværede han

Viels Christoffer Pedersen af Gylstrup
der i mange Aar har boet i Herstedøster,
er mig bekendt som et trofast og paa-
ligt Menneske, der er i Besiddelse af sa-
dels gode Kendskab, som han stadig saa-
sigst vil forøge, og som jeg saa be-
vidt af hans utvænlige Høvelen for det
bedste kan anbefale til den Tjeneste
han søger.

Herstedøster, Søndag den 20. April 1910.

Ej. Schiøler
Agyngvej

Da Niels Christoffer Pedersen søgte ind til Frederiksberg station, var det naturligt, at han henvendte sig til pastor Schiøler for at få en anbefaling.

Niels Christoffer Pedersen i bøgernes verden på Sydvestvej. Foto: Michael Olsen 1920.

gudstjenesterne i de københavnske kirker for at lytte til de forskellige prædikanter. Det var jo nu let at komme til København. Stationen lå jo lige ved siden af. I 1915 købte Niels Christoffer og Anders Pedersen i fællesskab huset på Sydvestvej. Huset blev nedrevet ved den seneste regulering af Banegårdspladsen.

Desuden var Niels Christoffer så letsindig i 1912 at udlåne en ganske pæn sum penge til en gartner Gudmund Sørensen, der drev gartneri på matr. nr. 1 it - området hvor nu Byparkvej ligger - fra Dalvangsvej til Hovedvejen. Jorden havde oprindelig været præstegårdsjord, men var i sin tid erhvervet af kolonialhandler W. Laybourn. Hvad Laybourn havde tænkt sig med jordstykket, er ikke godt at vide. Sandsynligvis havde han erhvervet det med spekulation for øje. Mellem 1 it og nabogrunden mod vest var der en lille smal strimmel jord, der var udlagt til en kommende vej. I følge den daværende byplan kunne der udstykkes to grunde med facade mod Hovedvejen og derefter grunde til den projekterede vej, afsat parallelt med Hovedvejen.

Da det imidlertid trak ud med vejanlæg og udstykning, solgte Laybourn som nævnt hele parcellen til gartner Sørensen, der sandsynligvis også har gået og ventet på denne økonomiske håndsrækning. Gartner Sørensens økonomi var nemlig alt andet end fremragende.

*»Byparkvej«. Det var denne græsvej, der spillede så stor en rolle i spekulationerne i begyndelsen af 1900-tallet.
Foto: Ejvind Tofte 1958.*

I 1915 gik Sørensen konkurs, og resultatet blev, at nu stod Niels Christoffer Pedersen pludselig med et gartneri, som han ikke rigtig vidste, hvad han skulle stille op med. Til alt held var Anders Pedersen villig til at sætte sine spareskillingen i gartneriet – og han havde forstand på gartneri. I en del år havde han drevet et lille gartneri i baghaven på Sydvestvej.

I 1924 solgte Anders Pedersen ejendommen på Sydvestvej og opførte nu et hus i rødt tegl med cementtagsten på den ene af de to parceller mod Hovedvej-

Niels Christoffer Pedersens hvidkalkede hus bag Hovedvejen 44. Lille og beskedent var det; men de mange bøger skabte en speciel hygge i den lille stue. De smukkeste indbundne var dog beskyttet mod kakkelovnsstøvet bag et grønt forhæng. Foto: Ejvind Tofte 1958.

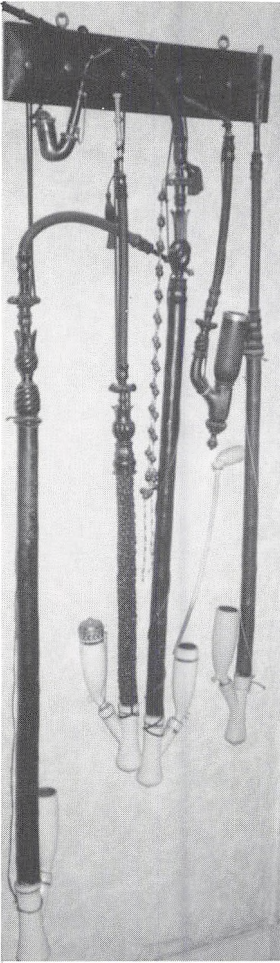

Skrivebordet fra Odense apotek med skrivetøj, lysestager og læsepult. Til højre ses den eneste vase, som Niels Christoffer ejede. Vasen, som han havde arvet efter sine forældre, er af opalglas, d. v. s. at den er fremstillet ved at blande benaske i glassmassen, der herved bliver mælkevid og uigennemsigtig.

Læsepulten havde han selv fremstillet. Pladen er bagsiden af en solid protokol, der engang har været anvendt på apoteket i Odense. Den er mærket L. P. From, Odense. – Bogbinder og Linierer. Foto: Clari Tofte 1990.

en. Den anden blev aldrig bebygget. Adressen var først Roskildevvej 27; senere ændredes den til Hovedvejen 44. Årsagen til ændringen var, at der i løbet af 1920'erne indførtes en omlægning, hvorved huse med lige numre fremtidigt fik ulige og omvendt. En ændring der selvfølgelig længe var til megen besvær og ulempe. Bag rødstensvillaen opførtes et lille hvidkalket hus. Her boede Niels Christoffer til sin død i 1953.

Niels Christoffer levede under beskedne forhold men var dog tilfreds. Man kom ind i en lille forstue med lerstampet gulv. I forlængelsen af forstuen lå køkkenet, hvis eneste inventar var en brændekasse, et primusapparat og et lille skab med nogle få stykker porcelæn og glas. Til venstre var døren til stuen. Over dørens inderside var der en hylde med en hvid hest i gips. Den havde Niels Christoffer fået af en venlig sjæl, da han som 7-årig var angrebet af difteritis. Møblementet bestod ellers af et lille bord, fire lænestole, et sortlakeret skrivebord og et ligeledes sortlakeret rygebord. Oven over hang de lange piber på et pipebræt. Det var de rigtige præstegårdspiber med weichelrør og hestehårsslange. Møblerne havde han fået fra bekendtes bekendte. De stammede

Niels Christoffers lange præstegårdspibe.

De længste skulle helst tændes med en fidibus, d.v.s. et stykke sammenlagt papir – en »svovlstik« rakte ikke til. Medens pibe-hovedet hvilede på gulvet, og stuen blev fyldt med den karakteristiske lugt af grovskåren røgtobak, var Niels langt væk i børgernes verden. Den lille pibe er en merskumpibe – en såkaldt jagtpibe. Den mellemlange med træhoved var søndagspiben.

Foto: Clari Tofte 1990.

oprindelig fra apoteket i Odense. Den ene væg var optaget af skrivebord og kakkellovn – ellers var hver tomme fyldt med bøger. Alle de kendte danske forfattere fra Holberg til Johannes V. Jensen, bøger om litteraturhistorie, historie, filosofi, biografier samt om vind og vejr – et emne, der interesserede Niels Christoffer meget. Selvfølgelig var her også provst Kochs samlede værker, ej heller manglede døtrene Lucie Hørlyks og Anna Koch Schiølers skrifter. Lucie Hørlyk var den berømmelige syge datter, der måtte reddes ud af et vindue ved præstegårdens brand i 1905. Hun led af tuberkulose.

Mod syd var der udskilt et lille soveværelse. Her var der plads til en seng, en gammel brun lænestol, som han havde arvet efter sin faster, samt faderens lågkiste, der dog måtte anbringes på højkant og tjente som klædeskab.

Forrest ses søndagspiiben, der også fandt anvendelse på helligaftenerne. Det var oprindelig en ret kostbar pipe, idet den i 1910 kostede 5 kr., hvad der dengang var mange penge. Niels fik tilbudt at få den på afbetaling; men det ville han ikke indlade sig på. Sæt nu at han døde, inden piiben var betalt. De to små piber er egentlig cigarrør – såkaldte Vilstrup-piber.

Øverst ses et tobaksskrin med to rum; men kun ét låg, der kan skydes fra side til side. Det ene rum var til tobak; det andet til udkrads, der udmærket kunne genanvendes. Til venstre Niels Christoffers daglige kop, der rummede en god »spølkum« kaffe.

Foto: Clari Tojfte 1990.

Sollyset var sparsomt i den lille bolig. Stuens trefagsvindue vendte imod øst. Ganske vist var der et lille vindue i soveværelset imod syd; men det overskyggedes helt af en stor rødbøg.

I dag kan det jo godt undre, at folk endnu i 1953 boede under sådanne forhold. Der var ikke indlagt vand. Det vand, Niels Christoffer skulle bruge, måtte han hente i en spand oppe i gartneriet. På vintermorgener var vandfadet selvfølgelig bundfrossent. Det måtte en tur over primussen, før det var anvendeligt. Kloak var her selvfølgelig heller ikke.

Oprindelig var der ikke indlagt elektricitet, men i 1941, da petroleumen var rationeret, kneb det gevaldigt med at få rationen til at slå til. Derfor blev Niels Christoffer nødt til at få dette nymodens djævelskab ind i huset. Men den gamle petroleumslampe, der havde fulgt ham helt fra Herstedøster, ville han ikke af med. Den blev derfor lavet om til elektricitet. I vore dage kunne man nok have gjort det lidt mere elegant end tilfældet var i 1941.

Mange mennesker kom der ikke hos Niels Christoffer. En ungdomsven, journalist Thomas Thomsen, kiggede af og til indenfor. Mere forretningsmæssigt var det, når uldjyden Clemmensen dukkede op hvert forår. Så skulle alle jo hen for at se, hvad Clemmensen havde i sin store pose.

Lågekisten som Niels arvede efter sin far, Anders Pedersen (bogstaverne A.P.S.). Det er en egetræskiste med buet låg. I det indre findes et lille særskilt rum, en såkaldt læddike, til opbevaring af mere værdifulde ting. Kistens nuværende staffering i brunt, gyldent og grønt er udført af malmester Schwartz, Roskilde, i 1864. Selve kisten er noget ældre. Typen var almindelig på Hedeboengen. Foto: Clari Tofte 1990.

Hvis nogen havde tid og lyst til at høre, var Niels Christoffer meget glad for at fortælle om gamle dage, dengang da et bryllup endnu varede i tre dage. Han fortalte om høstgilder, fastelavnsridning og amatørteaterforestillinger på Røde Vejrmølle kro. Han havde en rig skat at øse af om folk og minder fra det gamle Herstedøster.

Han holdt altid sit tøj pænt og rent og var ganske ferm til at sy og stoppe. Maden fik han hos sin kusine. Hans fornødenheder var ikke særlig store. Men af og til fik han sat en King Edward cerut i den såkaldte Vilstrup pibe, fik fat i jordemodertasken og begav sig op til købmand Justesen på hjørnet af Hovedvejen og Banegårdsvej. På denne tur gik han forbi tre andre købmænd, men Justesen var den eneste, der havde den rette grovskårne røgtobak. Røgtobakken kom ned i jordemodertasken sammen med kaffe, the, sukker, tvebakker og svovlstikker, som han altid benævnte tændstikkerne.

I skumringen juleaften begav Niels Christoffer sig af sted med en granpude til forældrenes gravsted på Herstedøster kirkegård. Turen gik over markerne

Lampen som troligt havde fulgt Niels Christoffer fra husmandsstedet på Herstedøster mark. Meget mod sin vilje måtte Niels i 1941 få den ændret til elektricitet på grund af petroleums-mangel.

Reolerne i baggrunden havde han selv snedkereret. De var i brug allerede på Sydvestvej. Stolen i forgrunden stammer fra Odense apotek. Foto: Ejvind Tofte 1990.

nord om Glostrup. Førret var ikke altid det bedste. Derfor fandt Niels Christoffer de gamle transtøvler frem. De stammede fra forrige århundrede, men var stadig anvendelige.

Når gåsen var ved at være færdigstegt, blev familiens yngste sendt over for at se om Niels Christoffer var kommet hjem. Før kunne man jo ikke begynde julemåltidet. Dertil kom at man altid var lidt ængstelig for denne færd. Det var jo en lang, mørk og ensom tur.

Niels Christoffer havde en udstrakt viden om mange emner, dog fortrinsvis inden for dansk litteratur. Det tragiske var blot, at han ikke havde nogen at dele denne viden med eller diskutere de forskellige problemer med. Hans nærmeste interesserede sig ikke for sådanne højtravende ting.

Midt i dette kom mærkværdigvis et hospitalsophold til at virke som en hel åbenbaring. Omkring 1945 led Niels Christoffer af blæresten. Han havde ellers aldrig fejlet noget og havde aldrig været på hospitalet. Derfor var han jo yderst beklemt ved denne nye situation.

Niels Christoffer kom på sygehuset i Gentofte; blev opereret; men der skulle en ny operation til efter en måneds tid. Da lægerne hørte, at han boede alene, og det var midt i den koldeste vintertid, fik han lov til at blive på hospitalet. Dengang var man mere large med den slags, end man er nu om dage.

Også rygebordet var en del af det overtagne inventar fra Odense apotek. På bordet et tobaksskrin til grovskåren røgtobak. De to lysestager stammer fra begyndelsen af 1800-tallet. De er karakteristiske ved, at selve stagen er skæv i forhold til foden. Årsagen er, at de oprindelig har været beregnet til at stå på en skrå skrivepult. Foto: Clari Tofte 1990.

Niels Christoffer havde det udmærket på hospitalet, og her mødte han en medpatient, tegneren Poul Sæbye, der var en meget benyttet designer af bogomslag. Der findes flere håndskrevne eksemplarer af grundloven af 1915. Poul Sæbye er mester for det eksemplar, der opbevares på Rigsarkivet.

Her fandt Niels Christoffer endelig et menneske, som han kunne drøfte sine interesser med. Det var i en hel opløftet stemning, at han vendte hjem fra hospitalet. I den kommende tid besøgte han flere gange Poul Sæbye, ligesom tegneren ofte kiggede inden for i Glostrup.

Til det sidste bevarede Niels Christoffer sit tætklippede sorte hår uden et gråt stænk. Tænderne var i orden, ligesom det aldrig var nødvendigt for ham at bruge briller.

Han afgik ved døden i november 1953 og blev begravet på forældrenes gravsted nær kirkens mure på Herstedøster kirkegård. Et livsløb, der så afgjort adskiller sig fra gennemsnittet, var til ende.

Endnu i ti år fik hans lille hus lov til at blive stående. Det blev udlejet til et elektromekanisk værksted. Det var en mærkelig fornemmelse at se netop dette rum fyldt med forskellige dimser og ledninger. Den fremtrædende lugt var af smøreolie; men undertiden kunne man alligevel pludselig ane en svag duft af røgtobak.

I 1963 kom endelig den vej, som man havde talt om siden århundredets begyndelse. Men havde nogen af den tids mennesker oplevet den, var de blevet skuffede. Vejen blev mere end dobbelt så bred, som man havde forestillet sig i

1910. Der blev ikke plads til at udstykke nogen parceller. Det blev blot til et smalt grønt område langs Byparkvej. Og vejen tromlede hen over både Nielsens hus og forhuset.

Hvor Niels Christoffers hus lå, begynder bilerne nu at bremse op for at vente på grønt lys ved Hovedvejens trafikregulering.

Kildemateriale:

Niels Christoffer Pedersens efterladte papirer, bl.a. skøder, pantebreve, attester, kontrakter herunder aftægtskontrakten, samt forskellige private optegnelser.

Forfatterens personlige kendskab til N. C. Pedersen har selvfølgelig også været af betydning ved udarbejdelsen.

Papirerne vedrørende Sydvestvej 6 findes nu på Lokalhistorisk arkiv.

Niels Christoffer Pedersens gravsted på Herstedøster kirkegård. Et absolut ikke begivenhedsrigt; men alligevel særegent liv var til ende. Forfatteren af denne artikel er glad for at kunne sætte denne minderune over Niels Christoffer Pedersen.

Foto: Ejvind Tofte 1990.

Inden han tog initiativet til stiftelsen af Det kgl. Danske Land-Huusholdnings Selskab, havde nationaløkonom Chr. Martfelt (1728-90) på en 7-årig rejse studeret landbruget i mange lande, bl.a. Frankrig, hvor arbejdet i marken i 1700-tallet formede sig som vist på dette billede. Efter L. Liger: La nouvelle maison rustique, bd. 1. Paris 1762.

Glimt af landbolivet for halvandet hundrede år siden

Om Det kgl. Landhusholdningssselskabs amtsbeskrivelse

af Egon Funch

På initiativ af enkelte af tidens foregangsmænd, navnlig nationaløkonomen Chr. Martfelt, oprettedes i 1769 Det Kgl. Danske Land-Huusholdnings Selskab, der kom til at spille en rolle i debatten om gennemførelsen af de store landboreformer. Selskabet lagde afgørende vægt på at sprede landbrugsfaglig oplysning, bl.a. gennem udgivelse af en række amtsbeskrivelser under den imponerende titel: »Bidrag til Kundskab om de danske Provindsers nærværende Tilstand i oeconomisk Henseende. Foranstaltet, efter Kgl. Befaling, ved Landhuusholdningsselskabet«. Udarbejdelsen var lagt i hænderne på kyndige skribenter. Det kan således nævnes, at beskrivelsen af Viborg amt var affattet af ingen ringere end Steen Steensen Blicher.

Beskrivelsen af Københavns amt udkom i 1839 i form af et gedigent værk på 306 sider. Forfatteren var Joh. Phil. Hage.

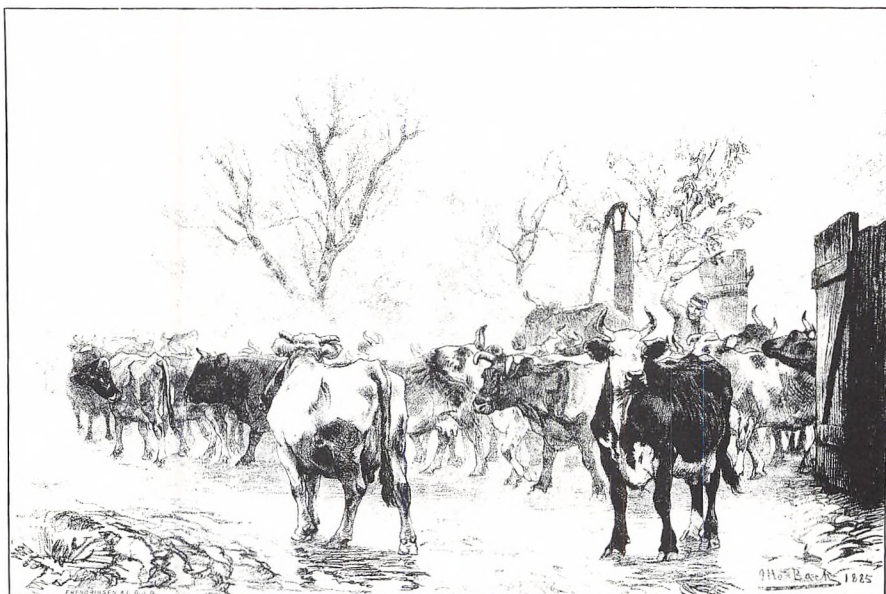

En charmerende høstscene. Træsnit efter anonym tegning i Folkekalender for Danmark 1856.

Bogen indeholder et væld af ganske underholdende detaljer, der kaster strejflys over landbefolkningens liv og virke i første halvdel af forrige århundrede. I det følgende skal der gives nogle korte glimt af, hvad Joh. Phil. Hage har at fortælle – navnlig naturligvis om den del af amtet, som Historisk Selskabs virkefelt omfatter: Glostrup, Brøndby, Albertslund og Vallensbæk kommuner.

Landets ypperste jorder

»Den største Deel af Amtet optager en stor frugtbar, jevn og skovløs Slette, kaldet »Heden«, den strækker sig fra Kjøbenhavn til Roeskilde-Fjord og omtrent en Miil paa hiin Side af Roeskilde Bye, samt mod S. V. til Kjøge,« hedder det i en indledende oversigt. Der fandtes dog et betydeligt antal uopdyrkede jorder, bl.a. »et stort Antal raae Jorder langs Kjøge-Bugt, der strækker sig fra Kjøge Bye til henimod Flaske-Kroe, ½ Miil fra Kjøbenhavn.« Disse uopdyrkede arealer benyttedes kun til græsning for får og noget ungvæg.

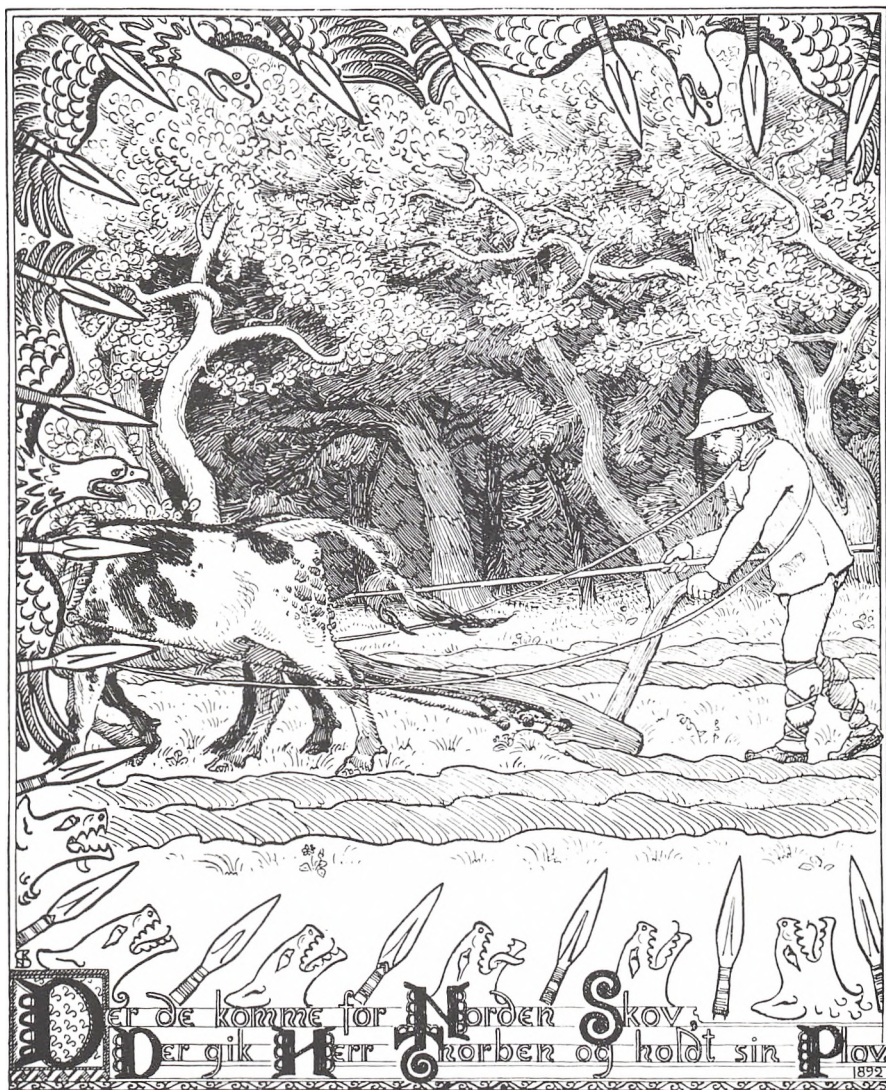

Køerne drives ud af stalden en morgen sidst i oktober. Træsnit af F. Hendriksen efter tegning af Otto Bache. Ude og Hjemme 12/4 1885.

Helt opmuntrende er det at læse, at Smørum herred, hvortil Glostrupegnen hørte, havde det forholdsmæssigt laveste antal »almisselemmer« (dvs. personer, der modtog offentlig understøttelse) i hele amtet, nemlig i alt 207 personer svarende til 1,91 % af folketallet. I Sokkelund herred, der bl.a. omfattede Hvidovre, Rødovre, Hellerup og Lyngby sogne, nød hele 5,05 % af befolkningen »offentlige almisser«.

I en gennemgang af jordens beskaffenhed anføres det, at nogle af landets ypperste jorder lå i Brøndbyøster, bestående af en meget frugtbar, dyb ler-muld. I umiddelbar fortsættelse heraf hedder det, at den sydlige del af Avedøres jorder derimod er »sandet og siid mod Kalleboe Strand, som her tager sin Begyndelse, og i hvilken ligge 20 større og mindre Holme, hvoraf den største er paa 45 Tdr. L.«. Det er altså det senere »Industrikvarter Avedøre Holme«, der her nævnes af forfatteren, som åbenbart fejlagtigt mener, at Avedøre allerede dengang hørte til Brøndbyøster sogn. I virkeligheden udgjorde Avedøre i kirkelig henseende en del af Glostrup sogn helt frem til 1893*.

* Se herom Egon Funch: »Den tvedelte kommune«, udkommet 1984.

Udviklingen i landbruget gik længe overordentlig langsomt. Her ses, hvordan man pløjede i middelalderen. Tegning af Niels Skovgaard til folkevisen: »Torbens Datter og hendes Fader-Banek« (1893).

I Landhusholdningsselskabets amtsbeskrivelse spares der ikke på sviende bemærkninger om hedebofolkene, bl. a. om deres pyntesyge. En omtale af nogle bønders salg af tørv, hø og halm i København slutter: »Huusfaderen er sjelden hjemme. Kneb og Bedrageri hans daglige Studium.« Her ses en bonde fra Hedeboegnen. Efter Hansen, Schou & Weller: Danske Nationaldragter optagne efter Naturen. 1898.

Kritik af udskiftningen

Joh. Phil. Hage sparer ikke på kritiske bemærkninger, enten for egen regning eller som citater af de sagkyndige indberetninger, han bygger på. Således beklages det, at udskiftningen i Københavns amt mange steder var blevet dårligt udført. F. eks. var mange byer udskiftede i så smalle kiler, at de på kortene omtrent så ud »som en Kage, der var skaaret ud i Portioner; af de andre Retter, Eng og Overdrev, har da hver især faaet sin Klat, hist og her.«

Som eksempler på dårlige udskiftninger nævnes – blandt mange andre – Vallengbæk og Herstedøster.

Et par steder i amtet var udskiftningen endnu ikke fuldt gennemført. Det ene sted var i Vridsløselille, hvor jorderne til fire gårde stadigvæk lå i fællesskab. Dette måtte give anledning til forundring, idet de fire gårdes jordtilliggende var helt ensartet, og iøvrigt var alle fire gårde gået op i luer i 1808.

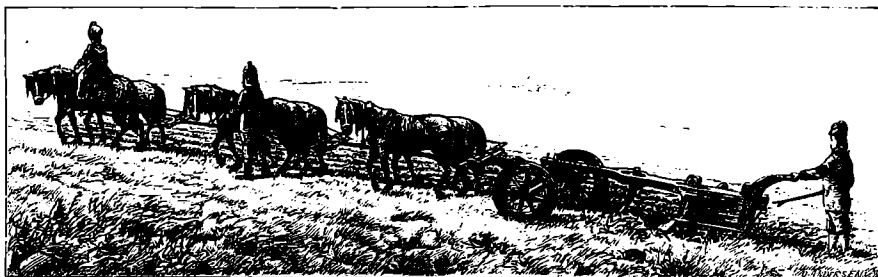
Ganske fornøjelig er forfatterens kommentar til den anskuelse, at en stats indvortes styrke bestod i folkemængden, som det derfor gjaldt om at få til at vokse mest muligt. »Det gaar formeentlig hermed omtrent som med Embedsklassen, ved hvilken der meer synes at være tænkt paa hvormange Embedsfamilier, Landet kan give det tarveligste »daglige Brød«, end hvormange Embedsmænd, der ere nødvendige til at bestride Forretningerne.« Her har vi altså en kommentar til den offentlige sektors vækst anno 1839!

Manglende gødning

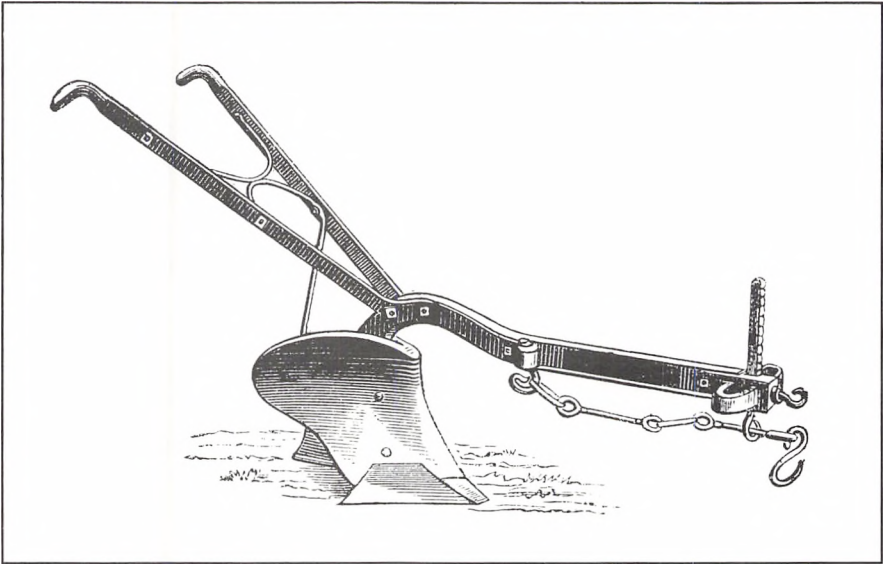
Spørgsmålet om metoderne til forbedring af jordens ydeevne var selvsagt af største betydning for landmændene. Mergling – dvs. tilførsel af kalkholdigt ler – var ikke synderlig anvendt, og de særlige gødningsstoffer, det københavnske næringsliv afkastede, var ikke efterspurgt i hovedstadens nærhed. Selv englænderen Joseph Owens kendte gødningsfabrik i København havde næsten ingen afsætning i amtet. En indberetning fra provst Nicolai Schack, Sengeløse, om disse problemer er ikke kedelig læsning. Han skriver:

Her bruges i disse Egne slet ingen konstige Gjødningsmidler, uden man saa vil kalde det Dynd, som erholdes ved at rense en Park eller Vandingssted, og det endda kun for bekvemst at blive af med det. Derimod hente nogle Beboere af Brøndbyerne og Herstederne Gjødning fra Kjøbenhavn, hvilket dog slet ikke gavner deres Jordbrug, eller giver samme noget Fortrin fremfor Naboesognene; thi hvad de vinde ved Gjødningen, tabe de ved at sælge deres Høe og Halm, saa at de nærmeste Byer ved Hovedstaden have et langt færre Antal Creature, og staae med Hensyn til deres fortrinlige Jorder langt tilbage for Beboerne af Egnen længere ud paa Roeskilde Amt. – Overalt har min Erfaring lært mig: at blandt det Meget som bidrager til at forværre og forarme i moralsk, fysisk og oeconomic Henseende Bønderne i Nærheden af Hovedstaden, er intet mere virksomt end hans Tørve-, Høe- og Halm-Handel, og navnlig det Sidste. Agerne udpines, Creaturene, hvoraf han holder faa, sulte og hungre, Huusfaderen er sjelden hjemme. Kneb og Bedrageri hans daglige Studium.

Dette er – tilføjer Joh. Phil. Hage – »strenge Ord, men de oplyse hvad der ellers vilde være uforklarligt, Grunden til at denne Egn, der har saa mangfoldige Midler til et fuldkomnere Agerbrug, andre Egne maa savne, dog staaer paa saa lavt et Trin.»

Gennem mange hundrede år benyttedes hjulploven. Den bestod næsten udelukkende af træ og var så klodset, at der skulle fire eller seks heste til at trække den.

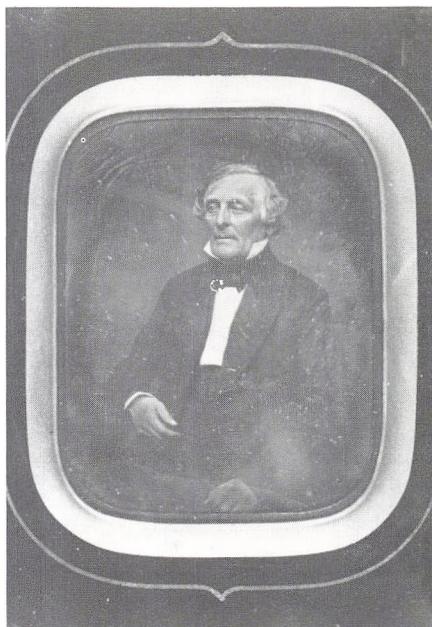
Landhusholdningsselskabet gjorde sit bedste for at få landmændene til at bruge svingploven, men det lå tungt i Københavns amt, hvor den kun var almindelig i de nordøstlige egne. Det skulle dog ikke vare længe, før den anvendtes overalt. Her ses en amerikansk svingplov af en noget senere type. Træsnit i Opfindelsernes bog, IV (1879).

Landbrugsredskaber

En vigtig opgave for Landhusholdningsselskabet var dets indsats for svingplovens indførelse i begyndelsen af 1800-tallet. Foreløbig havde disse bestræbelser ikke båret synderlig frugt i Københavns amt, hvor svingploven kun var almindelig i de nordøstlige sogne, f.eks. Lyngby og Søllerød. Hovedindvendingen mod svingploven var, at den var for tung til to heste. I sognene vest for København (Hvidovre- og Glostrupen) var muldjorden så kompakt, navnlig i tørkeperioder om foråret, at det efter bøndernes opfattelse ville være yderst besværligt for hestene at trække og for karlen at holde den tunge plov i jorden. Hertil kom, at den stedlige smed normalt var ude af stand til at reparere en svingplov. Den gammeldags hjulplov med fire heste var derimod effektiv også i tunge jorder.

Et nyopdukket agerbrugsredskab var den såkaldte *skarifikator*, et harveligende redskab med dybtgående, lodretstillede tænder. Om dette redskab skriver Hage bl.a.: »*Skarifikatore*n hører egenlig sletikke til den Periode i Amtets Agerbrug, der her er skildret, da den kun i et Par af de sidste Aar er bleven anvendt af Hr. *Luno* i Hvissinge, som erklærer sig afgjørende til dens Fordeel.«

Kancelliråd, cand. jur. Carl Luno (1784-1858), der var gårdejer i Rødovre, ejede også jord i Hvissinge. Han var en kendt landbrugsøkonomisk forfatter og en af landbrugets foregangsmænd. Efter daguerreotypi. Da billedet blev taget, måtte Luno støtte nakken til en metalbøjle på grund af den lange eksponeringstid. Foto: Det kgl. Bibliotek.

Unægtelig bliver man nysgerrig. Hvem er denne Hvissinge-landmand, der i den grad er besjælet af pionerrånd, at han som den første i amtet har taget det nye redskab i anvendelse? Kan Glostrup kommune prale med at have været hjemsted for en virkelig foregangsmand på landbrugsområdet?

En nærmere undersøgelse af spørgsmålet lægger dog en dæmper på den lokalpatriotiske løftelse, som formuleringen i amtsbeskrivelsen har fremkaldt. Vel besad bemeldte foregangsmand jord i Hvissinge, men han havde hovedsæde i Rødovre.

Der er tale om kancelliråd, gårdejer Carl Luno, der var ejer af Nygaard i Rødovre, erhvervet 1826. Sin ejendom i Hvissinge (matr. nr. 30), der var på ca. 11 tønder land, købte han i 1828 af Christoffer Andersen og solgte den i 1845 til Jens Pedersen.

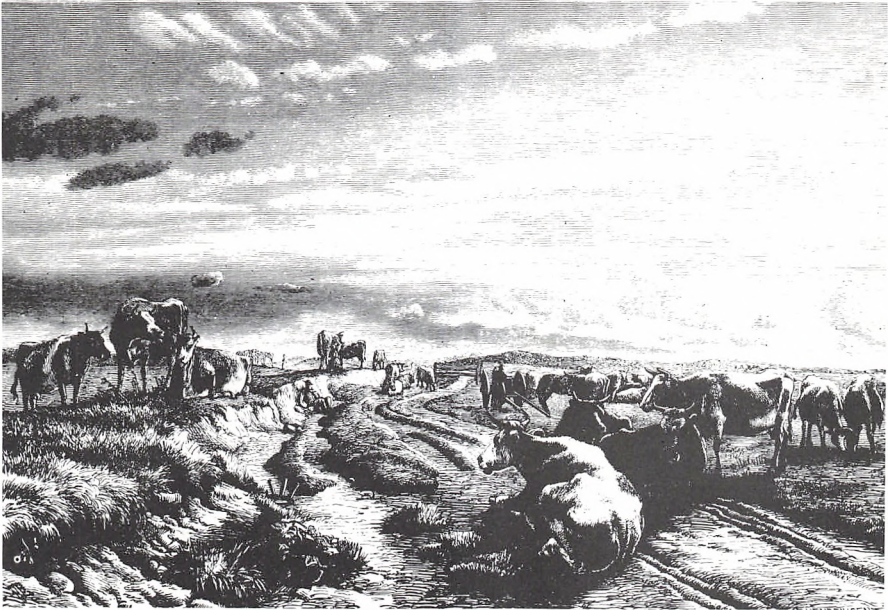
Carl Luno, der var broder til den kendte bogtrykker Bianco Luno, var født i 1784 og blev student i Randers i 1801. Han studerede ved Københavns Universitet og deltog ivrigt i datidens litterære liv. Med digteren B. S. Ingemann knyttede han et nært venskab. I 1812 blev Luno juridisk kandidat. På dette tidspunkt havde han allerede i nogle år været ansat i Kjøbstædernes Brandforsikringskontor under Kommercekollegiet, hvor han i 1813 blev udnævnt til kontorchef. Selv om han blev udmærket med titel af kancelliråd, har hans em-

Amtsbeskrivelsen oplyser, at hesteavlens aldrig havde været drevet med interesse eller kundskab i Københavns amt. Bonden stillede kun små fordringer, når det gjaldt om at skaffe heste til brug på hans marker. Dette billede fra et hestemarked er af F. C. Lund. Træsnit i Danmarks illustrerede Almanak 1861.

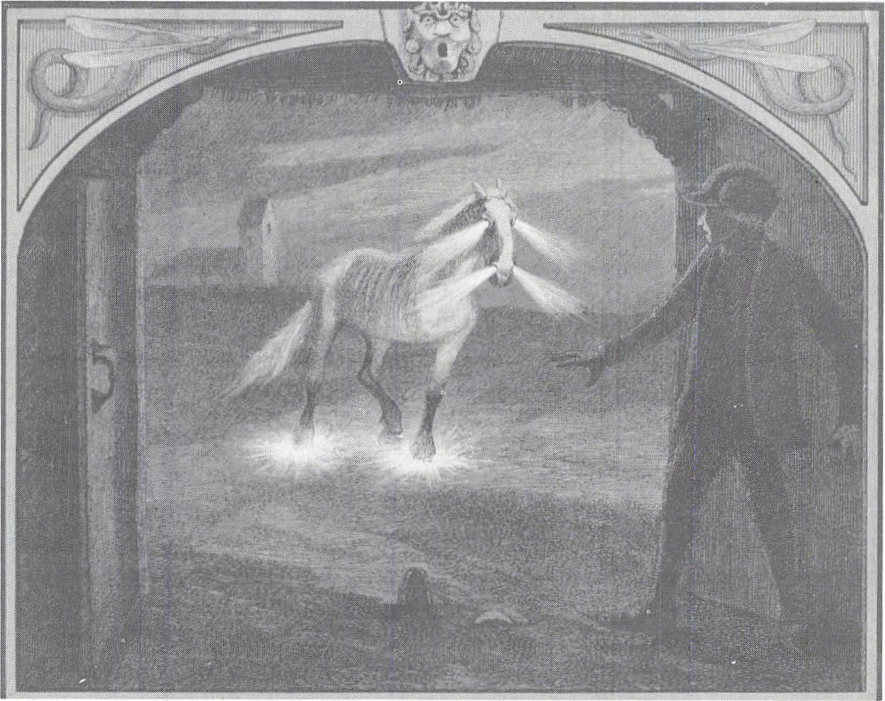
bedsførelse ikke været udadledelig; for i 1820 blev han fradømt sit embede og måtte finde sig et andet levebrød. Han kastede sig da over landbruget, købte Nygaard og blev med tiden en anset landøkonom, der havde et ret omfattende forfatterskab bag sig. Således udgav han 1839-56 Landøkonomisk Tidende. Hans hovedværk var »Grundsætninger i Landøkonomien«, der udkom i to bind i 1846. Han døde på Nygaard i 1858.

Selv om Ingemanns ungdomsven altså ikke boede i Glostrup kommune, som Joh. Phil. Hage vil have os til at tro, har hans skarifikator nok med liv og lyst deltaget i dyrkningen også af hans jord på Hvissinge mark. Det samme var tilfældet med en såkaldt *sæddækker*, en særlig harve til nedharvning af bredsået sæd. Vistnok som den første i amtet tog Carl Luno dette redskab i brug og var tilfreds med resultatet.

Køer i ro og køer i bevægelse. Øverst: »Malkepladsen« af J. Th. Lundbye (1818-48), nederst: »Et Kobbet Køer« af M. Therkildsen (1850-1925). Træsnit.

En aldeles vanskabt hingst, der bedækkede gratis, ville få meget at bestille, hedder det i amtsbeskrivelsen.

Et sådant misfoster måtte være et frygtindgydende syn – måske lige så slemt som denne helhest. Træsnit af H. P. Hansen efter en illustration af Hans Smidth i Blichers »E Bindstou«.

Tiende og hesteavl

I sin omtale af, hvad der dyrkes i amtet, kommer Hage ind på årsagerne til, at bønderne dengang kun i forsvindende omfang dyrkede egentlige handelsplanter. Indberetningen fra provst Schack i Sengeløse peger på det forhold, at bonden ikke ville indlade sig på usikre eksperimenter, med mindre han havde positive eksempler for øje. Navnlig kunne præsten, der almindeligvis nød betydelig anseelse på egnen, vise nye veje, men da præsten jo skulle leve at tienden og ikke havde tienderet af græsarter, rodfrugter og handelsplanter, skulle han nok vogte sig for i ord eller gerning at anbefale dyrkning af sådanne produkter. »Her see vi altsaa en kyndig og erfaren Mands Mening om Tiendens høist skadelige Hindring for Jordernes fordeelagtigere Benyttelse,« konkluderer Hage.

Med hesteavlen stod det temmelig sløjt til. Kornet på de bølgende marker avlede bonden for at få det solgt til bedste pris, hvorimod hans heste kun var

til eget brug, og hans fordringer var ikke store. Han var ikke kritisk, når det gjaldt om at vælge en hingst til bedækning. En af indberetningerne rammer måske plet med denne salut:

Bonden tager aldeles ikke rigtigt Hensyn til Hingstens Exterieur, især et lige Kryds, kraftige velstillede Bagbeen seer han ikke paa; men en bred Bringe, høi Reisning, helst dygtig spækhalset, og fremfor alt – meget lav Bedæknings-Priis er det han attraaer. En aldeles vanskabt Hingst, der bedækkede gratis her i Egnen vilde faae meget at bestille.

Den vilde luksus

Et særligt kapitel drejer sig om husflid, ikke mindst om, i hvilket omfang beboerne selv forfærdigede det tøj, de gik i. »Man kan,« hedder det, »som fast Regel antage, at naar Huusfliden roses, falder Rosen blot Kvinderne til Deel; Mandfolkene, fra Huusbonden til Hyrdedrengen, kjende ikke til de Arbeider, der forstaaes under Huusflid.«

Beboerne i Københavns nærmeste omegn får ikke mange rosende ord med på vejen:

Når vinteren kom, skulle man tro, at folkene fik lyst til at dyrke indendørs husflid af forskellig art, men det gjorde de ikke, hvis man skal tro amtsbeskrivelsen. I andre egne af landet var det almindeligt, at karlene snittede skeer, træsko, river o.l. Noget sådant var næsten ukendt i Københavns amt. Dette sjællandske vinterlandskab er tegnet af Hans Friis (1839-92). Træsnit af F. Henriksen i Ude og Hjemme 11/2 1883.

De Sogne, som ligge øst for Store Veile Aae, skal ei engang forfærdige Uldent og Linned til eget Behov. Ja man har endog forsikkret mig, at der gives ikke faa Gaarde, der ei engang forfærdige de Strømper som bruges, men købe dem hos Kræmmerne i Kjøbenhavn. Og naar man bemærker alt det Flitterstads af Kattun, Bombasin, Fløiel og Manchester, hvormed begge Kjøen af Bondealmuen i de Hovedstaden nærmest beliggende Byer udstafere sig, saa har man Grund til ei at drage hiint Ovenanførte, næsten Utroelige, i Tvivl, og kan ei andet end raabe Ak og Vee over vore Dages Luxus, saa meget mere som enhver Opmuntring til fornuftig Huusflid maa kvæles under denne Sot.

Sammenfattende noteres det, at husfliden i Københavns amt stod tilbage for Sjællands øvrige amter og slet ikke tålte sammenligning med forholdene på Fyn og i Jylland.

Mændene får grundigt på hattepulden for deres manglende interesse for husflid. I Københavns amt var det så slemt, »at der nu neppe sættes en Tand i en Rive uden at den sendes til Haandværkere, og at der neppe hugges en Tøirepæl hjemme. Hvad der i andre Egne er saa almindeligt, at Avlskarlen har sit Huggehuus, Værktøj, holder Plouge, Harver o.s.v. vedlige; at Karlene om Aftenen snitte Skeer, Træskoe, River o.desl. vilde da ikke være næsten ukjendt i dette Amt.« Forfatteren kan dog anviser en vej ud af miseren. Det ville være ønskeligt, at den mandlige ungdom i skolerne fik undervisning i at bruge en kniv og en økse »istedenfor den megen, for største Delen nyttige Boglæsning«.

Blomstrende haver

Bøndernes interesse for frugt- og blomsterhaver var yderst begrænset. Amtsbeskrivelsen taler om »Bøndergaarde og Huse, der staae paa den nøgne Mark, uden anden Omgivelse end nogle Stakke, et Møddingsted og en lille Tofte, af hvis slette Jordvold enkelte Pilebuske, sjelden et Par krøblede Smaatræer, rage frem . . . «

Før udskiftningen havde haveinteressen åbenbart været større, hvis man kan fæste lid til, hvad ejeren af Roskilde Kro, løjtnant Jørgen Hansen*, skriver:

Udskiftningen har ogsaa bidraget meget til Haugernes Forfald; thi saalænge Byerne vare samlede gaves aarlige Maigilder (Sommergilder), og til Maikrandse og Gildstuen skulde Blomster. Dette ansporede Bondens Døttre til at gjøre sig bekjendt med Blomsterdyrkingen og Blomsterbedes Anlæg. Hele Byens Piger havde daglig hinandens Blomsterhauger for Øie, og enhver vilde skaffe de smukkeste Blomster til Gildets Forskjønnelse, hvilket gav Giverinden meest Anseelse i Selskabet. Da Bondens Døttre nu havde Smag for Blomster, blev Kaal, Rødder o.s.v. dem hellerikke længe fremmed. Moderen saae vel Datterens Haugelyst med en Slags Ligegyldighed, men kunde dog ikke undgaae imellemstunder om Søndagen, med Faderen at gaae i Haugen. Den ene Orden føder den anden: nu maatte Haugen ogsaa være i Fred – der blev nu grøftet, sat Steen- eller andet Gjærde om samme. Faderen kom der nu oftere, meente han kunde ikke gaae ledig, plantede altsaa nogle Træer. Saaledes er det formeentlig gaaget fremad med de samlede Byers Hauger, indtil de bleve som de befandtes ved Udskiftningen.

* Se Poul Høyers artikel om Roskilde Kro i Glostrupbogen, bd.3, side 198 f.

Landhusholdningsselskabets beskrivelse af Københavns amt giver sig også tid til at omtale hedebofigernes interesse for blomsterdyrkning i de længst forsvundne dage før udskiftningen. Her ses hedebofiger på markarbejde. Efter litografi af A. Kittendorff efter forlæg af F. C. Lund (1861).

Med dette nostalgiske glimt af kønne hedebofiger i færd med at plukke blomster i duftende haver slutter vi disse spredte uddrag af Landhusholdningsselskabets ellers ret prosaiske amtsbeskrivelse.

Kilder

(Anton Bing:) *Det kgl. danske Landhusholdningsselskab 1769 – 29. januar – 1919* (i Ugeskrift for Landmænd 1919).

C. F. Bricka: *Dansk biografisk Leksikon*, bd. X (om Carl Luno). 1896.

Joh. Phil. Hage: *Bidrag til Kundskab om de danske Provindsers nærværende Tilstand i oekonomisk Henseende. Foranstaltet, efter Kgl. Befaling, ved Landhusholdningsselskabet. Ellefte Stykke, Københavns Amt*. 1839.

(Chr. Aage Nielsen:) *Træk fra Landhusholdningsselskabets Virksomhed gennem 175 Aar* (i Tidsskrift for Landøkonomi 1944).

Jul Pedersen: *Rødovre Sogn*. 1948.

Skøde- og panteprotokoller (landsarkivet).

Hjørne af en stue fra Avedøre med lågkister, tintallerkener og panelværk. Panelværket var både til pryd og nytte, idet det tjente som isolering. Stuen er nu opmagasineret hos Nationalmuseet i Brede. Foto: Niels Elswing – Nationalmuseet.

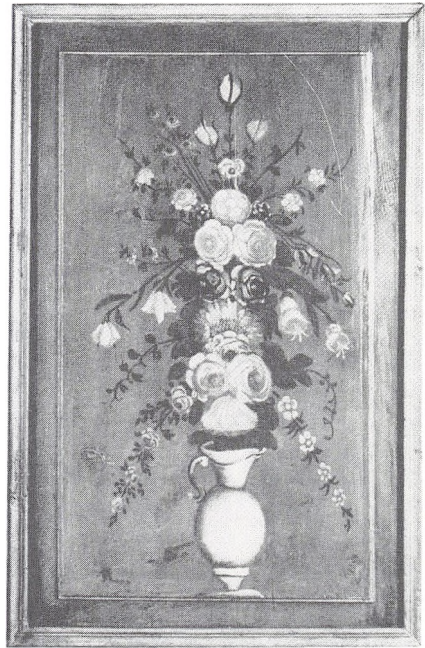
Hedeboegnen

af Ejvind Tofte

Hede betyder et område uden skov. Almindeligvis siger man, at Hedeboegnen er trekanten mellem København, Roskilde og Køge. Det er da også i hovedtrækkene korrekt, selv om kulturområdet ikke helt lader sig afgrænse så matematisk nøjagtigt.

Sammenlignet med andre danske områder var Hedeboegnens beboere fra gammel tid ret velstående. Dette skyldtes foruden den frugtbare jord, den kendsgerning at man så at sige havde det store marked lige uden for døren – København. Landbrugsvarerne kunne her afsættes til bedre priser, end man opnåede andre steder i landet. Vigtigt var det også, at egnens bønder kun i mindre grad skulle bruge tid og kræfter på det byrdefulde hoveri. Det store flertal af bønderne var fæstere under kronen, Roskilde domkirke, Køben-

Fra Avedørestuen. Dørfyldning på dør til mellemstuen. Foto: Niels Elswing - Nationalmuseet.

havns magistrat og Universitetet. Ingen af disse havde noget særligt behov for hoveriydelse – som oftest blev hoveriet afløst af en pengeafgift. Der fandtes kun fire mindre herregårde på egnen.

Velstanden afspejlede sig i Hedebogårdens stuehuse med udskårne paneler prydet med malerier, smukke møbler og gedigent tin- og sølvtøj. Dette gjaldt selvfølgelig den egentlige gårdmandsstand. Husmændene kunne have det fattigt og slidsomt nok.

De bekendte farvestrålende hedebo dragter, der anvendtes ved festlige lejligheder, var heller ikke helt billige. Mange steder i landet måtte kvindernes håndarbejde indskrænke sig til de mest nødvendige klædningsstykker; men her havde man energi til overs til den berømte – og mere luksusbetonede – hedebosyning. Så optaget af sin hedebosyning kunne en ung pige være, at hun tog sytøjet med, når hun skulle ud for at malke. Hvis det blev lidt snusket, vaskede hun det i brændevin.

Lågkisterne i den store stue – øverstestuen – fyldtes efterhånden med linned prydet med hedebosyning. På dette punkt var man meget forsynlig. Det var intet særsyn, at en ung pige havde op til 30 særke liggende.

Til en dreng lå der en ligskjorte klar fra hans spæde alder. Den lå og ventede til han blev 90 – først da døde han, og så fik han ikke engang skjorten på; men med i kisten kom den da.

Stue fra Tranemosegård i Brøndbyvester (Sehestedstuen). På sengen ses stolpeklæder i hedeboosning. Stuen er opmagasineret hos Nationalmuseet i Brede. Foto: Poul Høyer.

Kunstnerne fandt ofte deres motiver på Hedeboegnen, f.eks. L. A. Ring og Brendekilde. Fra en lidt ældre tid kan nævnes Julius Exner, der o. 1855 frembragte adskillige malerier, ofte med motiver fra bondefester. Men da han i 1879 kom til Torslunde for at male sit bekendte »Brudgommen søger efter bruden«, måtte han bede folk om at finde de gamle dragter frem. De unge brugte dem ikke mere, hverken til hverdag eller fest.

De gamle hedeboer arbejdede længe og ihærdigt; men de forstod også at slappe af ved fester. Årets gang var opdelt af en lang række fester. Dertil kom de særlige anledninger, f.eks. bryllup. For at være et rigtigt bryllup skulle festen helst vare i tre dage. Ind imellem fik man sig selvfølgelig en god lang middagslur. Der blev spist godt og drukket masser af kaffe, øl og brændevin. Dog skal man huske på, at både øl og brændevin havde et langt lavere alkoholindhold end i vore dage. Maden bestod mest af grød, klipfisk og smørrebød med saltet og røget kød samt ost.

Til højtiderne hørte forskellige retter. Skærtorsdag skulle man således have kål til middag, og kålen skulle bestå af ni forskellige slags grønt – selvfølgelig først og fremmest grønkål, der fandtes i alle haver; men faldt påsken tidligt,

Selv om Hedeboegnen i forrige århundrede ikke ligefrem var overrendt af kunstnere, var der dog nogle, som fandt motiver her. I 1855 malede Julius Exner (1825-1910) dette billede af et gilde på Hedeboegnen. Kunstmuseet.

kunne det være vanskeligt nok at finde de øvrige otte slags. Kneb det kunne man tage et græsstrå, en hyldeknop eller lignende.

I følge folketroen havde denne kålret betydningsfulde virkninger. Spiste man den ikke, ville man få ondt i ryggen eller hovedpine hele resten af året.

Til Mikkelsdag (29. september) skulle man have oksekødssuppe med boller samt ris med korender i. Bagefter oksekød i peberrodssovs.

Til jul stod saltmadsfadet fremme med flæsk, medister, gåse- og fårekød. Dertil spistes de såkaldte julekager – store, flade brød, der ofte vejede 12-18 pund stykket. Saltmadsfadet brugtes til traktement i julen, bl.a. til gæsterne der kom. De måtte aldrig gå uden at have nydt noget, da de ellers ville »bære julen ud«.

Selve juleaftensmiddagen var den traditionelle grød og klipfisk.

Juledag stod man tidligt op – allerede ved 5-tiden, således at man kunne få overstået det nødvendige arbejde. Efter davre gik man til kirke – i reglen kl. 8. Det var endnu mørkt (sml. »på stjernetæpper lyseblå skal glade vi til kirke gå«).

I øvrigt hyggede man sig stilfærdigt i hjemmene. Besøg aflagdes ikke. Det var ikke passende at forstyrre nogens fred på denne dag.

L. A. Ring (1851-1933) fandt utallige motiver på Hedeboegnen, hvor han selv boede. Dette maleri fra 1904 («Lirekassemanden på Roskilde Landevej») er fra Baldersbrønde.

Gudstjeneste juleaften er af nyere oprindelse. Første gang var i Frue Kirke i København juleaften 1853 på initiativ af organisten J. P. E. Hartmann. Denne gudstjeneste blev efterhånden skik i købstæderne, men først hen mod slutningen af forrige århundrede blev det almindeligt også i landsognene.

Men netop på dette tidspunkt begyndte den gamle bondekultur at vige. Andelsmejerier, højskoler, brugsforeninger, friskoler osv. havde indvarslet en ny tid i landområderne. Nu er også denne periode ved at være til ende. Vi er midt i en udvikling så hurtig som aldrig før – en udvikling, der undertiden kan gøre os usikre. Der er god grund til at kaste blikket tilbage. Kun gennem kendskab til og indføling med tidligere slægter kan vi få forståelse af, at vi selv er et led i den historiske proces.

Exners maleri »Brudgommen søger efter bruden« nævnes i denne artikel. Da kunstneren i 1879 kom til Torslunde for at male dette billede, var de gamle egnsdragter omtrent gået af brug.

Som nævnt på side 121 var det i Københavns amt således, at hvis der undtagelsesvis var grund til at rose en husstand for husflid, så var det kvinderne, man måtte komplimentere – og bestemt ikke mændene. Denne kone, der sidder ved sin rok, ser særdeles flittig ud. Hun er tegnet af Emil Rosenstand. Træsnit i Ude og Hjemme 14/5 1882.

Tune d. 26 Februar 1887 Søren Lund
Egon Funch

Den udmærkede dyremaler Søren Lund (1852-1933) udstillede utallige steder, bl.a. i 1912 på Højbro Plads hos kunsthändler Chr. Larsen, der var en kendt borger i Glostrup. Denne tegning af et vintermotiv i Tune er dateret den 26/2 1887. Tilhører Egon Funch.

Personregister

- Albrechtsdatter, Maren 97ff
Amici, Biaggio, kunsthvævrerker 26
Amici, Domenico, kobberstikker 50
Amici, Gaetano, kunsthvævrerker 26
Andersen, Christoffer, gårdejer 117
Andersen, Jens 33
- Bacon, Roger, filosof 25
Bache, Otto, maler 112
Bagerskov, Richard 33
Barfod, Karen 33
Barfod, Lars Hoffmann, kunsthvævrerker 35f, 51
Barfod, Otto, kunsthvævrerker 33, 36
Barfod, Palle Hoffmann 33
Berg, C., gårdejer 75
Bergsøe, Flemming, maler og forfatter 55
Bergsøe, Paul, civilingeniør 48, 50ff, 54ff, 67
Bergsøe, Svend, fabrikant 49, 52, 55ff, 60, 63
Bergsøe, Vilhelm, forfatter 48ff, 54
Blicher, Steen Steensen, forfatter 110, 120
Bredsdorff, Peter, arkitekt 44
Brendekilde, H. A., maler 126
Brockenhuus, Otto, adelsmand 85
Buhr, Lone 15
Busch, Fritz, kunsthvævrerker 26
Busck, Gunni, sognepræst 70, 72, 74f
- Carstensen, Georg, agent 26, 34
Christensen, Arne, tegner 9
Christensen, Christopher, gårdejer 74
Christensen, J. C., kunsthvævrerker 33
Christensen, Mogens Hammargren, kemigraf 23
Christian I 19
Christian IV 25, 62
Christian V 85f
Christian VIII 69
Christian IX 26
Clemmensen, uldkræmmer 105
Columbus, Christopher, søfarer 56
- Elgaard, Niels, trafikminister 44
Elizabeth II 34
Estrup, J. B. S., politiker 91
Exner, Jul., maler 126f, 129
- Faber, Sv. Aa., ingeniør 39
Ferrol, Claus, læge 16
Fischer, E., direktør 9
Fischer, Poul, maler 27
Fisker, Niels, trafikminister 43
Fog, S. Lemvig, opfinder 50
Frederik II 25
Frederik III 87
Frederiksen, Chr., banearbejder 78
Friis, Hans, maler 121
From, L. P., bogbinder 103
Funch, Egon, vicekontorchef 16f, 19f, 22f, 57, 88
- Graff, Axel, landsretssagfører 9
Grundtvig, N. F. S., digter 74f
Guldberg, Høeg, postmester 26
- Hage, Joh. Phil., forfatter 110f, 114ff, 118, 120
Hansen, Axel, gartner 20, 23
Hansen, Axel, læge 30
Hansen, Edv., fhv. kommunelærer 13
Hansen, H. P., xylograf 48, 120
Hansen, Jørgen, kroeger 122
Hansen, Knud, urmagermester 15f
Hansen, Vald., borgmester 11
Hartmann, J. P. E., organist 128
Hendriksen, F., xylograf 112, 121
Henrik, prins 63
Hoffmann, Adolph, kunsthvævrerker 30, 32ff
Hoffmann, Carl, cirkusdirektør 32
Hoffmann, Elnor 33
Hoffmann, François, cirkusdirektør 32
Hoffmann, Hjalmar, artist 32
Hoffmann, Joseph, kunsthvævrerker 32
Hoffmann, Karoline 32f
Holberg, Ludvig, forfatter 104
Holm, Peter, præst 69f
Holstein, C., proprietær 76
Hørlyk, Lucie, forfatter 104
Hørup, Viggo, politiker 71
Høyer, Poul, ingeniør 8ff, 12, 14f, 22, 122
- Ingemann, B. S., digter 117
- Jacobsen, Lars, gårdejer 76
Jensen, H. Fohlmann, eksp.sekr. 14f
Jensen, Ingrid 20, 23
Jensen, M. E., trafikinspektør 43
Johansen, Frits, bibliotekar 9f
Justesen, Johs., købmand 106
Jørgensen, Kristiane 99
Jørgensen, Peder, gårdejer 69
Jørgensen, Aage, sognerådsformand 45
- Kierkegaard, P. Chr., kirkeminister 75
Kierkegaard, Søren, filosof 75
Kittendorff, A., litograf 123
Kjer, Bodil, skuespiller 55
Klitgaard, Eric, grafiker 2, 13, 17
Knutzen, Peter, generaldirektør 43
Koch, Ludv., provst 98, 104
- Larsen, Chr., kunsthandler 130
Larsen, Gunner, borgmester 5, 21
Larsen, H. P., gårdejer 75f
Laybourn, W., kolonialhandler 101
Lemkow, Victor, direktør 30
Lindemann, Magdalene 87
Lund, F. C., maler 51, 118, 123
Lund, Søren, maler 130

Lundbye, J. Th., maler 119
Luno, Bianco, bogtrykker 117
Luno, Carl, kancelliråd 116ff

Margrethe II 36
Martfelt, Chr., nationaløkonom 110
Mortensen, Birgit, trafikkontrollør 23

Nedermark, C., provst 7, 9f, 13
Nielsen, Anders, forpagter 92
Nielsen, Chr. 33
Nielsen, Hagbard Jepsen, artist 32
Nielsen, Hans, sognerådsformand 47
Nielsen, Harriet, lærer 14
Nielsen, N. P., folketingsmand 42, 44
Nielsen, Niels, gårdejer 74
Nielsen, Ove, handelsgartner 10
Nielsen, Peder, gårdejer 74
Nielsen, Svend, medhjælper 28ff
Nissen, H. N., etatsråd 87ff
Nørgaard, J. Ankjær, lærer 9

Olsen, Bernhard, tegner 24
Onsberg, Evald, lærer 9
Owen, Joseph, fabrikant 115

Pedersen, Anders, gasværksarbejder 99ff
Pedersen, Anders, husmand 97ff, 106
Pedersen, Holger, kunstfyrværker 26, 28ff, 33
Pedersen, Jens, gårdejer 117
Pedersen, Jonna 28ff
Pedersen, Knud 28ff
Pedersen, Maren 99f
Pedersen, Marie 100
Pedersen, Mogens 28ff
Pedersen, Niels Christoffer, gartner 97ff
Petersen, Anders, arbejdsmand 90ff
Petersen, Bent, bankbetjent 16f, 20, 23
Petersen, Dina 20, 23
Petersen, Kai, bankdirektør 9
Petersen, Kristine 90ff
Petersen, P., fhv. kommunesekretær 9
Petersen, S. H., kobberstikker 87
Pius IX 48f

Rasmussen, J. E., proprietær 76
Rasmussen, P. C., baneformand 100
Ravn, Carsten, tegner 36
Rée, Carl, proprietær 76
Rembrandt van Rijn, maler 61
Ring, L. A., maler 126, 128
Rohde, Henning, teaterchef 54
Rosenstand, Emil, tegner 129
Rybo, H. E. 79, 84

Schack, Nicolai, provst 115, 120
Schiøler, Anna Koch, forfatter 104
Schiøler, Gjerløv, sognepræst 98, 100
Schram, Birgitte, afd. bibliotekar 11, 20, 23
Schwartz, Urban, malermester 106

Schøller, Caspar, højesteretsdommer 86f
Sehested, Axel, ritmester 12
Simony, Carl Fr., stiftamtmand 75f
Skovgaard, Niels, maler 113
Skovgaard, P. C., maler 74
Smidth, Hans, maler 120
Stensberg, Axel, museumsinspektør 13
Svitzer, Jørgen C., sognepræst 69
Sæbye, Poul, tegner 108
Sørensen, Enevold, indenrigsminister 71
Sørensen, Gudmund, handelsgartner 101f
Sørensen, Jørgen C., gårdejer 70ff
Sørensen, Poul, folketingsmand 44
Sørensen, Søren Niels, gårdejer 71

Thalbitzer, C. V., proprietær 75
Therkildsen, M., maler 119
Thomsen, Thomas, journalist 105
Tofte, Ejvind, viceskoleinspektør 17ff, 23

Vedel, Anders Sørensen, historiker 8
Victoria, dronning 70
Viltoft, Frode, landsretssagfører 9

Aagesen, Stig, tegner 9, 16, 19, 89

Stedregister

- Albertslund 15, 38ff, 91, 111
»Albertslund«, gården 45ff
Albertslund Station 46
Albertslundvej 39f
Alhambra 26
Amicisvej 26
Amtssygehuset, Nyelandsvej 30
Andelsbanken 13
Avedøre 124f
Avedøre Holme 112
- Baldersbrønde 128
Ballerup 40, 42
Bangs Tobaksfabrik 79
Banegårdspladsen 101
Banegårdsvej 106
Bergsøefabrikken 48ff
Bellevue 34
Beringgård 76
Berlin 51
Bistrup 87f
Bryggervillaen 11
Brünn 32
Brøndby 9, 15, 69ff, 79, 84, 111, 115
Brøndby Rådhus 11, 78
Brøndbyvester 11, 69ff, 78, 126
Brøndbyvester Asyl 71
Brøndbyvester Rytterskole 72
Brøndbyøster 44, 69ff, 112
Brøndbyøstervej 80
Brønshøj 39
Brørup 84
Burmeister & Wain 52, 56
Bülowsvej 51, 56
Byparkvej 101f, 108f
- Carlsberg 55
Cathrinebjerg 75
Christiansborg Slot 98
Christianshavn 26
- Dalvangsvej 101
Damhusstien 82
Danmarks tekniske Højskole 56
Dyrehavegård 76
- Flaskekroen 111
Det Forenede Dampskibsselskab 52
Forstædernes Bank 16
Fraligsgården 56
Frederiksberg 26, 40, 51
Frederiksberg Station 100
Frihavnen 55
Frue Kirke 128
- Gamle Landevej 99
Gentofte amtssygehus 107
Gildhøjhjemmet 78, 84
- Glostrup 7ff, 30, 38ff, 48f, 53ff, 71, 76, 78f, 82, 85ff, 98ff, 111f, 116ff, 130
Glostrup Apotek 10
Glostrup Bibliotek 5, 8, 10, 17, 21
Glostrup Gamle Præstegård 5, 11, 13, 21
Glostrup Gamle Rådhus 11
Glostrup Kirke 19, 38, 85ff
Glostrup Kommuneskole 12
Glostrup lokalhistoriske Arkiv 5, 10ff, 20
Glostrup private Realskole 71
Glostrup Station 38, 78
Glostrup Storcenter 16
Gøteborg 57
- Hedehusene 38
Hellerup 40, 112
Helmstedt 32
Helsingborg 57
Helsingfors 54
Herlev 40
Herringløse 97
Herstederne 90ff, 115
Herstedernes Kommunekontor 74
Herstedvester 90
Herstedøster 90, 97ff, 105ff, 114
Herstedøster Kirke 98
Hjallerup Marked 32
Holte 39, 43
Hovedvejen 101ff, 106, 109
Hvidovre 41, 44, 112, 116
Hvidovrevej 79
Hvissinge 56, 116ff
Hvissingegården 71
Humblebæk 79
Hærens Laboratorium 26
Højbro Plads 130
Højvangskolen 12
Høng 79
- Islev 40
- Jernbanehotellet 16, 42
Jonstrup Seminarium 99
- Kalundborg 79f, 82, 84
Kalvebod Strand 112
Kildegården 12f
Kirkebjerggård 70
Klampenborg 39f
Koncertsalen i Tivoli 28
Det kgl. Bibliotek 25, 49
Den kgl. Mønt 66
Kongens Enghave 26, 28
Kongens Nytorv 42
Korsør 79f, 82
»Krudtgården« 24, 26ff, 51
København 36, 38ff, 42, 44, 79, 82, 84, 87f, 101, 115f, 121f

Københavns Amt 8, 110ff, 123, 129
Københavns Domkirke 128
Københavns Godsbanegård 79f
Københavns Rådhus 87f
Københavns Universitet 117, 125
Køge 12, 79f, 111, 124
Køge Bugt 40, 111
Køge Museum 12, 18
Køgevej 38

Landskrona 54, 57
Langelinie 34
Ledøje 76
Lejre 18
Lipperts Hotel 44
London 54
Lund 32
Lyngby 112, 116

Merløse 79

Nationalmuseet 11, 13, 126
New York 54
Nimb 28
Nordisk Film 55
Nygård, Rødovre 117f
Nørregade, København 88

Odense 32
Odense Apotek 103f, 107f
Oslo 54

Pantheon, Odense 32
Piazza del Popolo 48ff
Pilegården 75f
Porta del Popolo 50

Randers 30, 32f, 117
Rigsarkivet 108
Rom 26, 48ff
Roskilde 12, 36, 38ff, 42, 44, 82, 84, 88, 95, 111, 124
Roskilde Amt 8, 115
Roskilde Domkirke 19, 85, 87, 124
Roskilde Kro 122
Roskilde Landevej 38, 43, 92, 103, 128
Roskilde Museum 12
Røde Vejrmølle 2
Røde Vejrmølle Kro 106
Rødovre 41, 112, 117

Saloniki 57
Sehestedstuen 11, 126
Sengeløse 115, 120
Silvan Byggemarked 97
Skolevej 12
Skovlunde 40
Smørum 112
Sokkelund 112
Solbjerg Kirkegård 26
Statsfængslet i Vridsløselille 38f

Statshospitalet i Glostrup 11
Stockholm 54
Store Vejle Å 122
Sydvestvej 99ff, 107
Søborggård 76
Søllerød 116

Teknisk Skole, Glostrup 8
Tivoli 24ff, 51
Toften, Albertslund 91
Torslunde 126, 129
Tranemosegård 11ff, 126
Trelleborg 18
Tuborg 55
Tune 36, 130
Tølløse 79, 84
Taastrup 36, 38f, 41f, 44f, 47
Taastrup Station 38

Ungdomsskolen, Glostrup 8

Valby 38ff, 43, 80, 82
Valby Langgade 43
Vallensbæk 15, 24, 26, 28ff, 51, 111, 114,
Vallensbæk Kirke 86f
Vallensbæk Torvevej 28
Vanløse 40, 43
Vanløsehøj 76
Vartov 75
Veilegård 75
Vesterbros Passage 24
Viborg 110
Vigerslev 39, 43f, 78ff, 84
Vigerslevvej 79
Vollerslev 85
Vordingborg 26
Vridsløselille 38ff, 47, 91f, 94f, 114
Vridsløselille Forbedringshus 38f
Vridsløselille Trinbræt 39ff

Østerport 42

Ålborg 32
Ålholm Plads 41f
Århus 33